

Aarni Erä-Esko:

Tervolan pitäjän esihistoriallisten muinaisjäännösten
sekä löytöpaikkojen luettelo ja kartasto TERVOLA 1-43

Laadittu Muinaistieteellisen toimikunnan Esihistori-
alliselle osastolle vuonna 1971

1

Kenttätutkimukset, joihin tämä kartasto selostukseen perustuu, suoritettiin pääasiassa vuosina 1956 - 1962 sivutöinä sikäli kuin mahdollisuuksia ilmeni Kemijoen lukuisten voimalaitostyömaiden alueilla samoina aikoina suoritettujen arkeologisten pelastuskaivausten suunnittelun ja valvonnan ohessa. - Kuten jo ennakolta saattoi olettaa Tervolan kuntaan kuuluvan Ossauskosken voimalaitoksen rakentaminen ei tietävästi aiheuttanut kivikautisten muinaisjäännösten tuhoutumista, koska sen padotuskorkeus (42 m y.m.p.) jäi hieman alle Tervolasta tunnettujen kivikautisten asuinpaikkojen korkeuden. Toisaalta taas melkoinen joukko nuorempia muinaisjäännöksiä jokivarren asutuksen läheisyydessä näyttää joutuneen aikojen kuluessa hävityksen alaiseksi.

Esihistoriallisen osaston Topografisen arkiston lisäksi vaikutti kenttätutkimusteni rungon muotoutumiseen luonrollisestikin se lähdeaineisto ja kirjalli-

suus, jossa Tervolan muinaisuutta on aikaisemmin käsitelty. Mainittakoon näistä seuraavat teokset:

Hjalmar Appelgren: Suomen muinaislinnat (SMYA XII), vuodelta 1891.

Zach. Castrén: Vanhan ajan muistoja Kemin, Tervolan ja Simon seurakunnista (SMYA XIV), vuodelta 1894.

J.W. Calamnius: Muinais-tiedustuksia Pohjanperiltä (SUOMI, Toinen Jakso, 7 Osa), vuodelta 1868.

Suomenmaa IX,2 Oulun lääni, vuodelta 1931.

Täten siis miltei kaikki varsinaiset asiaa käsittelevät lähdekirjat samoin kuin valtaosaltaan myös Esihistoriallisen osaston esineluettelon löytötiedot ovat peräisin viime vuosisadalta. Näin ollen löytötietojen paikallistaminen ja sijoittaminen nykyisille kartoille olisi ilman paikallista asiantuntija-apua ollut hyvin vaivalloinen tehtävä. Tilannetta helpoitti ja työtä nopeutti kuitenkin onneksi se, että sain silloisen Lapin läänin maaherran, Uno Hannulan, suosittelemana oppaakseni erinomaisen paikallisten olojen ja myös vanhemman paikannimistön tuntevan henkilön, maatalousteknikko Erkki Kōnkään. Hänen osuuttaan tämän tutkimuksen aikaansaamisessa muistelen jatkuvasti kiitollisena.

Kohdeet on kertomuksessa lueteltu riippumatta niiden

topografisesta tai kronologisesta järjestyksestä. Mikäli näitä on voitu paikallistaa tai jos kohteiden paikallistamisen mahdollisuus vastaisuudessa löytötietojen nojalla vaikuttaa todennäköiseltä on kohteille annettu järjestysnumerot. Tämä on tapahtunut lähinnä siinä järjestyksessä kuin ne ovat tulleet muinaismuistovirenomaisien tietoon. Numerot on sekä tekstissä että kartoilla sijoitettu neliöiden sisään merkiksi siitä, että kysymyksessä on joko esihistoriallisten esineiden löytöpaikka tai kiinteä muinaisjäännös tahi vaikkapa vain sellaiseksi oletettu kohde (esimerkiksi TERVOLA 1, TERVOLA 2 j.n.e.).

Löytöpaikkojen ja muinaisjäännösten arvoluokittelussa on noudatettu Esihistoriallisella osastolla viime aikoina yleistynyttä, seuraavaa luokitusta:

- Luokka I Valtakunnallinen muistomerkki, joka säilytetään joko tutkittuna tai tutkimattomana ulkoasultaan muuttumattomana.
- Luokka II Tutkimustoimenpiteitä vaativa muinaisjäännös, joka on kaavoituksessa y.m.s. rauhoitettu kunnes se tutkimustulosten perusteella voidaan siirtää joko osittain tai kokonaan luokkaan I tai III.
- Luokka III Tutkitut, tuhoutuneet ja toisarvoiset muinaisjäännökset, jotka kyllä arkistoidaan Esihistoriallisen osaston Topografiseen arkistoon, mutta ovat muuten maanomistajan vapaasti käytettävissä.

4

Luokittelussa on löytöpaikat, vaikkei niitä olek-
kaan heti voitu todistaa kiinteiksi muinaisjäännök-
siksi, luokiteltu muinaisjäännöksinä, ensisijaisesti
luokkaan II. Mikäli käy ilmi, että kysymyksessä on
todella irtolöytö, muutetaan kohde luokkaan III.

Helsingissä marraskuun 19. päivänä 1971

Aarni Eerik

S i s ä l l y s l u e t t e l o

Liitteet:

Liite 1, Tervolan esihistorialliset suojelukohteet
1:200 000 Yleiskartan suurennuksen peitepiirroksessa.

Liite 2, TERVOLA 7 'Känttyrän lehto', valokuvat 1-2
ja 3 sekä kaksi luonnosta.

Liite 3, TERVOLA 15 'Louhenrakka', valokuvat 1, 2
ja 3 sekä luonnos.

Liite 4, TERVOLA 19 'Konttila' (Kähkönen), valokuva
1-2 ja karttajäljennös 1:4000.

Liite 5, TERVOLA 20 'Huhtaniska', valokuva 1-2 ja
karttajäljennös 1:4000.

Liite 6, TERVOLA 22 'Koivuperä', valokuva 1-3 ja
karttaluonnos 1:1000.

Liite 7, TERVOLA 23 'Hakala', valokuva 1-2 ja kart-
tajäljennös 1:4000.

Liite 8, TERVOLA 24 26 27 30 'Törmävaara-Varejoki',
löytöalueen yleiskartta 1:8000.

Liite 9, mm. TERVOLA 24 26 27 30 'Törmävaara-Varejoki',
löytöalueen ilmakuva vuodelta 1957, mittak. 1:4000.

Liite 10, mm. TERVOLA [24] [27] 'Törmövaara-Varejoki',
valokuva 1-4 ja karttaluonnos 1:1000.

Liite 11, TERVOLA [26] 'Varejoen Terveystalo', valo-
kuva 1-2 ja luonnos 1:1000, johon on mustilla rasteilla
merkitty E.Sarasmon kertomuksessa mainitun kaapimien ja
lieden paikat sekä punaisilla rasteilla vuoden 1956
inventoinnissa poimittujen iskosten paikkoja.

Liite 12, TERVOLA [28] 'Haapalehto', M. Ahvenlammen
vuonna 1971 ottama valokuva 1-2 sekä verotuskartan ja
luonnoksen yhdistelmä löytöpaikasta ympäristöineen 1:4000.

Liite 13, TERVOLA [29] 'Saraaja', valokuva 1-3 sekä
eri karttojen ja luonnoksen yhdistelmä löytöpaikasta
ympäristöineen 1:4000.

Liite 14, TERVOLA [30] 'Varejoen Lutherilainen kello',
valokuva ja karttaluonnos, johon on merkitty korkeus-
käyrät peruskartan mukaan, mittakaavassa 1:1000.

Liite 15, TERVOLA [31] 'Ryynänen', valokuvat 1-2, 3 ja
4 sekä karttaluonnos 1:1000, johon on merkitty korkeus-
käyriä Imatran Voima Oy:n kartan mukaan.

Liite 16, TERVOLA [21] 'Rantakössö' ja TERVOLA [32]
'Vanha-Honkanen' löytöpaikat ympäristöineen eri kart-
tojen yhdistelmässä 1:4000.

Liite 17, TERVOLA [33] 'Rantapeura' ja TERVOLA [34]
'Mekipeura' löytöpaikat ympäristöineen luonnoksen ja
eri karttojen yhdistelmässä 1:4000.

Liite 18, TERVOLA [35] 'Illinkangas'. Valokuvat 1 ja 2 sekä eri karttojen ja luonnoksen yhdistelmä 1:4000 löytöalueesta ympäristöineen.

Liite 19, TERVOLA [35-C] 'Illinkangas', vuonna 1962 suoritettun koekaiivauksen pinta- ja profiilikartta.

Liite 20, TERVOLA [43] 'Aula', valokuvan osasuurennus liitteen 4 valokuvasta ja eri karttojen yhdistelmä löytöpaikasta ympäristöineen 1:4000.

Teksti:

TERVOLA [0], esinelöytöjä Tervolasta ilman tar-
kempia löytötietoja s. 19

TERVOLA [1], kivirakka, jossa on kuoppia, Suvannon-
vaaralla s. 19

TERVOLA [2], kivirakka, jossa on kuoppia, Suorsa-
vaaralla s. 20

TERVOLA [3], kumpu, jossa on kuoppia (aarnihauto-
ja ?), Kukkura nimisellä pellolla s. 20

TERVOLA [4], kivirakka, jossa on kuoppia, Hattu-
vaaralla s. 21

TERVOLA [5], hävitetty 'Jatulin taras' "Hannuksen-
vaaralla" s. 21

TERVOLA [6], vallilla reunustettu kuoppa Pajarin-
vaaralla s. 23

TERVOLA [7], vallilla reunustettu kuoppa Känttyrön lehdossa	s. 24
TERVOLA [8], epämääräiset rakennuksenjäännök- set Kivikota nimisellä kankaalla	s. 25
TERVOLA [9], hävitetty 'Jatulin taras' Oukan- palossa	s. 26
TERVOLA [10], epämääräisiä maatuneita kuoppia 'Kirkkorakassa'	s. 26
TERVOLA [11], epämääräinen pyöreähkö kuoppa Viianmaassa	s. 27
TERVOLA [12], neliskulmainen syvennys maassa Jyrkänhuhdassa	s. 28
TERVOLA [13], 'lappalaiskehiä' Törmävaarassa	s. 28
TERVOLA [14], 'suuri hauta' Leipäselällä	s. 29
TERVOLA [15], nelikulmainen kivikehikko Louhen- rakassa	s. 30
TERVOLA [16], kiviesineiden löytöpaikka Kuiri.	s. 32
TERVOLA [17], kivikautinen löytöpaikka Frantti	s. 33
TERVOLA [18], kivikautinen löytöpaikka Saukkokumpu	s. 34
TERVOLA [19], kivikautinen löytöpaikka Konttila	s. 36
TERVOLA [20], kivikautinen asuinpaikka Huhtaniska	s. 38
TERVOLA [21], kivikautinen löytöpaikka Rantakössi	s. 39

TERVOLA	22,	kivikautinen asuinpaikka Koivuperä,	s. 40
TERVOLA	23,	kivikautinen asuinpaikka Hakala,...	s. 41
TERVOLA	24,	kivikautinen asuinpaikka Törmä- vaara-Varejoki, = eläinkorist.liuskeveitsen löy- töpaikka ..,.....	s. 42
TERVOLA	25,	reikäkiven löytöpaikka Pappila	s. 44
TERVOLA	26,	kivikautinen asuinpaikka Varejoen Terveystalo	s. 45
TERVOLA	27,	kivikautinen asuinpaikka Varejoen väliaikainen kansakoulu	s. 47
TERVOLA	28,	kivikautinen asuinpaikka Haapalehto	s. 48
TERVOLA	29,	kivikautinen asuinpaikka Saraoja ..	s. 49
TERVOLA	30,	kivikautinen asuinpaikka Törmävaa- ran Lutherilaisen kellon luona	s. 51
TERVOLA	31,	kiviesineen löytöpaikka Vanharyynäen	s. 52
TERVOLA	32,	kiviesineen löytöpaikka Honkanen ..	s. 54
TERVOLA	33,	kiviesineen löytöpaikka Rantapeura	s. 54
TERVOLA	34,	kivikautinen asuinpaikka Mäkipaura	s. 55
TERVOLA	35:A-C,	kivikautinen asuinpaikka-alue Illinkangas	s. 56
TERVOLA	36,	kivikautinen asuinpaikka Autionoja	s. 59
TERVOLA	37,	kivikautinen asuinpaikka Varejoki- Kolonpetäjän tie	s. 59

TERVOLA	38,	kivikautinen asuinpaikka Varejoen kansakoulun saunan luona	s. 59
TERVOLA	39,	kivikautinen asuinpaikka Varejoen kansakoulun urheilukentän luoteisreunalla	s. 60
TERVOLA	40,	kivikautinen asuinpaikka Törmävaaran Alamikkotervon hiekkakuopan reunamilla	s. 60
TERVOLA	41,	kivikautinen löytöpaikka Törmävaaralla Väinö Korpelan hiekkakuopan tiellä	s. 60
TERVOLA	42,	kivikautinen löytöpaikka ja useita 'asuinkuoppia' Törmävaaralla Väinö Korpelan hiekkakuopan tiellä	s. 60
TERVOLA	43,	kivikautinen asuinpaikka Aula	s. 61

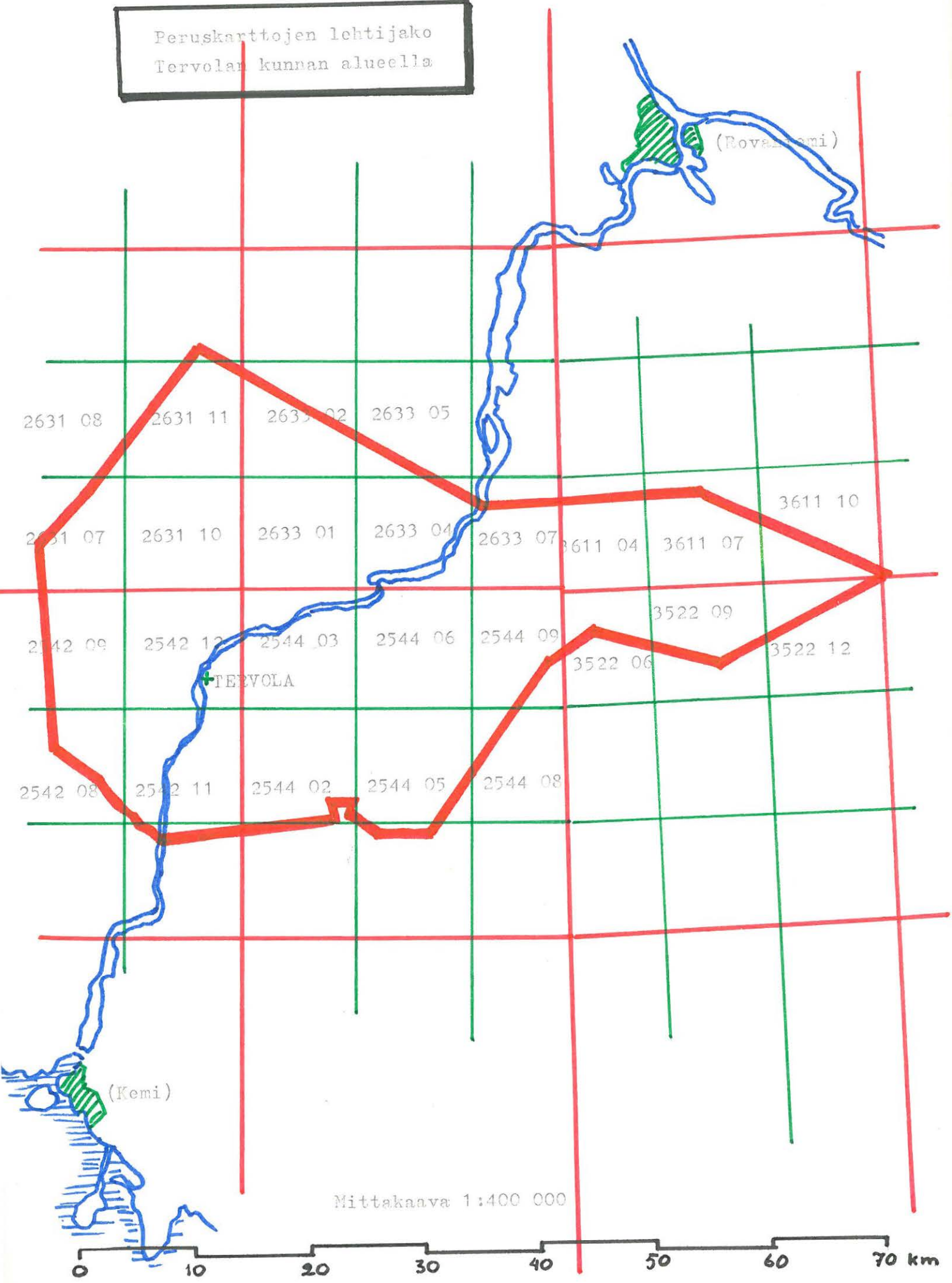
Opasteita:

Tervolan alueen peruskarttojen lehtijakokaavio ...s. 11

Kaaviot muinaisjäännösten ja löytöpaikkojen sijoittumisesta 1:20 000 peruskartan lehdille:

No 2542	11	(YLIPAAKKOLA).....	s. 12
No 2542	10	(ALAPAAKKOLA)	s. 12
No 2542	12	(TERVOLA)	s. 13
No 2544	02	(LEHMIKUMPU)	s. 14
No 2544	05	(PAHTAOJA)	s. 15
No 2633	04	(KOIVU)	s. 16
No 2633	07	(VANNAVAARA)	s. 17
No 3611	04	(POIKKIMAANAAPA)	s. 18
No 2544	06	(RAKKAVIITA).....	s. 16

Peruskarttojen lehtijako
Tervolan kunnan alueella

Mittakaava 1:400 000

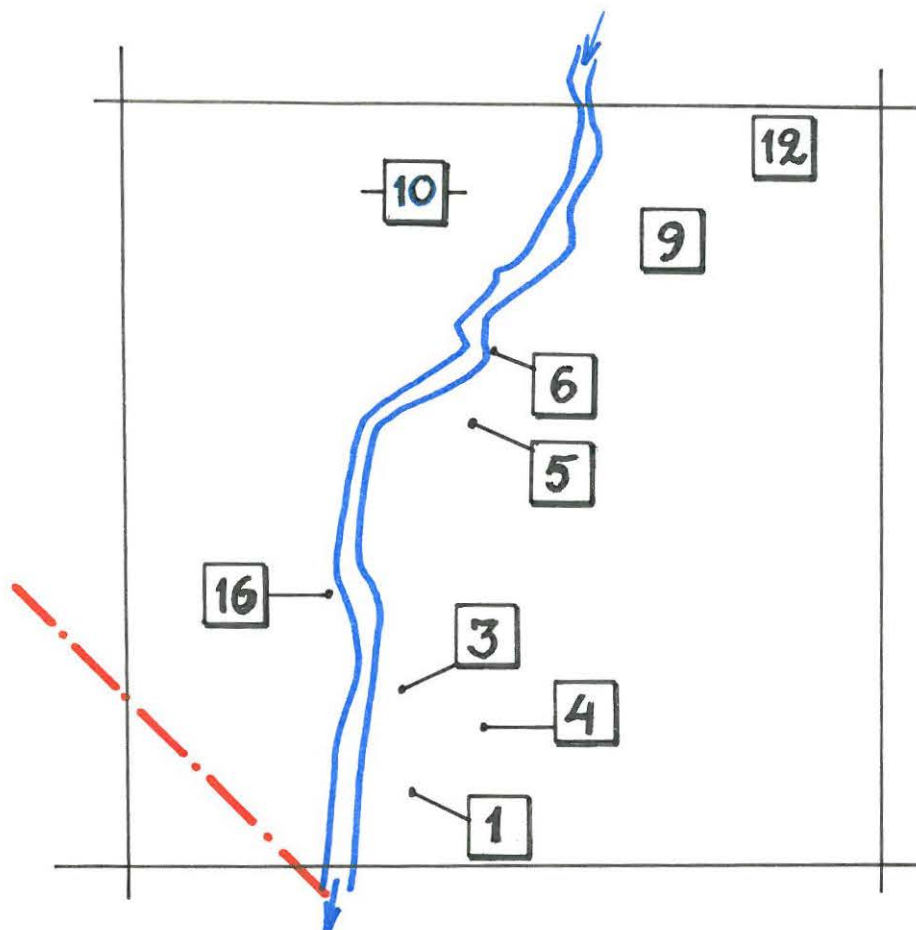

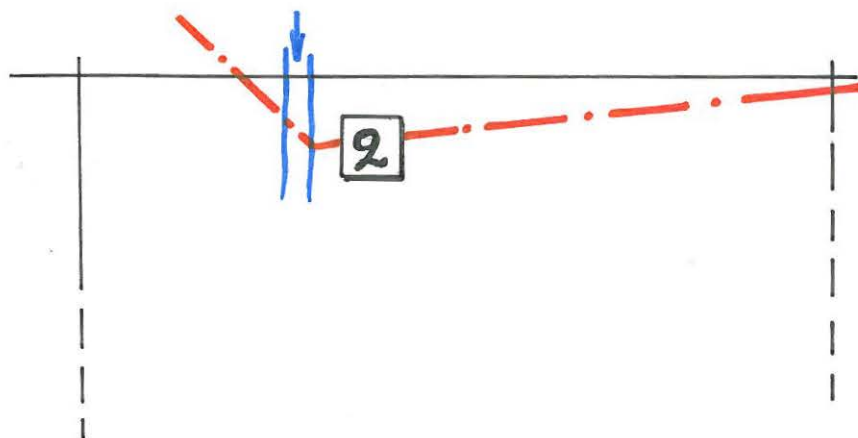
 Wade

Muinaisjäännösten ja löytöpaikkojen ylimalkainen sijoittuminen

1:20 000 peruskartan lehdelle No 2542 11 (YLIPAAKKOLA):

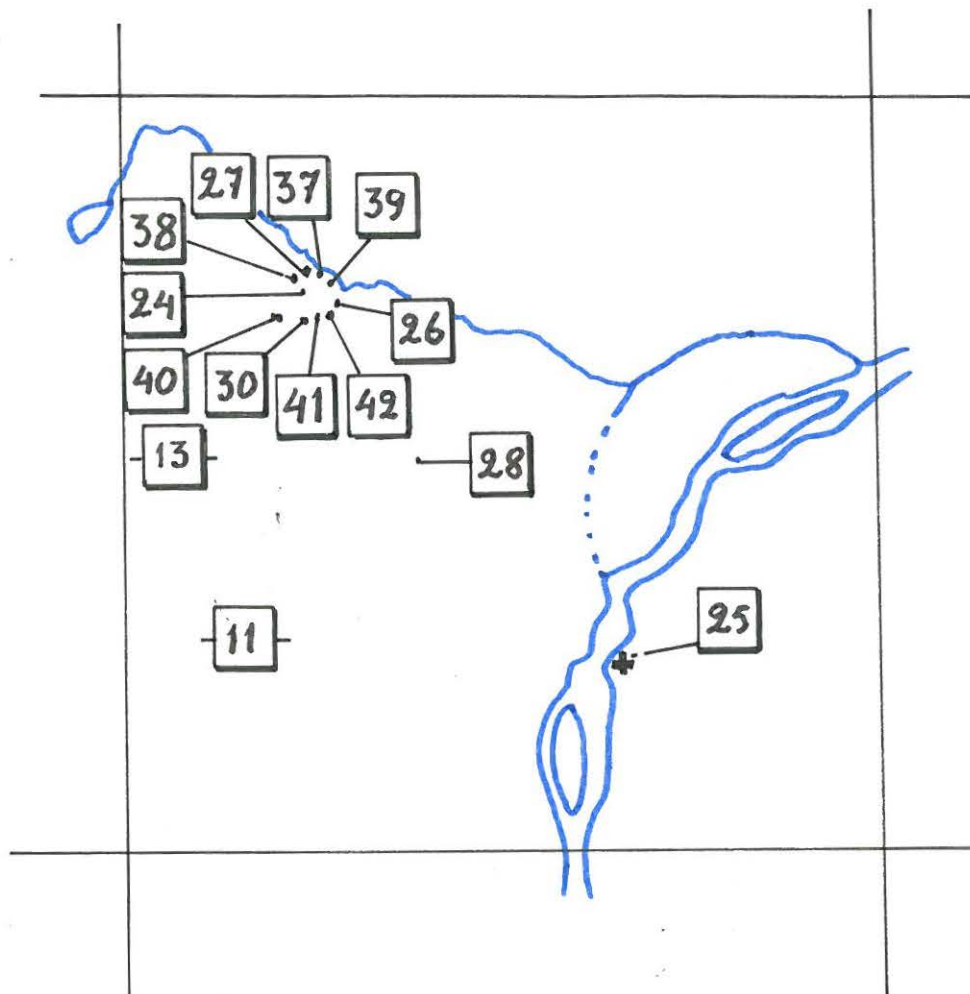

ja 1:20 000 peruskartan lehdelle No 2542 10 (ALAPAAKKOLA):

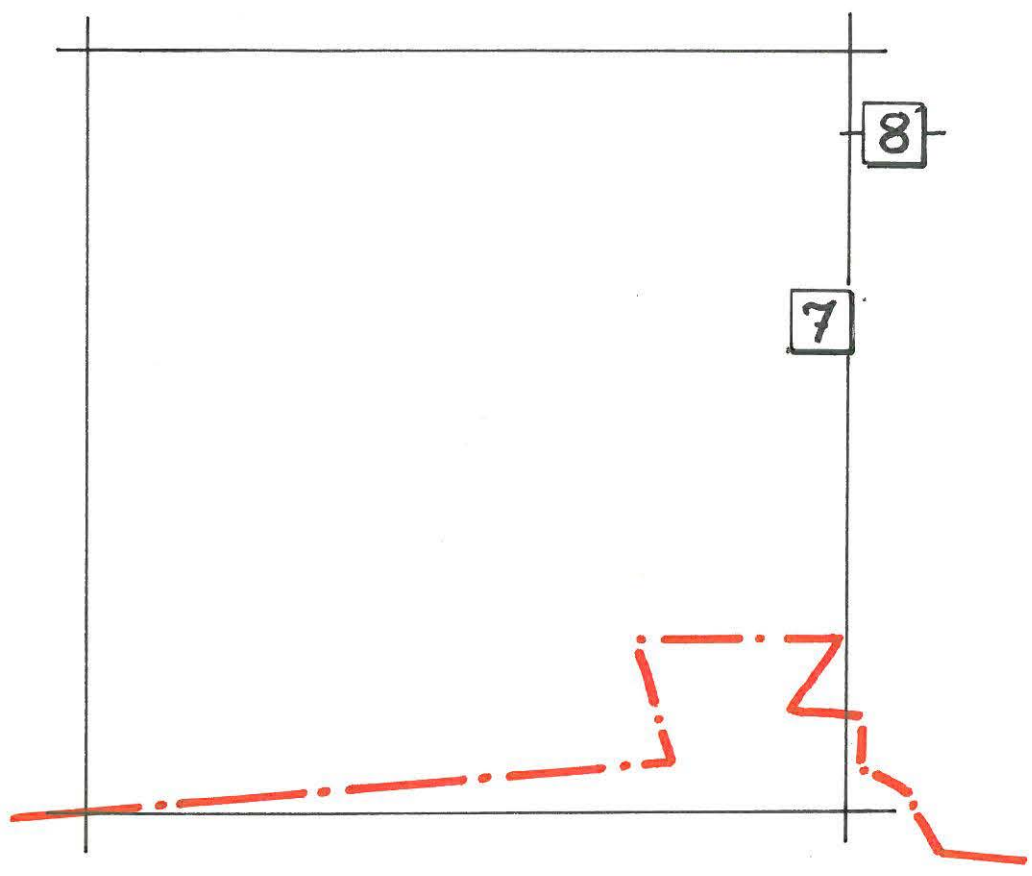
Muinaisjäännösten ja löytöpaikkojen ylimalkainen sijoittuminen

1:20 000 peruskartan lehdelle No 2542 12 (TERVOLA):

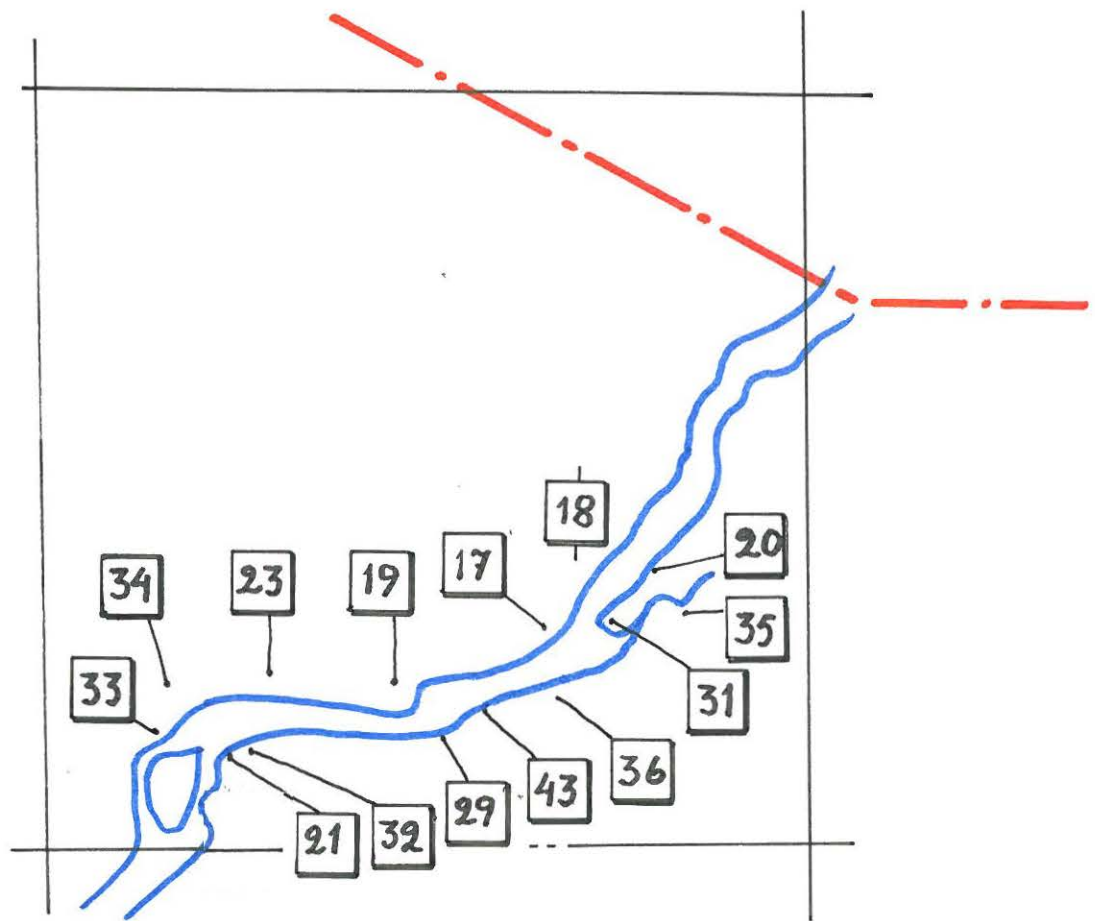
Muinaisjäännösten ja löytöpaikkojen ylimalkainen sijoittuminen

1:20 000 peruskartan lehdelle No 2544 02 (LEHNIKUMPU):

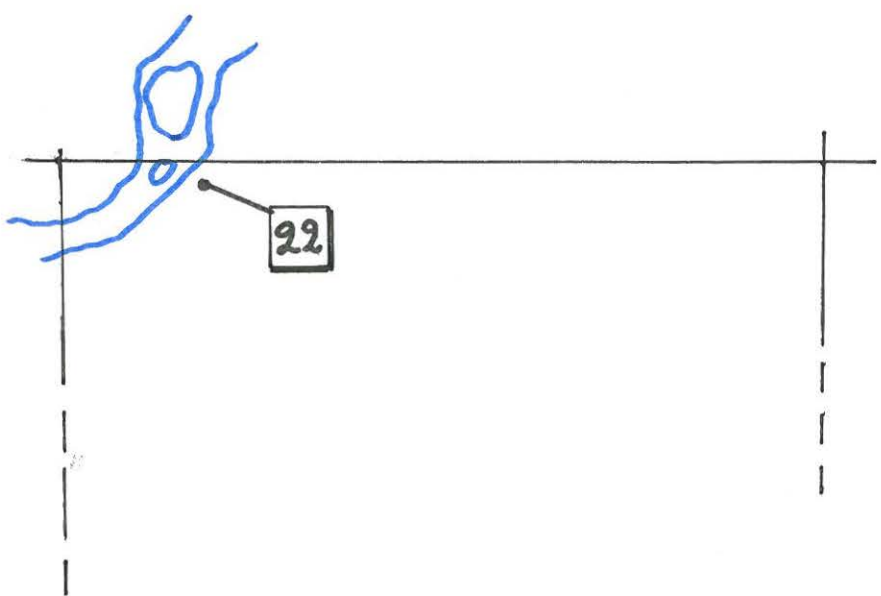

Muinaisjäännösten ja löytöpaikkojen ylimalkainen sijoittuminen

1:20 000 peruskartan lehdelle No 2633 04 (KOIVU):

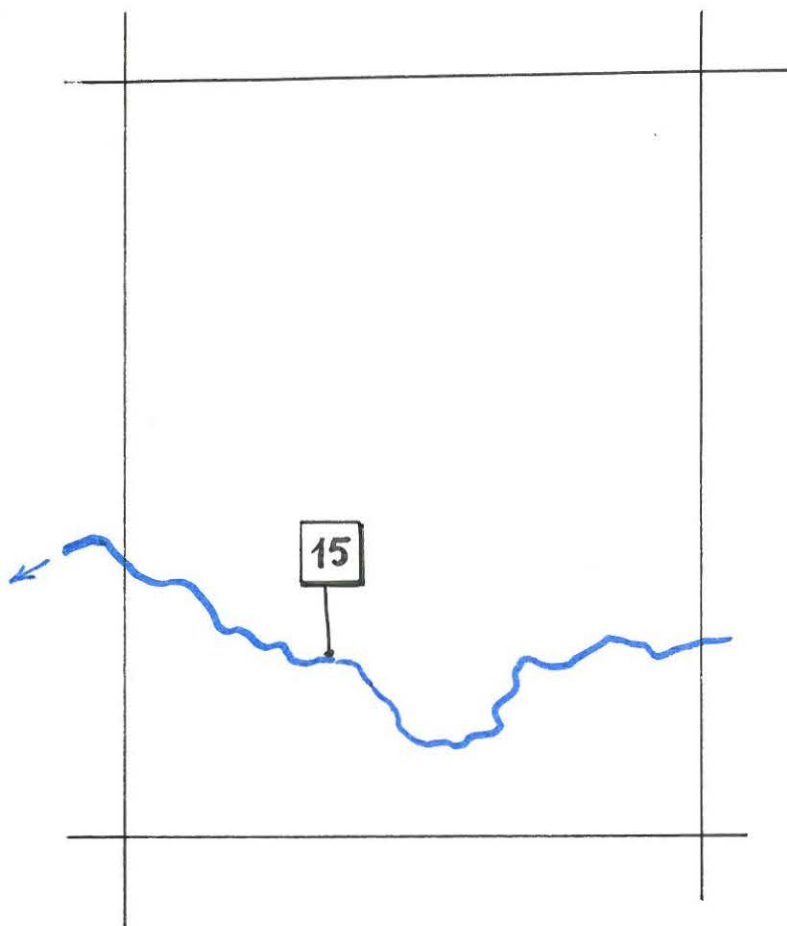

ja 1:20 000 peruskartan lehdelle No 2544 06 (RAKKAVIITA):

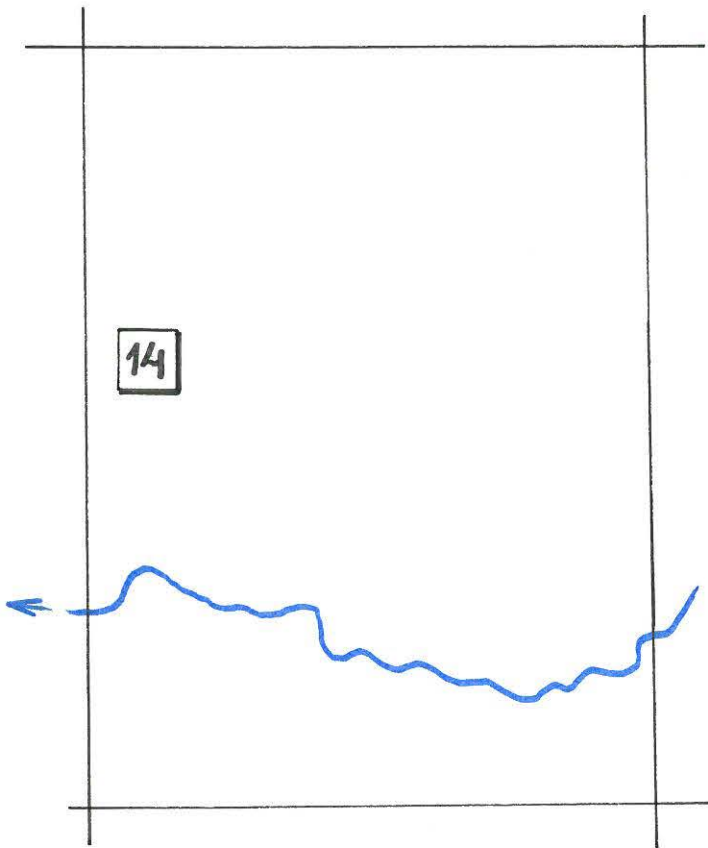
Muinaisjäännösten ja löytöpaikkojen ylimalkainen sijoittuminen

1:20 000 peruskartan lehdelle No 2633 07 (VANNAVAARA):

Muinaisjäännösten ja löytöpaikkojen ylimalkainen sijoittuminen

1:20 000 peruskartan lehdelle No 3611 04 (POIKKIMAANAAPA):

TERVOLA 0

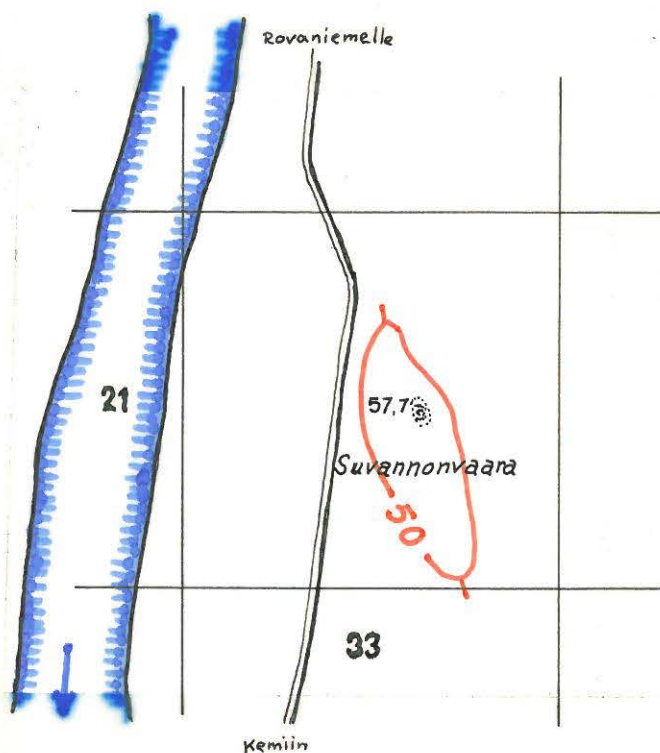
Seuraavien esihistoriallisten esineiden löytöpaikka on ilmoitettu ainoastaan pitäjän tarkkuudella:

- KM 205, kourutalitta 'Tervolan kappelista', saatu v. 1856.
Ks. Holmberg: Finska Fornlämningar, kuva 14. = SMYA XIV, s. 246 k. 1.
- Ent. Pietarin Tiedeakatemian antropol. museossa 'kaksi kivi-asetta Tervolasta'. - Ks. SMYA V, s. 14.

TERVOLA 1

Kivirakka, jossa on kuoppia (muinaisj.luokka III).

Suvannonvaara Tervolan kirkosta noin 12 km suuntaan 215/400.

Paikka näkyy nimeltä merkittynä peruskartan 1:20 000 lehdellä Yli-Paakkola (No 2542 11) ruudussa 21/33.

Kysymyksessä on ilmeisesti sama vaara, jolla Zach. Castrén ilmoittaa SMY:n stipendiaattina käyneensä vuonna 1887 todeten: 'Täällä on suuri sileä kivirakka, jossa löytyy kymmenkunta lomaa eli kuoppaa' (SMYA XIV, s. 255).

Ollessani lähistöllä 30.7.1961 sijoitettiin kohde kartalle Erkki Könkään avustuksella ilman, että paikalla olisi käyty.

- Ks. myös Suomenmaa IX:2, s. 171.

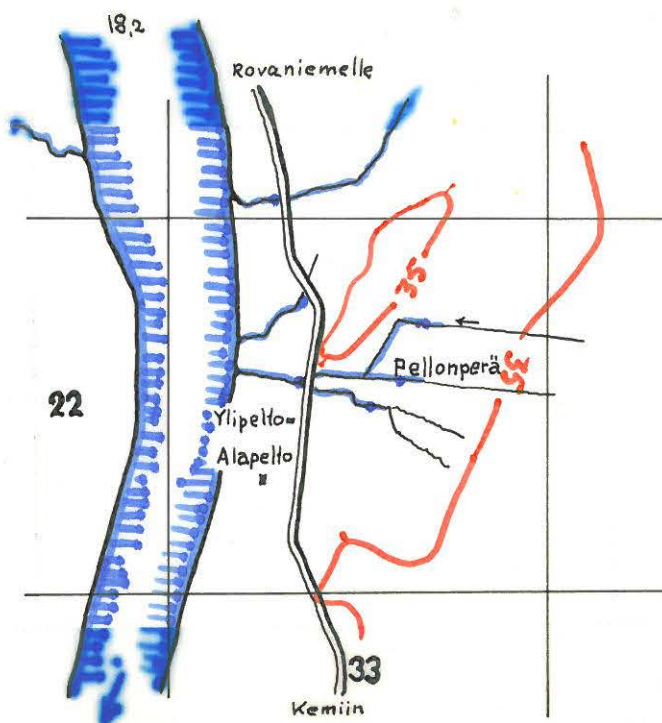
TERVOLA 2

Kivirakka, jossa on kuoppia (muinaisj.luokka III).

Suorsavaara, paikka, jonka sijainti on toistaiseksi epävarma: Zach. Castrénin selostuksesta saa sellaisen käsityksen, että kohde olisi jossain edellisen (TERVOLA 1) läheisyydessä (SMYA XIV, s. 255). Käydessäni täällä pöin 30.7.1961 arveli oppaani Erkki Kögäs, että Suorsavaara olisi Kemijoen itärannalla lähellä Tervolan etelärajaa Alapaakkolassa eli edellisestä noin 6 km etelään. Tällöin kohteen pitäisi näkyä peruskartan lehdellä Alapaakkola (No 2542 10). Kyseistä nimeä alueella ei kuitenkaan ole merkittynä. Lähinnä tätä muistuttavana voitaisiin ehkä pitää nimeä 'Sormulanvaara', joka näkyy mainitun kartan ruudussa 17/32. - Ks. myös Suomenmaa IX:2, s. 171.

TERVOLA 3

Kumpu, jossa 2-3 kpl kuoppia (muinaisj.luokka III), aarnihautoja ?
Kukkura niminen pelto Pellon talon lähellä kuten Zac. Castrén

sijainnin määrittelee (SMYA XIV, s. 255).

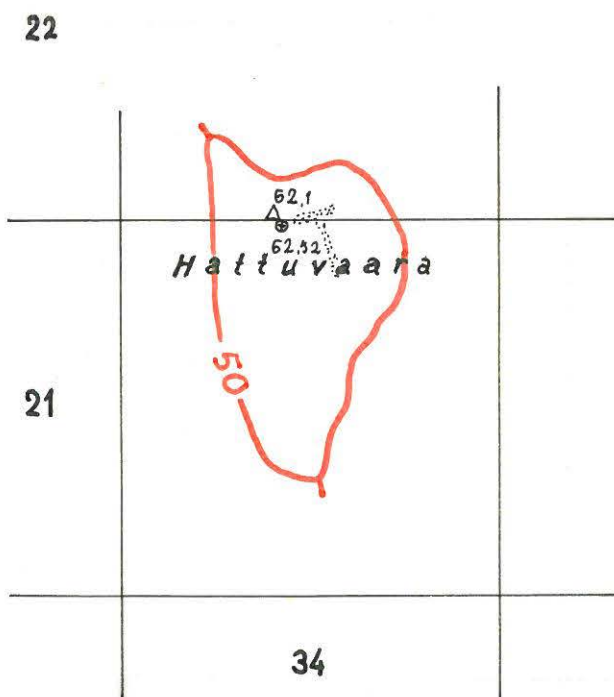
- Pellon talot näkyvät merkittyinä peruskartan 1:20 000 lehdellä Ylipaakkola (No 2542 11) ruudussa 22/33 ja ovat Tervolan kirkosta noin 10½ km suuntaan 220/400. Ilmeisestikin Castrén on vuonna 1887 käynyt

paikalla ja kuultuaan kertomuksia 'sinisestä savusta' arvellut kuoppia aarnihaudoiksi.

TERVOLA 4

Kivirakka, jossa kuoppia (muinaisj.luokka III)

Hattuvaara Tervolan kirkosta noin 11 km suuntaan 210/400.

Paikka näkyy nimeltä merkittynä peruskartan 1:20 000 lehdellä Yli-pääk^aola (No 2542 11) ruudussa 21/34.

Kysymyksessä on ilmeisesti sama paikka, jonka Zach, Castrén mainitsee tämän nimisenä Pellon talon itäpuolelta ja jossa hän ilmeisesti on käynyt henkilöhohtaisest (SMYA XIV, s. 255) v. 1887.

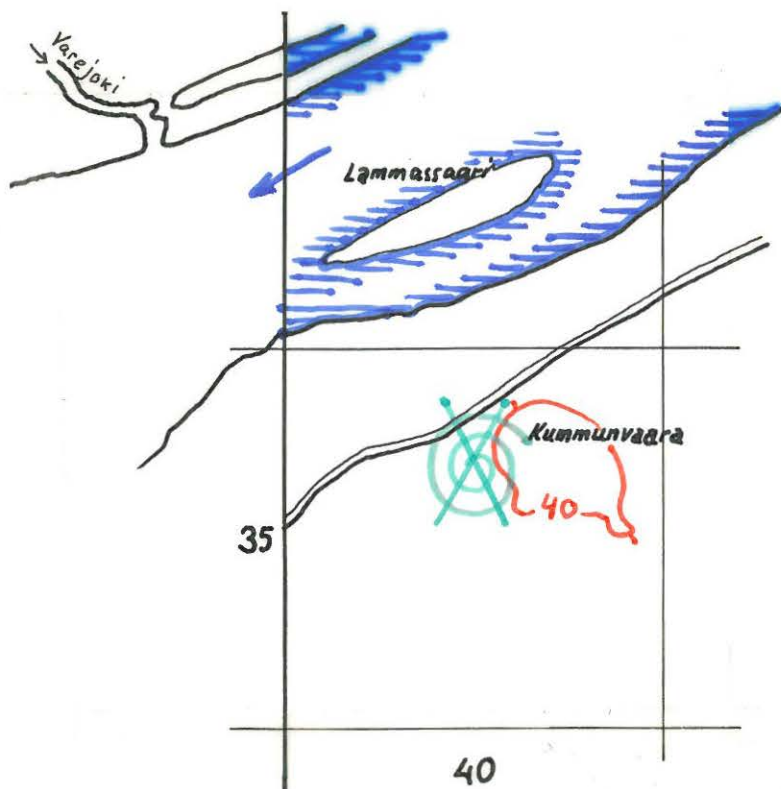
- Ks. myös Suomenmaa IX:2, s. 171.

TERVOLA 5

Hävitetty "Jatulin taras"

'Hannuksenvaara' nimisellä paikalla. Paikanmäärittelyt tämän nyt jo ilmeisesti jäljettömiin hävitetyn muinaisjäänneksen suhteen

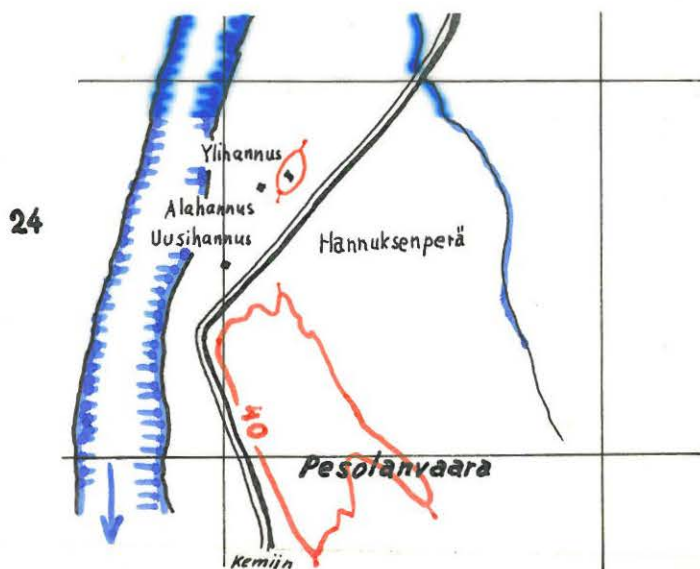
ovat puutteelliset ja ristiriitaiset. - Zach. Castrén, joka

kertoo inventointi-
matkallaan v. 1887
henkilökohtaisesti
käyneensä paikalla,
on sijoittanut tämän
hävitetyksi toteamansa
muinaisjäännöksen kar-
tallaan Kemijoen itä-
rannalle suunnilleen
vastapäätä Varejoen
suuta. Paikka näkyy
peruskartan 1:20 000
lehdellä Kurvilansaari
(No 2544 03) Lammassaa-

ren eteläpuolella ruudussa 35/40. Aivan Castrénin merkin läheisyy-
teen osuu Kummunvaara, joka on Tervolan kirkosta noin $5\frac{1}{2}$ km suun-
taan 55/400. J.W. Calamniuksen kertomus matkaltaan v. 1862 ei anna
lisävalaisua paikanmäärittelyyn. - Ks. SMYA XIV, s. 255; Suomi II:7,
s. 198; Suomenmaa IX, s. 171.

Edellä selostettuun nähden ovat oleellisesti poikkeavia ne arvelut,

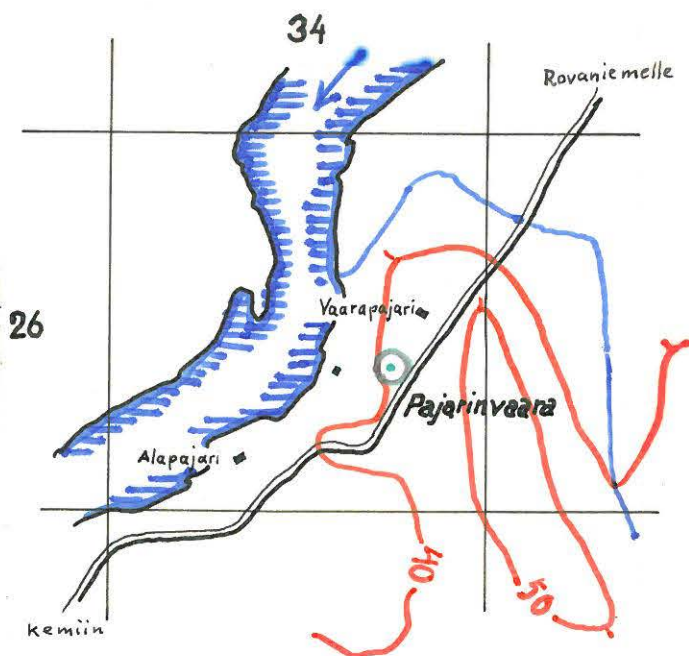

joita kuulin paikkakun-
nalla käydessäni 7.7.61.
Oppaanani toiminut Erkki
Köngäs sen enemmän kuin
muutkaan paikkakuntalai-
set ei tuntenut lainkaan
'Hannuksenvaara' nimistä
vaaraa. Sensijaan ar-
veltiin, että kysymyk-

sessä on Hannus nimisten talojen ja Hannuksenperän eteläpuolella sijaitseva Pesolanvaara, joka on Tervolan kirkosta noin 7 km suuntaan 215/400 ja näkyy nimeltä merkittynä peruskartan 1:20 000 lehden Ylipaakkola (No 2542 11) ruutujen 23/33 ja 24/33 yhtymäkohdan vaiheilla.

TERVOLA 6

Epämääräinen maan- ja kiviensekainen valli pitkulaisen kuopan ympärillä oheisen kuvan osoittamaa muotoa (muinaisj.luokka II-III). Sijaitsee Tervolan kirkosta noin 6 km suuntaan 220/400 olevan Pajarinvaaran läntisellä eli Kemijoen puoleisella rinteellä, apteekkari Jouko Muraman huvilasta noin 100 m itään. Kyseinen vaara näkyy nimeltä merkittynä peruskartan 1:20 000 lehden Ylipaakkola

(No 2542 11) ruudun

← 26/34 itälaidassa,

x = 2630

y = 3473

z = noin 40 m

Ylipaakkolan kylän

Ylipajarin talon maalla, jonka omistaa Erkki Rantamäälä.

Vallirakennelma tuli

tietooni käydessäni

7.7.1961 paikalla Zach.

Castrénin mainitseman

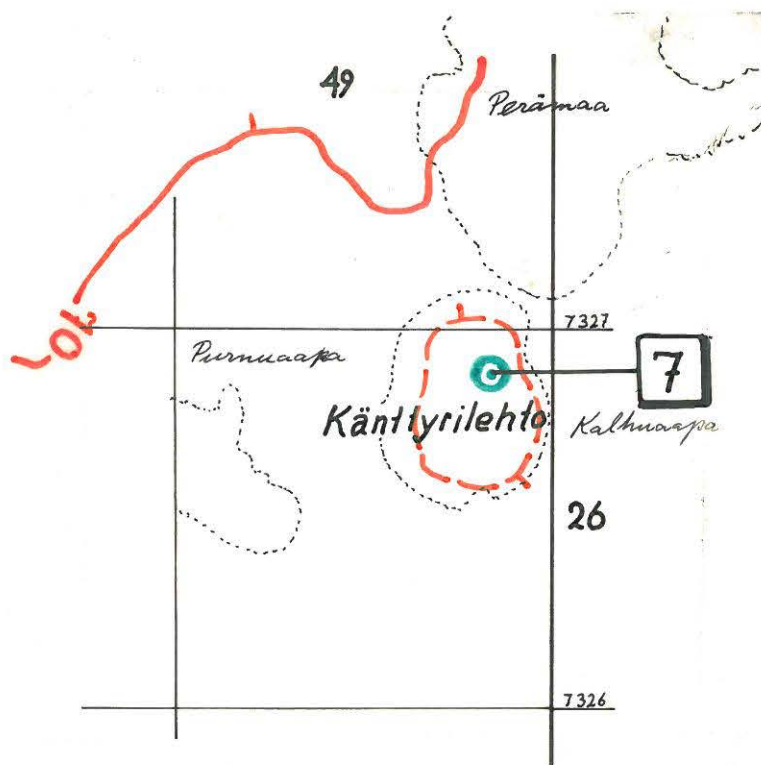
'Pajarinkankaan' ja siellä mahdollisesti olleen Jatulintarhan vuoksi (SMYA XIV, s. 256). Tämän nimistä paikkaa seudulla ei kuitenkaan tunnettu sen enemmän kuin 'Jatulintarastakaan'. Sensijaan otaksuttiin, että Castrénin mainitsema muinaisjään-
nös saattaisi tarkoittaa juuri mainittua ja että hänen käyttä-
mänsä paikannimi Pajarinkangas tarkoittaisi Pajarinvaaraa.

TERVOLA 7

Ks. liite 2: kolme valokuvaa ja kaksi luonnospiiirrosta.

Soikeahko maan- ja kiviensekainen valli pitkulaisen kuopan ympärillä (muinaisj.luokka II).

Känttyrän lehto Tervolan kirkosta noin $14\frac{1}{2}$ km suuntaan 128/400.

Paikka näkyy nimellä 'Känttyrilehto' merkittynä peruskartan 1:20 000 lehdellä Lehmikumpu (No 2544 02) ruudun 26/49 koillis-
nurkassa.

Käydessäni 31.7.1961 paikalla Erkki Könkään opastuksella sain kuul-
la, että muinaisjään-
nös on Lapinniemen kylän Kalevalan talon RN:o
maalla/
15:3/, jonka omistaa
Matti Köngäs. Kohde

valleineen vaikutti olevan yleisesti paikkakuntalaisten tiedossa ja se tunnettiin nimellä "K ä n t t y r ä". Sensijaan rakennelman käyttötarkoituksesta ja alkuperästä en tavannut minikäänlaista perimätietoa.

Kyseisen muinaisjäännöksen on Zach. Castrén selostanut kesällä 1887 suorittamansa tarkastuskäynnin perusteella riittävästi (SMYA XIV, s. 256) ja häneltä saamiinsa tietoihin on turvautunut myös Hj. Appelgren (SMYA XII, s. 219, No 359). Käsitykseni mukaan rakennelma on edelleen samassa tilassa kuin Castrénin aikana. - \bar{X} = 2686, \bar{Y} = 4984, \bar{Z} = noin 73 m.

TERVOLA 8

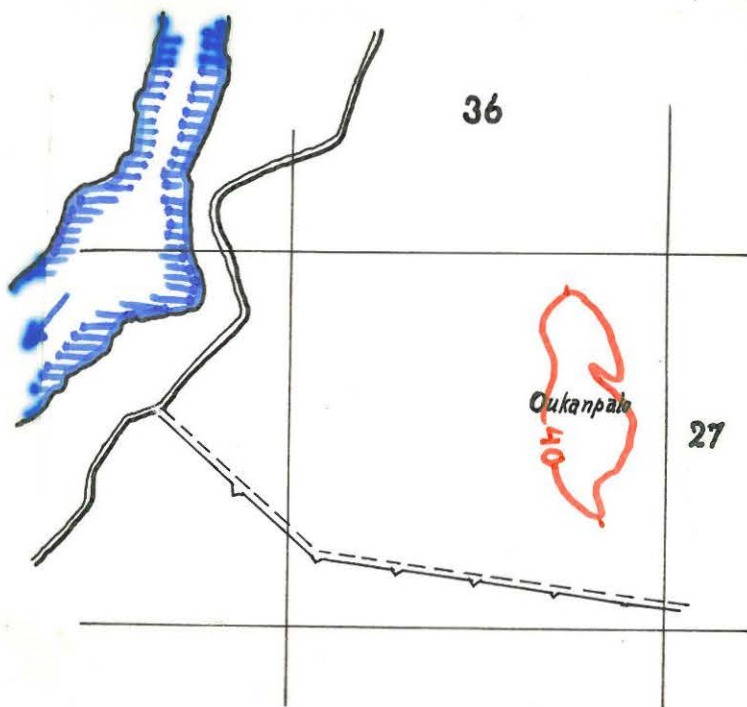
Epämääräiset rakennuksenjäännökset (muinaisj.luokka III).
Kivikota-niminen kangas, jossa Castrén ilmoittaa käyneensä edellä mainitun Känntyrän lehdon tarkastuksen yhteydessä, olisi Joutti-aapa nimisen suon keskellä. - Joutsijärvi, joka lie-
 nee yhteydessä Castrénin mainitsemaan aapaan, sijaitsee Känntyrästä noin 4 km suuntaan 170/400 näkyen peruskartalla 1:20 000 lehdellä Pahtaoja (No 2544 05). Kyseinen suunta on kuitenkin kesällä niin pehmeää suomaastoa, että Castrén tuskin on voinut sinne päästä Känntyrästä päin. Oppaanani toimineen Erkki Kõnkään käsityksen mukaan Castrénilla ei ole voinut olla muuta mahdollisuutta Känntyrään mennessään kuin pohjoisesta tuleva metsäpolku, jota allekirjoittanutkin käytti. Tällöin tulisi 'Kivikodan' sijaintipaikkana kysymykseen lähinnä Lehmikummun Perämaaksi kutsuttu kangas, joka on niin ikään soiden keskellä, Känntyrästä kilometrin verran pohjoiseen (vrt. TERVOLA 7, peitepiirros). Paikka kuuluu Lehmikum-

mun kylään sijaiten asutustilalla, jonka omistaa Anna Viljamaa (osoite: Autopostitoimisto 2, Koivu, Lehmikumpu). - Ks. SMYA XIV, s. 256.

TERVOLA 9

Ilävitetty 'Jatulintaras' (muinaisj.luokka III).

Oukanpalo, jossa vuonna 1887 käydessään Zach. Castrén tapasi hävitetyn jatulintarhan jäännökset, on niittyjen keskellä sijaitseva metsäsaareke. Se on Tervolan kirkosta noin 5 km suuntaan

190/400 ja näkyy

nimeltä merkittynä

peruskartan 1:20 000

lehdellä Ylipaakkola

(No 2542 11) ruudussa

← 27/36.

x = 2762

y = 3678

k = n. 47 m

- Ks. SMYA XIV, s. 257

ja Suomenmaa IX:2, s.171

TERVOLA 10

Epämääräisiä maatuneita kuoppia (muinaisj.luokka III).

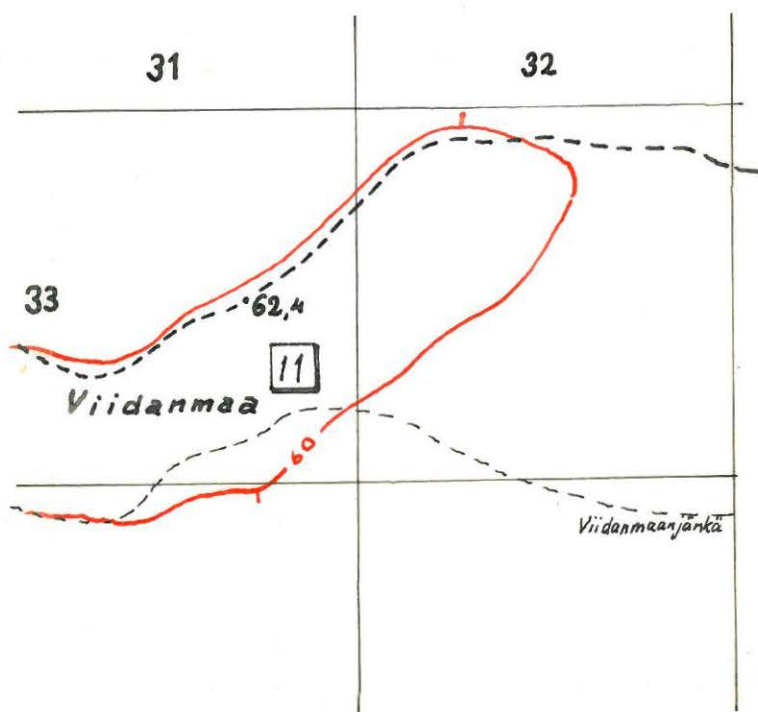
'Kirkkorakassa', jonka nimistä paikkaa tarkastuskäynnilläni 7.7.1961 tapaamani tervolalaiset eivät kylläkään tunteneet, kerrottiin

Zach. Castrénille kesällä 1887 olevan maatuneita kuoppia. Hänen paikanmäärittelyssään (SMYA XIV, s. 257) mainitsemat Tossavan talot näkyvät kylläkin Kemijoen länsirannalla peruskartan 1:20 000 lehdellä Ylipaakkola (No 2542 11) ruudussa 28/35: Rantatossava-Ylitossava-Alatossava. Nämä ovat Tervolan kirkosta noin 4 km suuntaan 220/400.

TERVOLA 11

Pyöreähkö kuoppa (muinaisj.luokka II).

Viianmaassa on jo vuonna 1862 J.W. Calamniukselle (Suomi 2, VII s. 199) näytetty erästä kuoppaa, jota hän on kuitenkin arvellut luontaiseksi, ehkä entiseksi lammeksi. Niinikään Castrénin opas Hurskainen kertoo käyneensä paikalla 'Viianvaarassa' ilmeisesti juuri samaa kuoppaa katselemassa.- Kartalla kyseinen paikka on Calamniuksen Viianvaarasta ja Castrenin Viianmaasta muuttunut

Viidanmaaksi ja se näkyy peruskartan 1:20 000 lehdellä Tervola' (No 2542 12) ruudussa 33/31. Se on Tervolan kirkosta noin 5 km suuntaan 310/400.

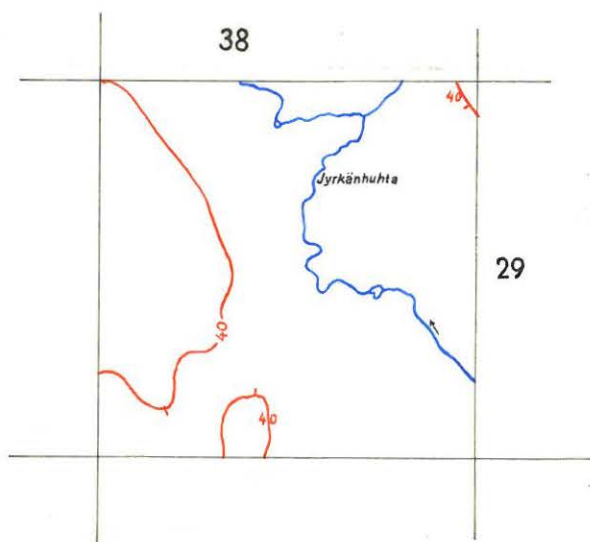
Itse en ole ehtinyt katsomaan tätä kuoppaa, jonka Calamniukselle sanottiin olevan kerrassaan "Jatulin

haudan". Vasta myöhemmin, kun Viianmaan läheisyydessä sijaitsevan Törmävaaran koillisrinteeltä ilmi tulleen laajan kivikautisen asuinpaikka-alueen eri puolilta on alkanut löytyä esihistoriallisiksi asuinkuopiksi oletettavia syvänteitä Viianmaan rinteitä vastaavilta korkeuksilta, olen ryhtynyt epäilemään etteikö mahdollisesti myös Calamniuksen 'lammen pohja' voisi olla asuinkuoppa. (Vrt. esim. TERVOLA 26).

TERVOLA 12

Neliskulmainen syvennys maassa (muinaisj.luokka III).

Jyrkänhuhta, jossa olevaa kuoppaa on Zach. Castrenille sanottu "jatulein eli jättiläisten haudaksi", on Tervolan kirkosta noin

3½ km suuntaan 155/400. Se sijaitsee Lehmijoen oikealla rannalla ja näkyy nimeltä merkittynä peruskartan 1:20 000 lehdellä Ylipaakkola (No 2542 11) ruudussa 29/38. - Ks. SMYA XIV, s. 257.

TERVOLA 13

J.W. Calamnius kirjoittaa vuonna 1862 tekemänsä matkan tuloksena (Suomi 2, VII s. 200) 'Törmävuoresta Lappalais-kehinensä' eräänä

Tervolan seudulle luonteenomaisena ja maininnan arvoisena lappalaisympäristöjen paikkana. Zach. Castrén puolestaan todettuaan, että kysymyksessä on nyk. Törmävaara, ilmoittaa, ettei hän seudulla käydessään kuullut lappalaisympäristöistä mitään (SMYA XIV, s. 257).

Törmävaaran huippu on Tervolan kirkosta noin 6 km suuntaan 340/400. Itse vaara on suuruutensa vuoksi koko tienoota hallitseva maaston muodostuma kohoten noin 40 m:n vaiheilla olevalta juureltaan vajaan kahden km:n matkalla lähes 135 m:n korkuiseen huippuunsa. Jo pelkästään tämä mittojen mahtavuus tukee arveluja, joiden mukaan paikalla olisi ainakin joskus ollut lappalaisten ehkä uhritoimituksiin liittyviä rakennelmia ja että Calamniuksen selostuksessa olisi sittenkin jotain perää. Edelleen, lappalaisympäristöjen jäännösten olemassaolon mahdollisuuden puolesta puhuu myös se, että viime aikana suoritetussa muinaisjäännösten inventoinnissa Törmävaaran koillisrinteeltä on löytynyt runsaasti kivikautisen ympäristöjen asuinpaikkoja. Onhan nimittäin lappalaisympäristöjen ja ns. kivikautisten asuinpaikkojen osuminen keskenään samoihin maastonkohtiin tässä maakunnassa varsin yleistä. - Vrt. TERVOLA 24, 26, 27, 28, 30, 37, 39, 40, 41, ja 42.

Törmävaara näkyy nimeltä merkittynä peruskartan 1:20 000 lehden Tervola (No 2542 12) ruuduissa 36/30-31.

TERVOLA 14

Zach. Castrénin kuuleman tiedon mukaan Leipäselkä nimisellä pai-

Poikkimaanaapa (No 3611 04) ruudussa 46/33.

TERVOLA 15

Nelikulmainen kivikehikko seur, sivulla olevan luonnoksen ja liite 3:n esittämien valokuvien osoittamaa muotoa (muin.jäännös-luokka II).

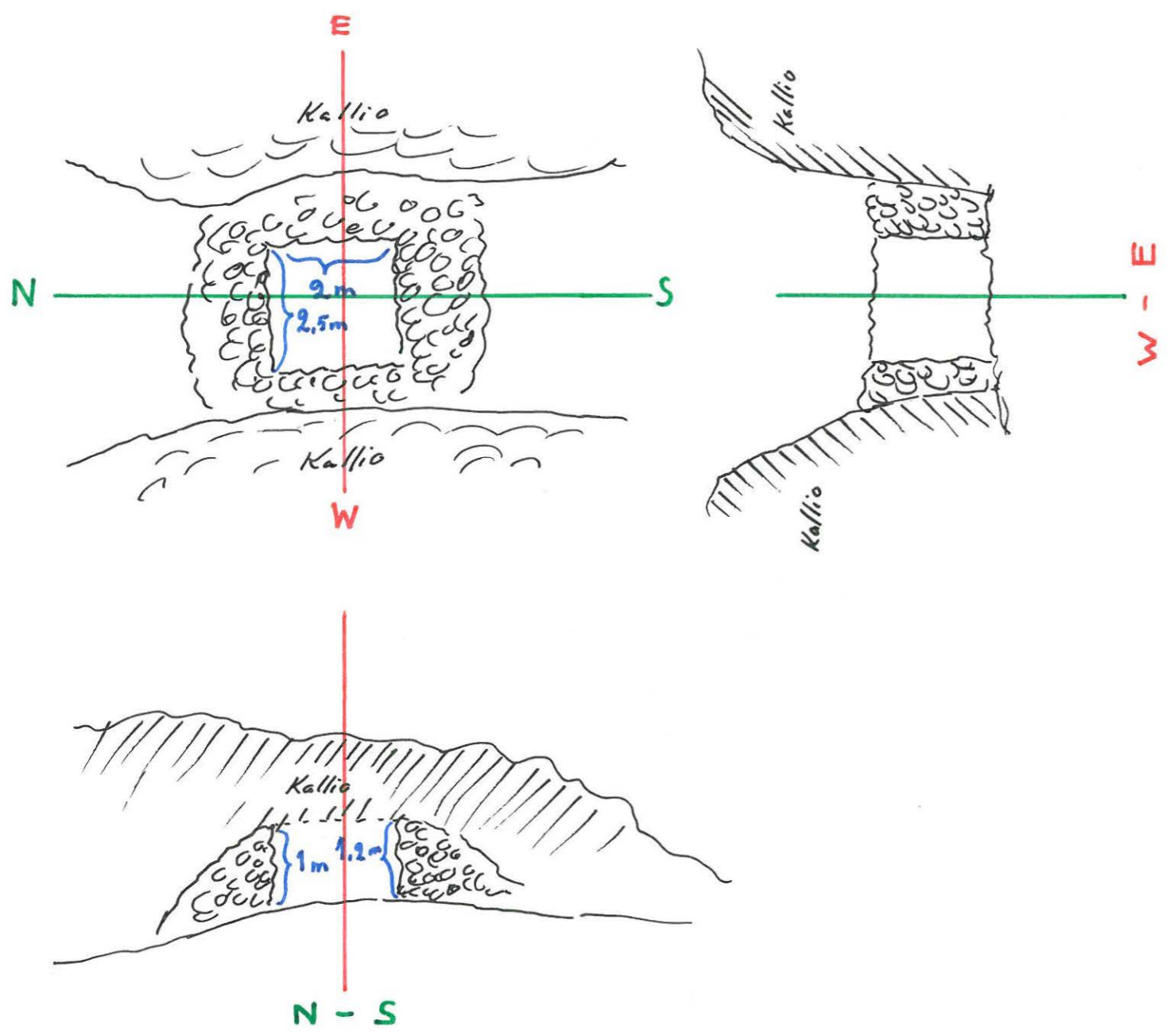
Louhenrakka, jossa muinaisjäännös sijaitsee, on Tervolan kirkosta noin 28 km suuntaan 077/400, Vähäjoen oikealla puolella. Se on Vähäjoen Myllykünkästä noin 300 m luoteeseen. Paikka osuu peruskartan 1:20 000 lehdellä Vammavaara (No 2633 07) ruudun 28/42 yläosaan.

s. 31

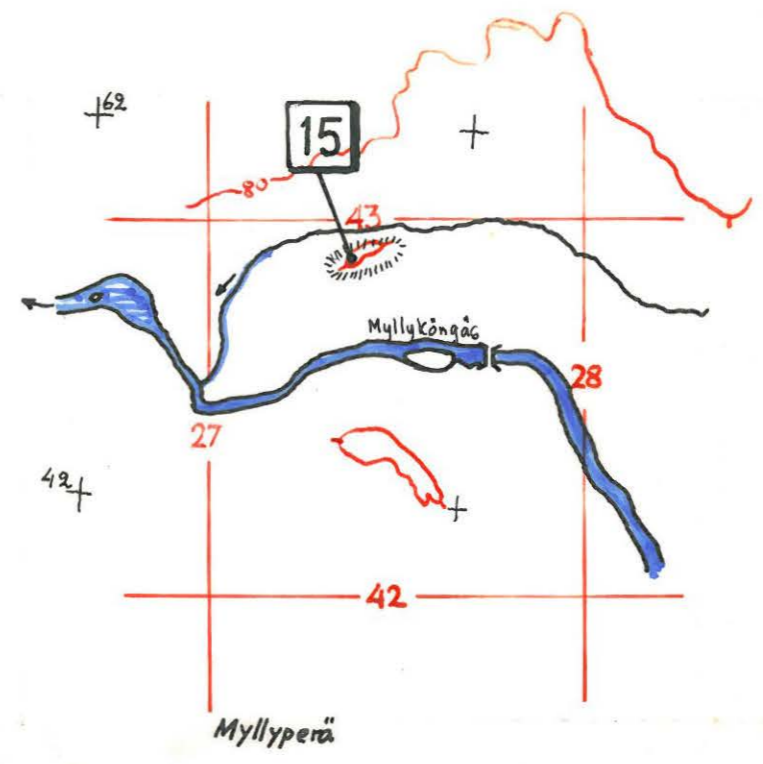
Zach. Castrén on stipendimatkallaan vuonna 1887 käynyt paikalla selostaen sekä muinaisjäännöksen että ympäristön melko tarkasti. (SMYA XIV, ss. 257-258). Lisäksi hän mainitsee lähistöstä ilmei-

kalla pitäisi olla "suuri hauta". Tarkempia tietoja hän ei ollut saanut eikä hän myöskään itse käynyt paikalla (SMYA XIV, s. 257).

Leipäselkä on Tervolan kirkosta noin 34 km suuntaan 075/400 ja se näkyy nimeltä merkittynä peruskartan 1:20 000 lehdellä

tun "Jatulin taraan", jota hän ei kuitenkaan löytänyt. Käydessäni 30.7.1961 Erkki Könkään opastuksella Louhenrakassa totesin kivikehän olevan jokseenkin sellaisessa kunnossa kuin Castrén on sen kuvaillut. - Tämä nelikulmainen kivikehikko on kahden kalliokohouman välisessä noin 5 m:n levyisessä ja 3-5 m:n

syvyisessä solassa. Rakennelman olemassa olosta on 'Rantti-x) Vihtori' kuulemma tiennyt jo kauan ja yleisessä tiedossa se on ollut vuosikymmeniä ja on yhä. - Lähetyvillä on runsaasti melko puhtaan valkeita kvartsiittilohkareita ja useihin kohtiin kivikehikon lähiympäristössä on aikojen kuluessa lyö-

nyt ukkonen. - Samainen mäki tunnetaan myös hirvien suosimana olekelupaikkana. Siitä on hirviä pyydetty kuulemma usein ja "niitä on saatu kuin hyllyltä".

Kyseinen muinaisjäännös on Koivun kylän Niskan talon maalla.

x) Vihtori Frantti Tervolan Koivun kylästä.

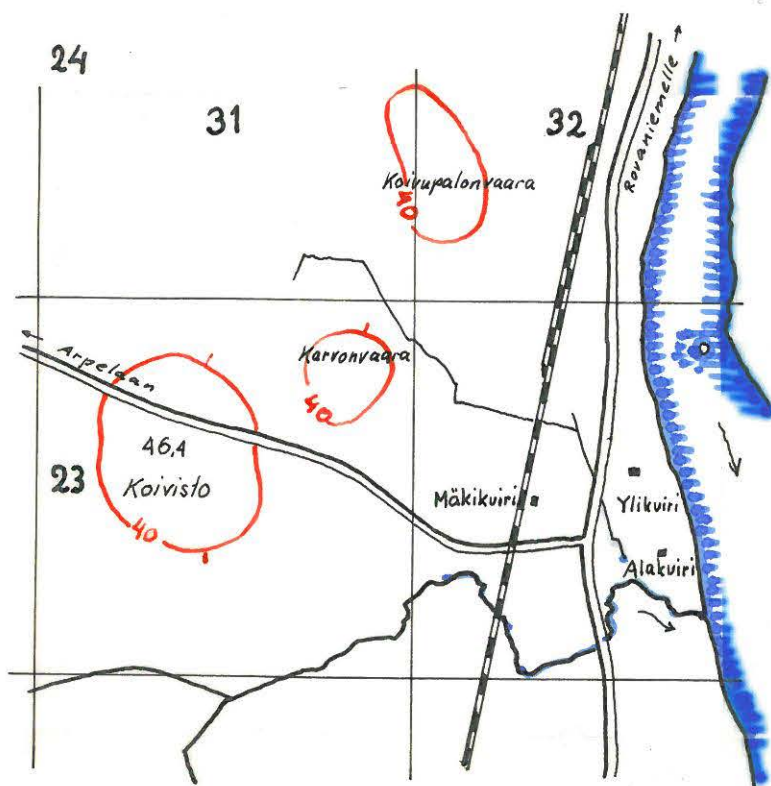
TERVOLA 16

Kiviesineiden löytöpaikka (muinaisj.luokka II).

Löydöt: KM 204, tuura. Saatu Kuirin kestikievarista, luetteloitu vuonna 1856.

Kadonnut "ukonkynsi" Kuirin talossa. Tieto on ollut parinkymmenen vuoden ikäinen kun Zach. Castrén merkitsi sen muistiin' matkallaan vuonna 1887.

Kuirin talot (Alakuiri, Ylikuiri ja Mäki kuiri) ovat Tervolan kirkosta noin 10 km suuntaan 228/400 sijaiten Kemijoen länsirannalla.

Ne näkyvät niimeltä merkittyinä peruskartan 1:20 000 lehdellä Ylipaakkola (No 2542 11) ruudussa 23/32. Kyseisten talojen rakennusryhmien läheisyydessä sijaitsevat pellot tuskin tulevat kysymykseen mahdollisina löytöpaikkoina, koska ne sijaitsevat niinkin alhaalla kuin 25 m:n korkeuskäyrän vaiheilla. Lähimmät

kiinteiksi muinaisjäännöksiksi katsottavat kiviesineiden löytöpaikat, joita ovat täältä noin 13 km pohjoiseen olevat Törmävaaran kivikautiset asuinpaikat, sijoittuvat 40 m:n käyrän vaiheille ja siitä ylöspäin. Näin ollen olisi mahdollista, että Kuirin löydökset

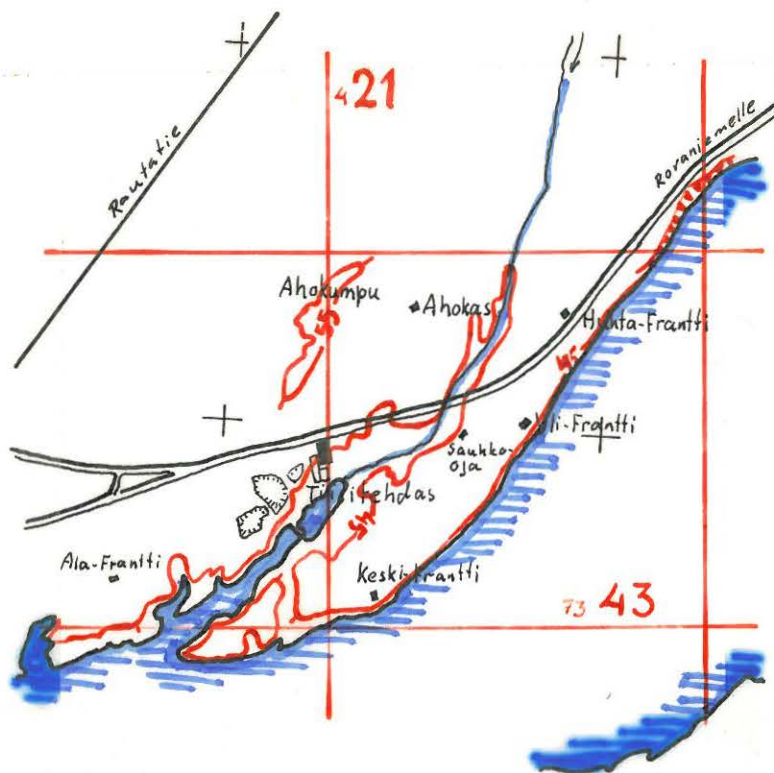
voitaisiin olettaa löydetyn talojen länsi- ja luoteispuolella sijaitsevien Koivistonmäen, Karvonvaaran tai Koivupalonvaaran rinteiltä, jotka kohoavat 40 m:n käyrän yläpuolelle. Paikkoja, jotka kyseisistä taloryhmistä noin yhden kilometrin etäisyydellä, ei ole vielä käyty tarkastamassa.

TERVOLA 17

Kivikautinen löytöpaikka, jota ei ole tarkemmin paikallistettu. (muinaisj.luokka II).

Löytö: Kaksiteräinen kivikirves KM 2571:6, jonka Zach. Castrén on toimittanut museoon vuonna 1888 (SMYA XIV, s. 243) ilmoittaen Juho Frantti nimisen henkilön löytäneen sen Kotiahon kankaalta lähellä Franttilan taloa.

Frantti nimiset talot (Ala-Frantti, Keski-Frantti, Yli-Frantti ja Huhta-Frantti) ovat Tervolan kirkosta noin 25 km suuntaan 68/400 sijaiten Koivun kylässä Kemijoen länsirannalla Koivun tiilitehtaan molemmiin puolin. Talot kuten tehdäskin näkyvät nimeltä merkattuina peruskartan 1:20 000 lehdellä Koivu (No 2633 04) ruuduissa 43/20-21. - Yrittäessäni 5.7.1956 paikallistaa löytöpaikkaa Erkki Könkään ja paikallisten asukkaiden opastuksella ilmeni, ettei Kotiahonimistä paikkaa enää tunnettu lainkaan. Tiedettiin kylläkin tiilitehtaan takaista jänkää kutsutun Aholaksi. Mitä muuten tulee Castrénin aikaisiin olosuhteisiin ja itseensä löytäjään Juho Franttiin niin tiedettiin hänen asuneen aivan tiilitehtaan nykyisen paikan lähellä ja että ns. Franttilan törmä täällä säilyttäneen muistoa Juhon ajoilta. Vaikkakin tehtaan ja joen välisessä maastossa oli savenottopaikkojen reunoilla runsaasti näkyvissä maanleikkauk-

sia, en onnistunut etsiskelystä huolimatta löytämään mitään esihistorialliseen kulttuurijäämistöön viittaavaa.

Tuona aikana ei vielä ollut tietoaakaan peruskartasta eikä liioin korkeussuhteistakaan. Peruskartta valmistui vasta v. 1969 eli 13 vuotta myöhemmin. Nyt siitä ja erityisesti sen oheen liitetystä peitepiirroksesta saat-

taa helposti todeta Tiilitehtaan välittömien ympäristöineen sijaitsevan kivikautiselle asuinpaikalle varsin otollisessa paikassa muinaisrannan lahdekkeessa juuri saman 45 m:n korkeuskäyrän tuntumassa, missä ovat lähistön useimmat tunnetut kivikautiset asuinpaikat kuten esim. TERVOLA 20 ja 23. Näin ollen uskaltaisin otaksua kyseisen lahdekkeen kaikkia rantoja aina Ahokkaan talon vaiheille asti mahdollisina kivikautisina asuinpaikka-alueina.

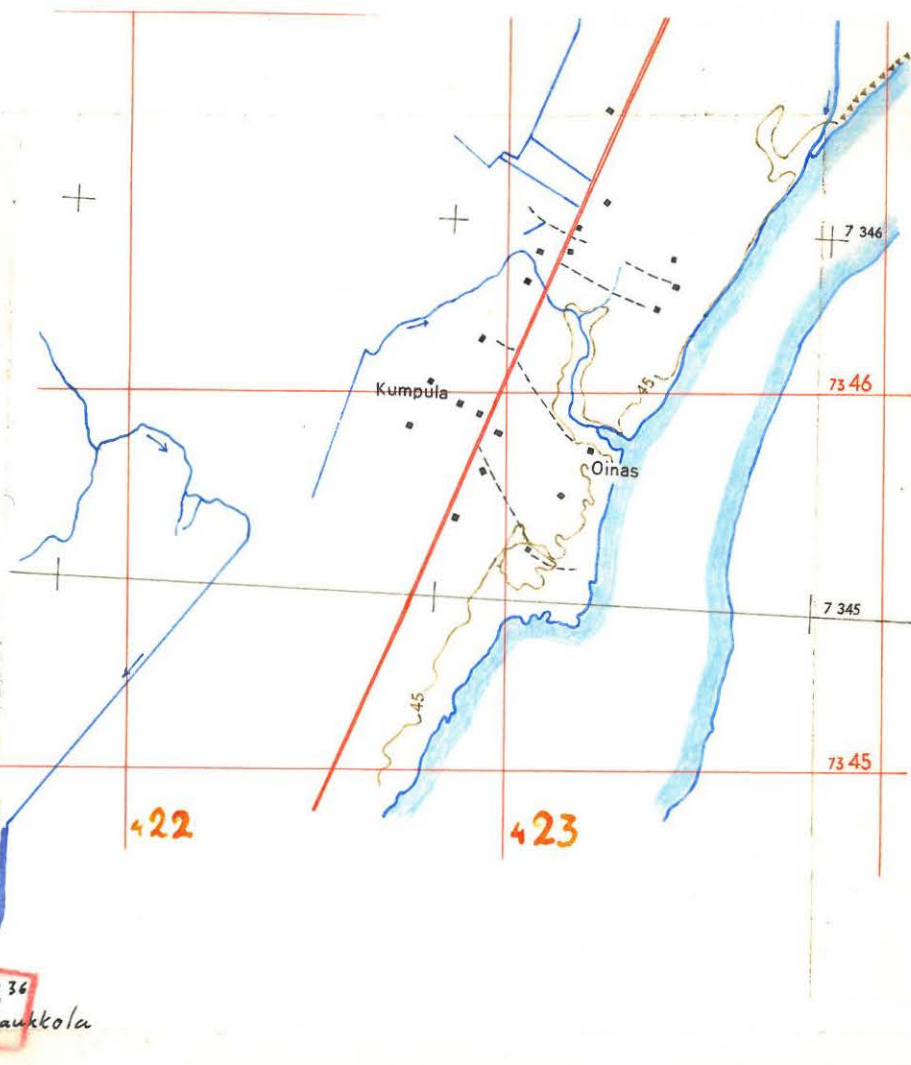
TERVOLA 18

Kivikautinen löytöpaikka, jota ei ole tarkemmin paikallistettu (muinaisj.luokka II).

Löytö: KM 2571:11 tasataltta, jonka Zach. Castrén on toimittanut valtion kokoelmiin vuonna 1888 ilmoittaen, että löytöpaikka on nimeltään Saukkokumpu ja sijaitsee Saukko-ojan varrella, neljänneksen Rovaniemen rajalta. Lahjoittajaksi on ilmoitettu Olli Vähäkari. - Ks. SMYA XIV, s. 244, No 9.

Castrénin karttaliitteessä näkyvä Saukko-ojan nimeä ei nykyisissä kartoissa esiinny lainkaan vastaavassa kohdassa, jonka siis pitäisi olla 'neljännes Rovaniemen rajalta'. Tällä paikalla on esim. 1:100 000 tal.kartassa 'Pallinoja' ja peruskartassa ei ole kyseiselle ojalle ilmoitettu nimeä lainkaan. Saattaahan olla, että sitten Castrénin päivien kyseinen oja on muuttanut sekä muotoaan että nimeään. Oletettavasti kuitenkin Castrénin löytötiedoissa mainit-

semat mitat neljännes (penink.) Rovaniemen rajasta ja 1 virsta Saukko-ojan suusta ovat luotettavia. Päättellen siitä, että peruskartan 1:20 000 lehdellä Koivu (No 2633 04) ruudussa 43/21 (vrt. TERVOLA 17 peitepiirros) esiintyy talon nimenä 'Saukko-oja' lienee sen läheinen eli Tiilitehtaan luo laskeva joki nimeltään Saukko-oja vaikka nimeä ei ole merkitty edes peruskar-

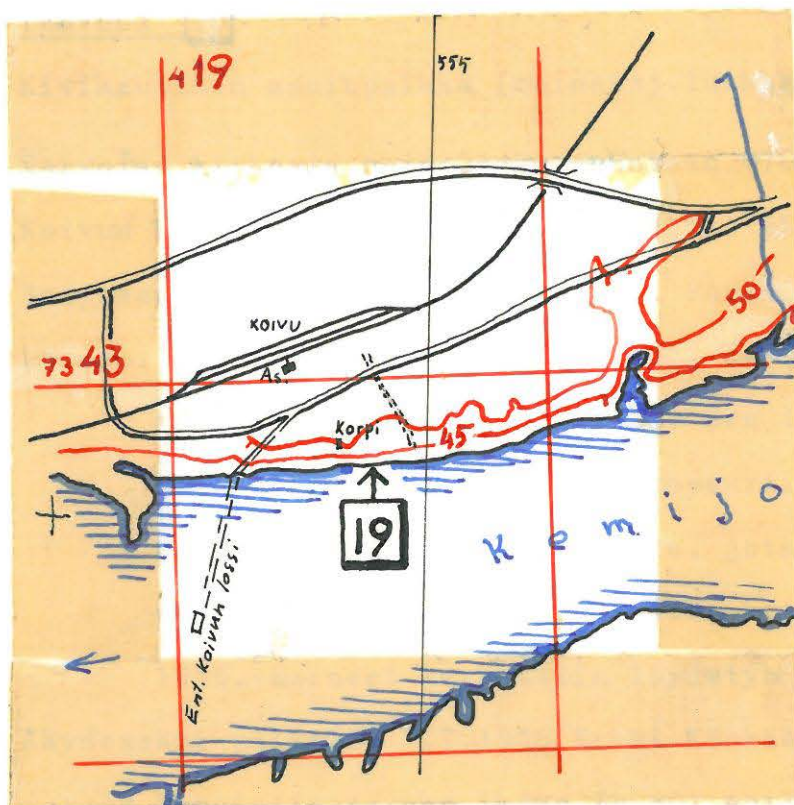
talle. Samaisen ojan molemmin puolin on suunnilleen kilometrin päässä sen suusta Kemijoki Oyn karttaan (Kemijoki, Vähäjoensuu/R Mo Ke 201-396 R) merkittynä noin 4 ha suuruinen tila nimeltä Saukkola_RNo_6:36, jonka omistaa Koivun kylässä Pekka Ylifrantti. Myös tämä tilan nimi puhuu sen puolesta, että oja on Castrénin mainitsema Saukko-oja. Itse asiassa tämän ojan latvat ulottuvat kyllä 'neljänneksen päähän Rovaniemen rajasta', mutta silloin ollaan kyllä enemmän kuin virstan päässä ojan suusta. ja samalla aivan lähellä Castrénin kartassa näkyvää jokea, joka peruskartan mukaan alkaa Kumpulan talon läheltä ja laskee Kemijokeen Oinaan talon vieressä, (Ks. oheista peitepiirrosta^{5,35}). Lähtiessämme siitä, että Castrénin kartalleen sijoittama kivikautisen löytöpaikan merkki on suurin piirtein kohdallaan, saattaisivat peruskartan nimettömän mutta olettamani Saukko-ojan latva-alueet tai vaikkapa Saukkola RNo 6:36 -tilan seutu hyvin tulla kysymykseen KM 2571:11 tasataltan löytöpaikkana.

TERVOLA 19

Kivikautinen löytöpaikka (muinaisj.luokka II).

Koivun kylän Konttilan talon (RNo 2:25) maalla, omistaja Kreetta Kähkönen, osoite: Koivu.

Löytö: KM 2571:8 tuúra, jonka Zach. Castrén on toimittanut valtion kokoelmiin vuonna 1888 ilmoittaen, että se on löydetty Kähkösen talon niityltä maan päältä. Löytäjäksi on ilmoitettu Hannu Kähkönen ja esineen on Castrén saanut talokas Olli Vähäkarin kautta. - Ks. SMYA XIV, s. 244 (No 6).

Ryhtyessäni 5.7.1956 Erkki Kōnkään avustuksella paikallistamaan kyseisiä löytötietoja maastossa totesimme aluksi, että Castrénin kartalleen sijoittama Kähkösen löytöpaikka on suurin piirtein kohdallaan. Itse löydöstä paikkakuntalaisilla ei luonnollisestikaan ollut enää mitään tietoa, mutta Hannu Kähkösen entisen asuinpaikan

kohdan pystyi nykyinen maanomistaja Kreetta Kähkönen osoittamaan varmuudella. Kähkösen Hannun aikainen niittyalue osuu liite 4:ssä olevan valokuvan keskivaiheille ja ilmeisestikin löytöpaikka on tässä 45 ja 50 m:n korkeuskäyrien välimaille kuten lähistön kaikki muutkin kivikautiset löytöpaikat. Samaisen liitteen kuvaan rastilla (x) merkitty Aulan talon, vastakkaisella rannalla sijaitseva kivikautinen asuinpaikka (TERVOLA 43) on ~~nimitettiin~~ kynnyksellä olevasta maasta pystytty kvartsilöydösten perusteella paikallistamaan juurille korkeudelle.

Paikka sijaitsee ent. Koivun lossin pohjoislaiturista noin 400 m koilliseen ja Koivun asemalta noin 300 m kaakkoon eli Tervolan kirkosta noin 20 km suuntaan 070/400, peruskartan 1:20 000 lehdellä Koivu (No 2633 04) ruudussa 42/19. ↑

TERVOLA 20

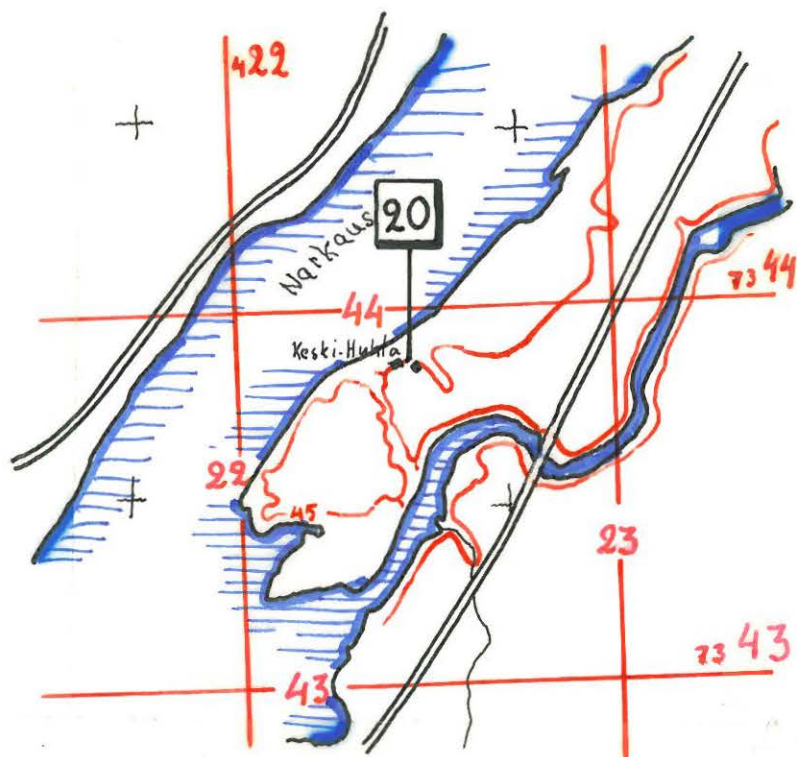
Kivikautinen asuinpaikka (muinaisj.luokka II).

Tervolan kirkosta noin 24 km suuntaan 070/400.

Koivun kylän Huhtaniskan (Keski-Huhta) RNo maalla (= ent. Rompasaaren paikka), omistaja Onni Posio, osoite: Koivu, Suukoski.

Löydöt: KM 2571:7 tuura, jonka Zach. Castrén on toimittanut valtion kokoelmiin vuonna 1888. Sen löysi Huhtaniskan talon pellosta Juhana Kaarlo Rompasaari. - Ks. SMYA XIV, s. 244:7. KM 14020:1-2 kirves ja tuura, jotka tämän kirjoittaja sai neiti Hilja Huhtaniskalta lahjaksi valtion kokoelmiin vuonna 1956. Esineet kerrottiin löydetyn ennen sotia.

Käydessäni paikalla 5.7.1956 Erkki Kōnkään opastuksella osoitti varsin kunnioitettavaan ikään (n.80) ehtinyt neiti Hilja Huhtaniska liite 5:n panoraama valokuvan keskustassa näkyvän, uuden ja vanhan asinrakennuksen pohjoispuolella sijaitsevan pellon. Todennäköisin löytökohta on saman liitteen peitepiirrokseen merkitty kuvaussektorin keskelle rastilla,

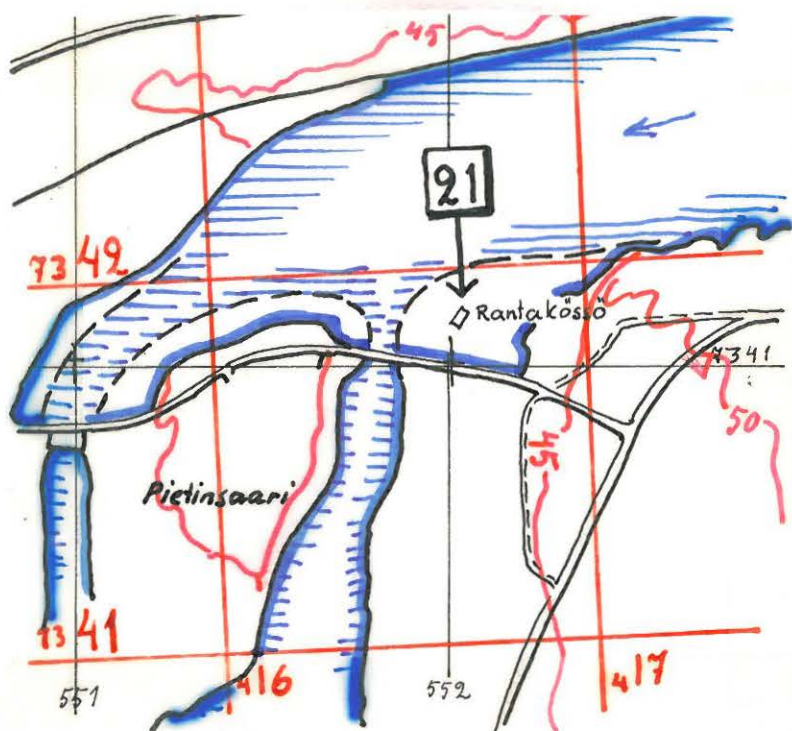

rin keskelle rastilla, joka sijoittuu 45 m:n korkeuskäyrän välittömään läheisyyteen. Tästä ovat ilmeisesti peräisin myös Kaarlo Rompasaaren löydökset. Paikka on Narkauskosken kohdalla ja alempana on ollut ns. Köyringin hammas. Keski-Huhta näkyy nimeltä merkittynä peruskartan 1:20 000 lehdellä Koivu (No 2633 04)

ruudun 43/22 yläosassa.

TERVOLA 21

Padotusveden alle jäänyt kivikautinen löytöpaikka (muinaisj.luokka II). Sijaitsee Tervolan kirkosta noin 18 km suuntaan 068/400.

Käydessäni paikalla 6.7.1956 Erkki Könkään opastamana ottamassa selkoa alueen mahdollisuuksista kivikautisena asuinpaikkana päädyin pihan polkujen ja perunapellojen yms. tarkastuksen nojalla negatiiviseen tulokseen. Osoittauti^u kyllä, että olin juuri samassa talossa, josta Zach. Cast-

rén oli vuonna 1887 saanut kivituuran KM 2571:10 lahjaksi talokas Johan Petteri Kössöltä. Kuitenkin, kuten Castrénin löytöselostuksessa mainitaankin, esinettä on Kössöllä vain säilytetty ja se on ilmeisesti jostain lähistöltä peräisin (SMYA XIV, s. 244:8). Löydös saattaa erinomaisen hyvin olla esim. Koivuperän maalla sijaitsevalta kivikautiselta asuinpaikalta (TERVOLA 22), joka on tästä 600 m:n päässä ja josta tarkastuksen yhteydessä löytyi runsaasti kvartsisesineistöä ja -iskoksia. Nyt on Kössön entisen rakennusryhmän paikka lähistöineen Ossauskosken voimalaitoksen padotusveden alla. - Tämä Koivun kylän Rantakössön talon paikka näkyy peruskartalla lehdellä Koivu (No 2633 04) ↑ ruudussa 41/16, mutta nimeä ei enää luonnollisestikaan ole merkitty. - Ks. liite 16 ja TERVOLA 32

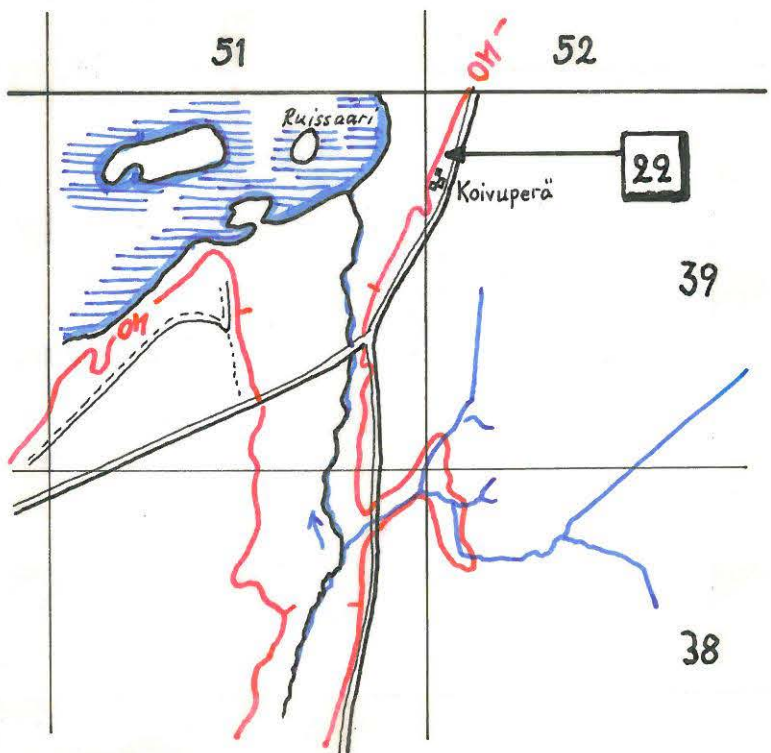
TERVOLA 22

Kivikautinen asuinpaikka (muinaisj.luokka II).

Sijaitsee Tervolan kirkosta 17½ km suuntaan 070/400,

Koivun kylän Koivuperän talon RNo 18 (= 'Kuoppatörmä') maalla, jonka omistaa Antti Koivuperä, osoite: Koivu (1956). - Ks. Liite 6.

Käydessäni paikalla 5.7.1956 Erkki Könkään opastamana sen johdosta, että ylioppilas Väinö Salminen oli vuonna 1904 toimittanut valtion kokoelmiin tasataltan KM 4450:7, sain kuulla ent. Koivuperän torpan ja Kuoppapellon tarkoittavan juuri kyseisen tilan rakennusryhmän

aluetta lähistöineen.

- Paikka näkyy nimellä

Koivuperä merkittynä

Peruskartan 1:20 000

lehdellä Rakkaviita

(No 2544 06) ruudussa

39/52. Se on hienon

hiekkamultamaan muo-

dostamaa tasannetta,

joka vajaan ½ km:n le-

vyisenä on sijoittunut

Kemijoen ylemmän ranta-

törmän ja useiden neliö-

kilometrien laajuisen

Maikujängän väliin.

- Käyntini aikana sattui rakennusryhmän lähistön pellot olemaan oraalla siten, että saatoin tarkastella maata vaivattomasti. Tällöin ilmeni, että selvästi kivikautiseen asuinpaikkaan viittaavia kvartsi-löydöksiä (KM 14017:1-3) esiintyi noin 30-70 m:n etäisyydellä pää-rakennuksesta pohjois-koilliseen, pellolla lähellä törmän reunaa. Ks. karttaluonnosta liite 6:ssa.

TERVOLA 23

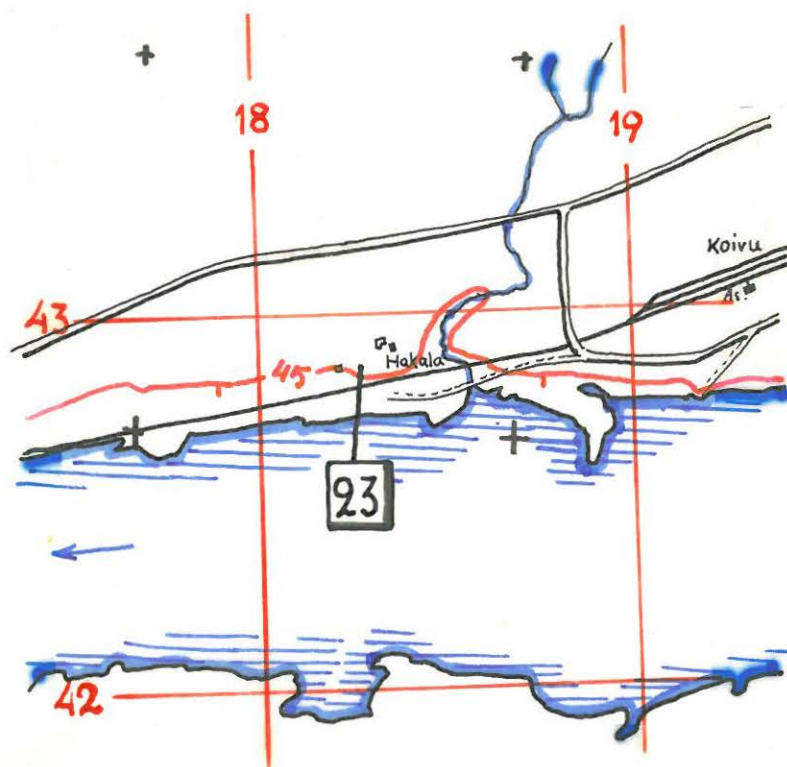
Kivikautinen asuinpaikka (muinaisj.luokka II).

Sijaitsee Tervolan kirkosta noin 19 km suuntaan 065/400, Koivun kylän Hakalan talon RNo 2:40 maalla, jonka omistaa Aarne Posio, osoite: Koivu (1956).

Löydöt: KM 11280 liuskekeihäänkärki, löytänyt Aarne Posio 10.10.1940.

KM 14019 tuura, löytänyt tämän kirjoittaja inventoinnissa.

Aikaisemmat kertomukset: Esko Sarasmon tarkastuskertomus 31.1.1948.

Paikka näkyy nimeltä merkattuna peruskartan 1:20 000 lehdellä Koivu (No 2633 04) Ossauskosken voimalaitoksen padotusaltaan pohjoisrannalla ruudun 42/18 yläosassa.

Käydessäni 5.7.1956 tutustumassa Hakalan löytöpaikkaan, jonka tarkastuksessa 28.6.1947 Esko Sarasmo oli päätenyt siihen, että kyseinen liuskekeihäänkärki

olisi hajalöytö, tulin välittömästi aivan toisenlaisiin ajatuksiin. Syynä tähän oli varsinkin se, että Hakalan pihaan astellessani satuin kompastumaan tien poskessa makaavaan kookkaaseen tuuraan. Tämä löydös, jonka sijainti oli Hakalan asuinrakennuksesta noin 50 m lounaaseen välittömästi rautatieltä pihaan johtavan tien länsipuolella, osoittautui olevan jokseenkin samalla korkeudella (45 - 46 m)

kuin Sarasmon tarkastama keihäänkärjen löytöpaikka, joka on asuinrakennuksesta noin 180 m suuntaan 280/400. - Nämä löytökohdat ovat muinaisen rantaluiskan alaosassa, josta alkaa 100-200 m:n levyinen luiskan ja nykyisen rantaviivan välinen tasanne. - Tiedustellessani Aarne Posiolta mahdollisia hänen kyntötöissä tekemiään havaintoja ilmeni, että hän oli kyseisen muinaisrannan luiskan yläpuolella olevan tasanteen reunasta todennut kynnettäessä tulevan esille paitsi hiekkaa myös hiilikohtia ja punamaata. Tämä alue osuu keihäänkärjen ja tuuran löytökohtien välimaille ja on Liite 7'n karttaan merkitty vihreällä pilkutuksella. Esineiden löytökohdat puolestaan on merkitty vihreillä rasteilla (x). Ilmeistä lienee, että pilkutettu alue osoittaa suunnilleen kivikautisen kulttuurikerroksen jälellä olevaa aluetta ja että keihäänkärki ja tuura ovat tästä alas vierineitä esineitä.

TERVOLA 24

Kivikautinen asuinpaikka (muinaisj.luokka II).

Sijaitsee Tervolan kirkosta noin $6\frac{1}{2}$ km suuntaan 357/400 ja Varejoen kansakoulurakennuksesta noin 60 m länteen, Varejoen eli Petsamon Kolmion kylässä Tervolan kunnan omistamalla, yleistä tarvetta varten varatulla maalla. Paikka on Törmävaaran koillisrinteellä ja näkyy peruskartan 1:20 000 lehdellä Tervola (No 2542 12) ruudun 37/32 keskikohdan yläpuolella (s. 51). →

Ks. liitteet 8, löytöalueen yleiskartta mittakaavassa 1:8000
 - 9, löytöalueen ilmakekuva vuodelta 1957, 1:4000
 - 10a-b, löytöpaikan luonnos mittakaavassa 1:1000

Löydöt: KM 11703 el.pääkorist.liuskeveitsi, löyt. K. Mustonen 1946.

KM 13430:1 tuura ja 2, tuuran terä, löyt. Otto Hepo-oja n. 1950.

KM 14023:1-2 kvartsi-iskoksia, löyt. tämän kirj. v. 1956.

Aikaisemmat kertomukset: Esko Sarasmon kert. 31.1.1948 matkalta, jonka hän suoritti 28.6.1947.

Käydessäni 5.7.1956 Erkki Könkään opastuksella jäljittämässä muurari Kauko Mustosen löytöpaikkaa jouduin kuten Sarasmokin tooteamaan, että tämän liusketikarin löytötiedot ovat tarkempaan määrittelykseen riittämättömät. Myös itse Mustonen oli ja pysyi pois paikkakunnalta, eikä hänen olinpaikastaan kukaan tiennyt mitään. Löytötietojen vajavaisuudesta huolimatta on kuitenkin syytä jättää kokonaan laskuista pois se Sarasmon otaksuma, että esine olisi irtolöytö ja ettei lähistölläkään olisi mitään kivikautiseen asuinpaikkaan viittaavaa. Päinvastoin, kyseiseltä Törmävaaran koillisrinteeltä löytyi jo pintapuolisen tarkastuksen tuloksena runsaasti aineistoa, joka selvästi paljastaa lukuisten eri korkeuksilla sijaitsevien kivikautisten asuinpaikkojen olemassaolon. Se tosiasiassa, että miltei kaikilta hiekanotto- paikoilta ja niiden läheisyydessä olevilta poluilta löytyi kvartsi-iskoksia, ei kylläkään selventänyt liusketikarin alkuperää. Ainoan käyttökelpoisen johtolangan tämän asian selvittämiseksi arvelen saatavan Erkki Könkään paikallisten olojen tuntemuksesta. Hänen käsityksensä mukaan löytötiedoissa esiintyvä sanonta "esine on saatu mäen keskivaiheilta hiekanotossa" on Varejoen kansakoulun rakentamisen aikoina voinut tarkoittaa vain sitä kuoppaa, joka nyt on ns. uudesta koulurakennuksesta noin 60 m länteen. Tätä tukee sekin, että kyseisen kuopan reunat olivat sammaloituneet sen verran kuin kymmenen vuoden kuluessa on mahdollista. Mustosen löytöhän nimittäin on vuodelta 1946 ja tarkastukseni tapahtui 1956.

Myös Otto Hepo-ojan tuuralöydöt vuodelta 1950 viittaavat lähinnä asuinpaikkaan, josta osa on ulottunut juuri mainitun hiekanotto- paikan kohdalle. Hepo-ojan löytötiedoissa mainittua "kansakoulun

ja terveystalon välillä olevaa sorakuoppaa' ei enää ole, vaan paikalle on tasoitettu urheilukenttä, joka puolestaan liittyy äsken mainittuun, ilmeisesti Mustosen aikana käytettyyn kuoppaan. Vuoden 1956 inventoinnin yhteydessä poimitut löydökset ovat peräisin tämän kuopan koilliskaartein seinämän yläosasta, hieman 50 m:n korkeuskäyrän alapuolelta (ks. liite 10 b, luonnos).

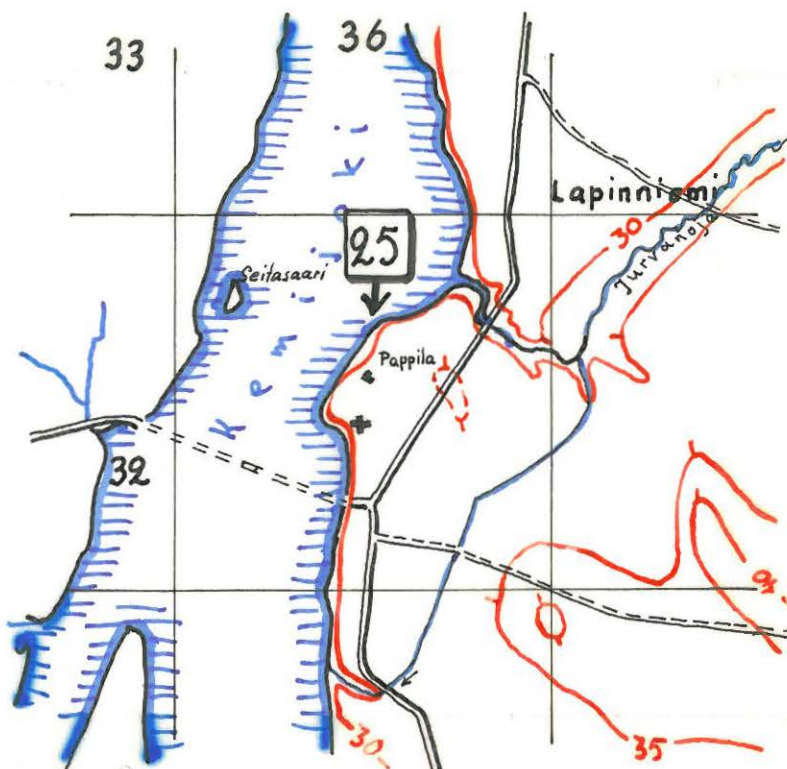
Lisäyksiä: 1) Anja Sarvaan kert. 2.2.1971, s. 5: not 4 - 5 (TERVOLA 24) ja s. 4: no 3 (TERVOLA 39).

2) Anja Sarvaan kert. 18.10.1971, s. 1 (TERVOLA 24).

TERVOLA 25

Reikäkiven (KM 11966) löytöpaikka,

Pappilan maalla Lapinniemen kylässä. Paikka näkyy nimeltä merkat-

tuna peruskartan 1:20000 lehdellä Tervola (No 2542 12) ruudussa 32/36. Esine, joka on toimitettu valtion kokoelmiin vuonna 1948, ilmoitetaan löydetyn 'pappilan pelloselta'. Käydessäni paikalla 5.7.1956 en saanut tapaamiltani henkilöiltä lisäselvitystä löytösuhteisiin. Pappilan pelto on välittömästi rakennusryhmän itäpuolella 2-3 hehtaarin laajuisena

45

alueen keskustan ollessa Tervolan kirkosta noin 200 m suuntaan 50/400. Koko peltoalue on tasaista hiekkamaata ja on peruskartan mukaan 30 m:n ja 32½ m:n apukäyrän välisellä korkeudella. Paikka on läheisyydessä olevan Kemijoen nivan yläpuolella ja siihen kuten lähiympäristöönkin liittyy vielä käytössä olevaa lappalaisnimistöä: itse paikka kuuluu Lapinniemeen ja Kemijoen vastarannalla on Seitasaari.

TERVOLA 26

Kivikautinen asuinpaikka (muinaisj.luokka II).

Sijaitsee Tervolan kirkosta noin 6,4 km suuntaan 357/400 Varejoen eli Petsamon Kolmion kylässä Terveystalon piha-alueella, joka kuuluu Tervolan kunnan omistamaan yleistä tarvetta varten varattuun maahan. Paikka näkyy nimeltä merkattuna peruskartan 1:20 000 lehdellä Tervola (No 2542 12) ruudun 37/32 keskivaiheilla sijoittuen 45 m ja 50 m korkeuskäyrien puoliväliin.

Ks. liitteet 8, löytöalueen yleiskartta mittakaavassa 1:8000

- 9, löytöalueen ilmakuva vuodelta 1957, 1:4000

- 11, löytöpaikan luonnos mittakaavassa 1:1000

ja panoraamavalkokuva Terveystalon itäpuolelta.

Löydöt: KM 12182:1-3 (lattea poikkikirves, hiotan kiviesineen

kulmakappale ja teelmä), jotka Petteri Heiskari löysi vuonna 1949 'Terveystalon pihamaata tasoitettaessa'.

Löytäjän ilmoituksen mukaan tällä kohdilla 'oli hiekka punaisen ruskeata (palanutta) ja paikalla oli näkyvissä hiilien kappaleita'.

- KM 12216 (pieni kvartsikaavin), jonka Esko Sarasmo löysi vuonna 1949 tarkastaessaan eskenmainittua Petteri Heiskarin

löytöä. Verifikaattiin liitetyn luonnoksen mukaan Sarasmo on löytänyt kaapimen kohdasta, joka on Terveystalon itäseinän keskipaikkeilta noin 7-8 m koilliseen. Tästä muutamaman metrin verran etelään oli havaittu 'liesi'.

- KM 14021:1-2 (5 kivilaji-iskosta ja 27 kvartsi-iskosta), jotka tämän kirjoittaja poimi 5.7.1956 suoritetun inventoinnin yhteydessä lähinnä Terveystalon itä- ja pohjoispuolelta.

Koko kyseinen alue on kivikautisen asuinpaikan kannalta erittäin otollista hienoa hiekkamaata, jota kuitenkin on rakennustöiden yhteydessä liikuteltu niin paljon, ettei asuinpaikan sijainnin tarkka määrittely ole mahdollista pelkästään maan pinnalta poimittujen löydösten nojalla. Kuten luonnoksen alle sijoitetusta profiilipiirroksesta ilmenee (liite 11) saattaa juuri talon itäpuolella sijaitseva tasanne, josta miltei kaikki tavatut löydökset ovat peräisin, olla läheltä kaivettua täytemaata. Joka tapauksessa kaikki tähän mennessä kerätyt löydökset sekä niiden talteenoton yhteydessä tehdyt havainnot osoittavat, että Terveystalon piha-alueella on ainakin osia kivikautisesta asuinpaikasta. - Mainittakoon lisäksi, että Terveystalon lännenpuoleisessa rintteessä olevalla kapealla tasanteella 50 m ja 55 m korkeuskäyrien välillä on suurehkoja (noin 4 x 8 m) soikeita kuopanteita, jotka saattaisivat olla esihistoriallisia asuinkuoppia.

Lisäyksiä: 1) Anja Sarvaan kert. 2.2.1971, s. 7: no 9 (TERVOLA 42)
ja s. 8: no 10 (= TERVOLA 26).

TERVOLA 27

Kivikautinen asuinpaikka-alue (muinaisj.luokka II).

Sijaitsee Tervolan kirkosta noin 6,6 km suuntaan 358/400 ja Varejoen uudesta kansakoulusta noin 80 m luoteeseen ns.

väliaikaisen kansakoulun läheisyydessä. Paikka on Varejoen eli Petsamon Kolmion kylässä Tervolan kunnan omistamalla, yleistä tarvetta varten varatulla maalla, Törmävaaran koillisrinteen alaosassa. Se on peruskartan mukaan 45 m:n korkeuskäyrän vaiheilla ja sattuu peruskartalla 1:20 000 lehden Tervola (No 2542 12) rautuun 37/32 (s. 51). →

- Ks. liitteet 8, löytöalueen yleiskartta mittakaavassa 1:8000
- 9, löytöalueen ilmakuva vuodelta 1957, 1:4000
- 10 a-b, löytöpaikan luonnos mittakaavassa 1:1000 sekä panoraamavaloakuva etelästä (4 kuvaa).

Löydöt: KM 12183 (tuura), jonka siirtolainen Anselmi Heiskari on löytänyt vuonna 1949 'väliaikaisen kansakoulurakennuksen luoteispäästä'. Löytötiedoissa mainitaan lisäksi, että paikalla on joukko h a u t o j a itä-länsi suunnassa sekä useita asunto (?) -kuoppia, joista suurimmat ovat läpimitaltaan noin 4 m.

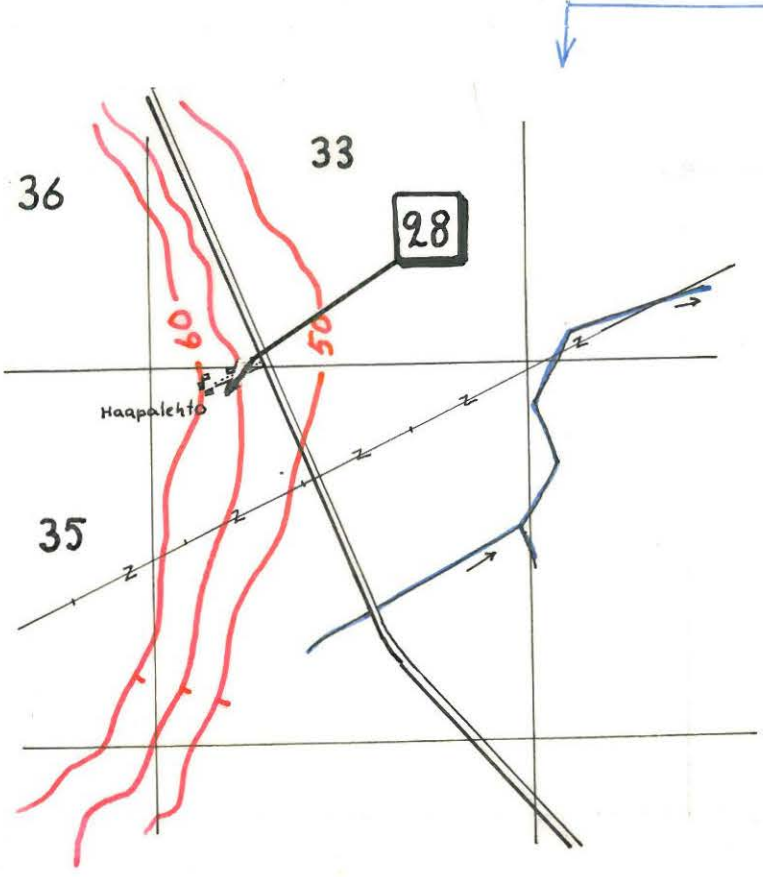
- KM 14022:1-2 (11 kvartsi-iskosta ja 1 käyttäjälkinen kvartsi), jotka tämän kirjoittaja poimi alueesta inventoinnissa vuonna 1956.

Käydessäni paikalla 5.7.1956 Erkki Kōnkään opastamana oli ainakin osa ns. väliaikaiseen kansakouluun kuuluneista puurakennuksista vielä pystyssä siten kuin oheiseen luonnokseen (liite 10 b) on merkitty. Kysymyksessä oleva rakennusten alue ja varsinkin Heiskarin löytötiedoissa mainittu 'luoteispää' ympäristöineen vaikutti maapohjan osalta melko koskemattomalta ja alueen sekä länsi- että

pohjoispuolelta saattoi vaivatta poimia maan pinnassa näkyviä kvartsi-iskoksia. Ainakin länsipuolen löydökset kuulunevat laajempaan kivikautiseen asuinpaikkaan, josta TERVOLA 24 mahdollisine eläimenpääkoristeisine liusketikareineen muodostaa osan. Heiskarin löydön yhteydessä mainittuja hautoja en kylläkään onnistunut tällä alueella tapaamaan ja saattaakin olla mahdollista, että näillä tarkoitetaan hieman ylempänä samassa vaararinteessä olevia kuoppia, joista Anja Sarvaalla on selonteko kertomuksessaan 2.2.1971 (s. 7 No 9, = TERVOLA 42).
 TERVOLA 27 on osa s. 3 N: 1

TERVOLA 28

Kivikautinen asuinpaikka (muinaisj.luokka II).
 Sijaitsee Tervolan kirkosta noin 4,8 km suuntaan 353/400, Törmävaaran itärinteen alaosassa, ja osuu peruskartan 1:20 000 lehdellä Tervola (No 2542 12) ruudun 35/33 vasempaan yläreunaan .

Paikka on Varejoen (Lapinniemen) kylään kuuluvalla , Usko Vallin omistamalla tilalla Haapalehto RNo 101.
 Ks. liite 12, M. Ahvenlammien ottama löytöpaikan valokuva ja tämän kirjoittajan piirtämä luonnoksen ja verotuskartan yhdistelmä mitataavassa 1:4000.
 Löydöt: KM 13429:1-5

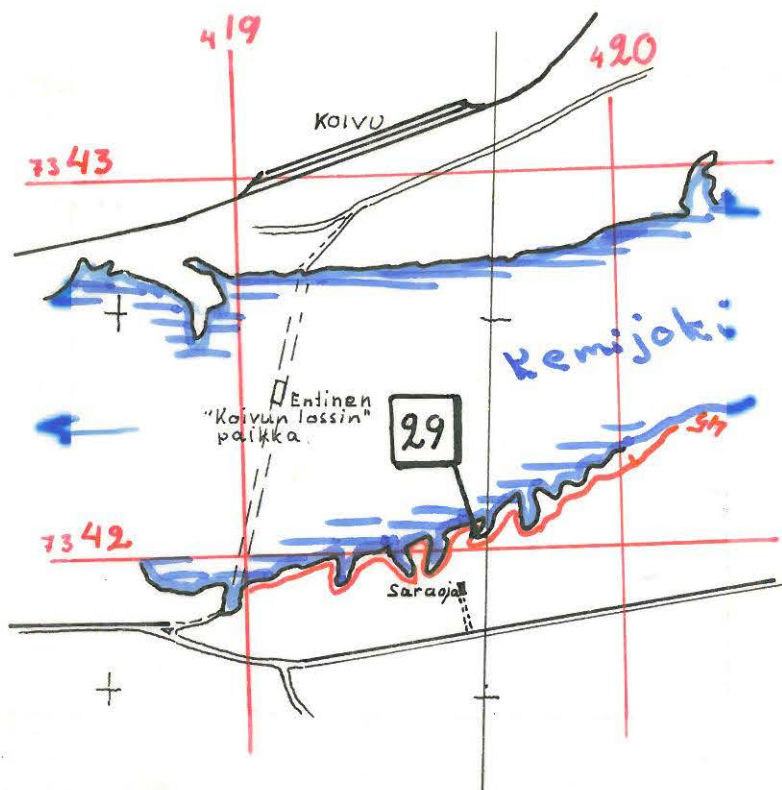
(5 kpl ns. peräpohjalaisia kirveitä), jotka 'maanviljelijä Matti Valli on löytänyt riihen viereisestä kivikkoisesta pellostosta pellon raivauksessa soraisesta hiekkamaasta noin vuosina 1950-53. Samasta paikasta lience lisäksi yksi esine Kemin museossa.

Löytöpaikan tarkastuksessa, jonka suoritin 10.6.1971, mukanaani hum.kand. Mikko Ahvenlampi, ilmeni että tilan nykyinen omistaja Usko Valli oli mukana kyseisten esineiden löytämisessä. Hän osoitti tarkasti löytökohtan, joka sijaitsee tilan päärakennuksesta noin 50 m itään. Paikka on kuten löytötiedoissa on mainittu kivikkoista ja soraista hiekkamaata ja se osuu peruskartan mukaan ehkä metrin verran 55 m:n korkeuskäyrän yläpuolelle. Samasta käyrästä metrin verran alaspäin muuttuu maasto soistuvaksi käsitteen kostean alueen, joka peruskartan mukaan parinsadan metrin levyisenä ja noin 4 km:n pituisena on N-S -suuntaisena sijoittunut Varejoen ja Elijärvestä alkavan Ruonanojan välille. - Kyseinen löytöpaikka liittyy ilmeisesti kivikautiseen asuinpaikkaan, jonka eräät osat on vastaavalta korkeudelta todettavissa maantieltä Vallin asuinrakennuksen pihaan johtavalla tiellä samoin kuin pihamaallakin maan kuluneista kohdista esiin pilkottavien kvartsi-iskosten avulla.

TERVOLA 29

Kivikautinen asuinpaikka (muinaisj.luokka II).

Sijaitsee Tervolan kirkosta noin 20½ km suuntaan O72/400, Kemijoen etelä(itä-)rannalla. Paikka kuuluu Aulasta lohkottuun Koivun kylän Saraoja-nimiseen tilaan, jonka omistaa Oskari Aula (osoite: Koivu, Myllytie).

Saraojan talo näkyy
nimeltä merkattuna pe-
ruskartan lehdellä Koivu
(No 2633 04) ruudussa
41/19 ja kivikautinen
asuinpaikka on siitä
noin 150 m pohjoiseen.

Löydöt:

KM 14018:1-2 (taltta ja
hioimen kappaleita, jot-
ka Timo Aula oli v.1954
syyskuussa löytänyt pe-
runoita otettaessa 'lä-

heltä entisen Maikkusen vanhan torpan paikkaa'.

KM 14018:3-4 (kvartsin palasia ja iskoksia), jotka tämän kirjoittaja
pöimi 5.7.1956 suorittamassaan tarkastuksessa kyseiseltä löytöpai-
kalta noin 30 x 50 m laajuiselta alueelta.

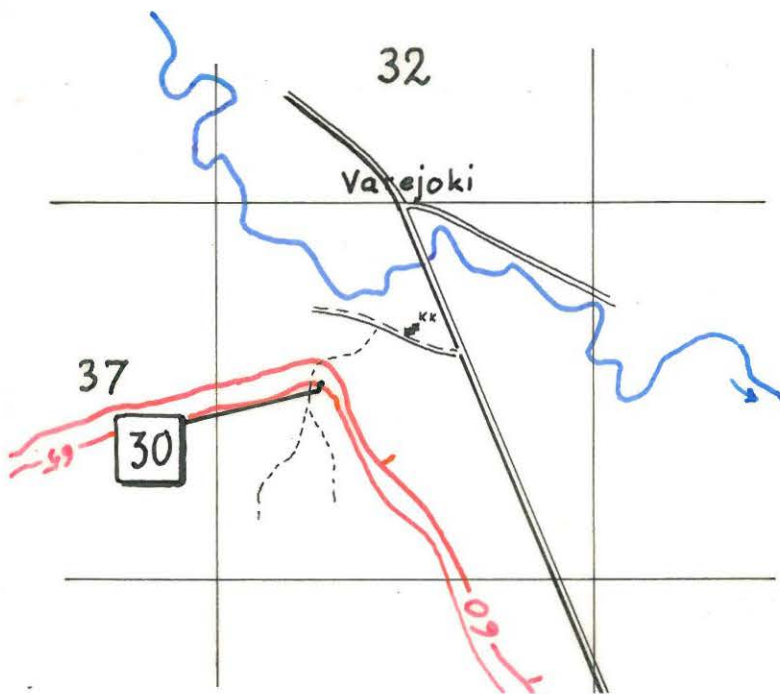
Ks. liite 13, kolmen valokuvan panoraama joka on otettu v. 1956 eli
ennen Ossauskosken voimalaitoksen padotusveden nostoa 42 metriin:
asuinpaikka on kuvien 2 ja 3 liittymäkohdan molemmin puolin, lähellä
metsikköä. Entinen 'Maikkusen torppa' on sijainnut kuvassa 1 näkyvän
ladon vaiheilla. - Liitteen kartta on yhdistelmä kirjoittajan luon-
noksesta, Imatran Voima Oy:n 1:4000 kartasta ja peruskartasta 1:20000

Saraojan löytöpaikka on koko lähistön ranta-alueille ominaisella
hiekkamultaisella maalla, joka jyrkähkön ja helposti valuvan ranta-
törmän yläpuolella jatkuu sisämaahan päin yleensä parin tai useamman
sadan metrin levyisenä tasanteena. Löydökset pysyttelevät Imatran
Voiman kartan korkeusmerkintöjen nojalla 48 - 45 m:n välillä.

TERVOLA 30

Kivikautinen asuinpaikka (muinaisj.luokka II).

Sijaitsee Tervolan kirkosta noin 6,6 km suuntaan 356/400 Varejoen kylässä, kansakoulurakennuksesta 250 m länsilounaaseen, ns. Lutherilaisen kirkon kellon säilytyskatoksen läheisyydessä.

Paikka sijoittuu peruskartan 1:20 000 lehdellä Tervola (No 2542 12) ruutuun 37/32 ja on ilmeisesti levittäytynyt Varejoen (Lapinniemen) kylään kuuluvien Vanhalan (RNo 13¹³) ja Katajan (RNo 13¹⁴) tilojen maille. Törmävaaran koillisrinteellä.

- Ks. liitteet 8, löytöalueen yleiskartta mittakaavassa 1:8000
- 9, löytöalueen ilmakeku vuodelta 1957 1:4000
- 14, löytöpaikan valokuva ja karttaluonnos 1:1000

Löydöt: KM 14024:1-5 (kvartsitaltta, -kourukaapimia, -uurtimia ja iskoksia), jotka tämän kirjoittaja poimi Törmävaaran muiden löytöpaikkojen tarkastuksen yhteydessä 5.7.1956 (TERVOLA 24, 26 ja 27).

Käyskennellessäni todennäköiseltä liusketikarin löytöpaikalta TERVOLA 24 Törmävaaran laelle johtavaa tietä ylöspäin kävi ilmi, että tällä tarpeen kulumisen johdosta syntyneellä hienohiekkaisella tiellä oli varsinkin ns. lutherilaisen kirkon kellon säilytyskatoksen läheisyydessä havaittavissa runsaanlaisesti kvartsi-

iskoksia ja -esineistöä. Kuten liitteen 14 karttaluonnokseen on punaisilla rasteilla merkitty löytyi kvartseja myös tien molemmilta puolilta ja yksityisiä kvartseja hieman loitommaltakin: tieltä sekä ylä- että alasuuntaan mentäessä noin 50 m:n päässä tiheimmstä löytökohdasta kellon lähetyvillä. Kellon säilytyspaikka ja tihein löytöalue ovat tasanteella, jonka reunassa on havaittavissa valokuvassakin selvästi näkyvä muinaisrannan luiska. Tämä tasanne sijoittuu peruskartan korkeuskäyrien mukaan 60 m:n yläpuolelle ja arviolta n. 63 m:n alapuolelle.

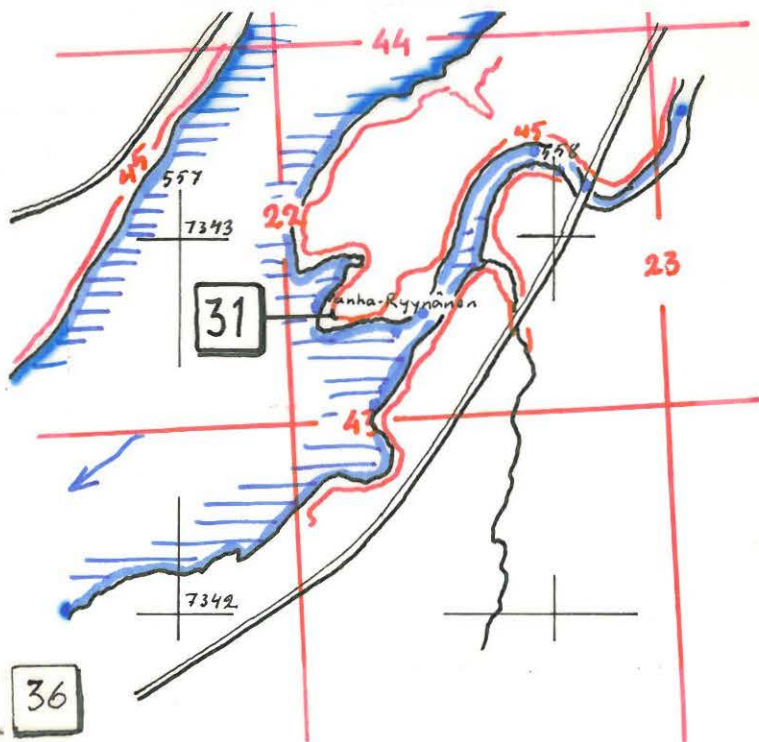
Lisäyksiä: 1) Anja Sarvaan kert. 2.2.1971, s. 6: no 6.

2) Anja Sarvaan kert. 18.10.1971, s. 2: no 6.

TERVOLA 31

Kiviesineen löytöpaikka (mahdollisesti = TERVOLA 36)

Sijaitsee Tervolan kirkosta noin 23 km suuntaan 070/400 Vähäjoen suun läheisyydessä Kemijoen itärannalla eli Ossauskosken voimalai-

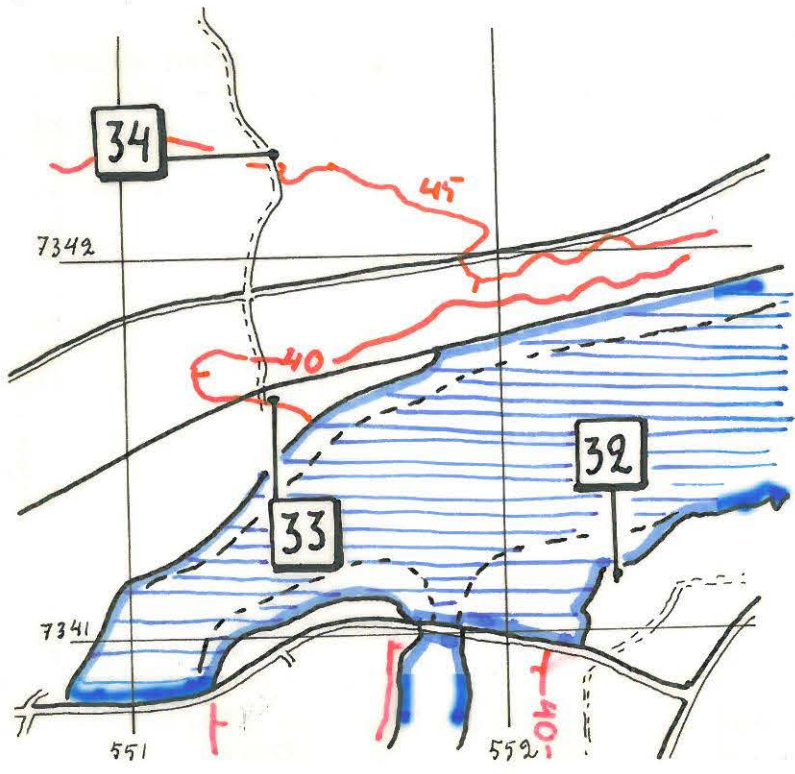
toksen padotusalueen eteläpuolella, ent. Ryynäsen talon maalla Koivun kylässä. Paikan tarkastus, jonka suoritin 6.7.1956, johdettiin siitä, että Zach. Castrén mainitsee 1887 suorittamansa matkan selostuksessa (SMYA XIV, s. 244) seuraavaa:

'Ryynäsen talon metsästä idän puolella jokea on löytynyt "ukonkynsi". Se oli $\frac{1}{2}$ kyynärää pitkä, 2 tuumaa leveä, toinen pää oli sulkava ja terävä.' Tämä esine, jonka Castrén ilmoittaa joutuneen hukkaan, on kuvauksesta päätelleen ilmeisesti Rovaniemen tuura. Mainittu Ryynänen tarkoittaa oppaanani olleen Erkki Kōnkään mukaan Koivun kylän vanhinta taloa RNo 1, jonka rapistuneet rakeunukset olivat käyntini aikana tyhjillään ja jotka sijaitsivat tilalla, jonka nimi nykyisin on Vanharyynänen RNo 1:25 (omist. Ville Ryynänen). Vaikkakaan kyseinen kiviesine ei ole peräisin rakennusryhmän lähistöltä otin paikalta muutamia kuvia (liite 15, kuvat 1-4) purkutalomion saneista rakennuksista siltä varalta, että niillä olisi muuta mielenkiintoa. Yksityiskohdista mainittakoon, että kuvassa 4 oviaukon oikealla puolella seinässä selvästi näkyvä kuoppa on kuulemma aikojen kuluessa syntynyt siten, että talon väellä on ollut tapana kopistaa sen kohdalla luuta tai harja.

Teoreettiset mahdollisuudet siihen, että esine olisi samalta Vähäjoen suun ja Kemijoen väliseltä niemekkeeltä kuin missä rakennusryhmä sijaitsee, ovat olemassa. Tällä alueella, joka näkyy peruskartan 1:20 000 lehdellä Koivu (No 2633 04) ruudussa 43/22, on nimittäin Ryynäsen taloon kuuluneita metsämaita samoilla korkeuksilla kuin lähistöllä sijaitseva kivikautinen asuinpaikka TERVOLA 20 (45 m). Alueen tarkastuksessa tähän ei kuitenkaan löytynyt todisteita. - Sen sijaan aivan viime aikoina tietoon tullut löytö, joka vuonna 1967 tehtiin uudisraivauksen yhteydessä Vanharyynäsestä parin kilometrin verran lounaaseen sijaitsevalla entisellä Ryynäsen metsämaalla, saattaa paremmin tarkoittaa samaa löytöpaikkaa kuin Castrénin mainitsema: TERVOLA 36.

TERVOLA 32

Mahdollinen kiviesineen löytöpaikka (muinaisj.luokka III).
Sijaitsee Zach. Castrénin selostuksen mukaan Honkasen talon
kohdalla (SMYA XIV, s. 245). - Kysymyksessä on talo, josta

nykyisin käytetään
nimeä Vanha-Honkanen
ja joka sijaitsee Ter-
volan kirkosta noin
18 km suuntaan 68½/400,
Ossauskosken voimalai-
toksen Pietinsaaren
itäpuolella olevasta
säännöstelyaukosta
noin 500 m itäkoilliseen
Paikalla 6.7.1956 toi-
mittamassani tarkastuk-
sessa en onnistunut
havaitsemaan mitään
esihistorialliseen asuin-

Peitepiirros peruskartan 1:20 000 leh-
destä KOIVU (No 2633 04).

paikkaan viittaavia jäännöksiä, joskin Honkasen rakennusryhmän seutu
sijaintinsa ja korkeussuhteiden puolesta vaikuttaa kivikautisen asuin-
paikan kannalta hyvin mahdolliselta. Se on saman verran 42 m:n kor-
keuskäyrän yläpuolella kuin hieman etelämpänä sijaitseva kivikauti-
nen asuinpaikka TERVOLA 22.

TERVOLA 33

Mahdollinen kiviesineen löytöpaikka (muinaisj.luokka III).
Zach. Castrénin mukaan Rantapeurassa on ennen säilytetty muudan

"ukonkynsi". - Tämän niminen talo on Tervolan kirkosta noin 17½ km suuntaan O65/400, vastapäätä edellä juuri mainittua Honkasta, Kemijoen oikealla eli länsirannalla: Ks. liite 17. Löytötiedoissa mikään ei ehdottomasti viittaa siihen, että kyseinen esine olisi Ranta-Peuran maalta löydetty, ja ainakin itse taloryhmän paikka on useita metrejä alempana kuin lähiseudun tunnettujen kivikautisten asuinpaikkojen alaraja. Korkeussuhteiden puolesta tässä tapauksessa tyydyttävä maasto on kuitenkin varsin lähellä, taloryhmästä noin 200 m lounaaseen. - Paikka sattuu peruskartan 1:20 000 lehdelle KOIVU (No 2633 04), vasemmassa alanurkassa näkyvän Pietinsaaren pohjoispuolelle.

- Ks. myös liite 17 ja peitepiirros TERVOLA 32:n tekstissä.

TERVOLA 34 845010034

Kivikautinen asuinpaikka (muinaisj.luokka II).

Sijaitsee Tervolan kirkosta noin 17½ km suuntaan O63/400, Koivun kylän Mäkipeura BN:o 11:27 nimisen tilan maalla, jonka omistaa Reino Mäkipeura (v. 1961). Paikka näkyy peruskartan 1:20 000 lehdellä KOIVU (No 2633 04) sijaiten Koivun asemasta 3,2 km länteen ja Pietinsaaresta 1,2 km pohjoiseen (ks. peitepiirros TERVOLA 32:n tekstissä ja liite 17).

Löydöt: KM 15311:1-3 (särkyneen kiviesineen katkelma, sädekivilastu ja kiertäen hangattu hioinkivi), jotka tämän kirjoittaja poimi paikalta 23.8.1961.

KM 16393:1-2 (kvartsi- ja sädekiviliuskeiskoksia), jotka tämän kirjoittaja poimi paikalta tarkastuksessa 26.7.1964.

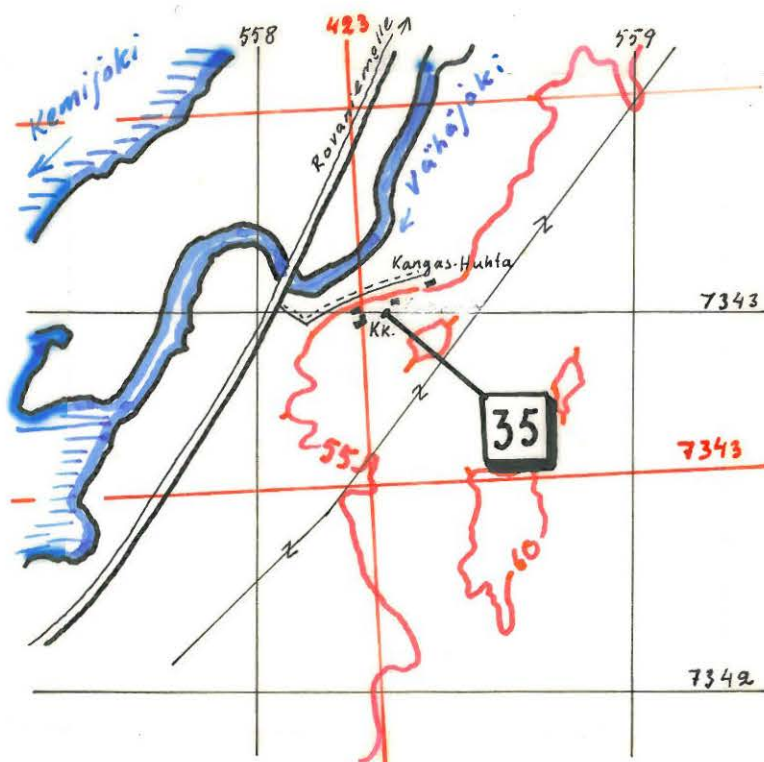
Asuinpaikan keskiosa sattunee joksenteenkin tarkoin Peuranpalon metsätien ja korkeajännitelinjan risteyskohtaan, jonka itäpuolella

olevasta noin 50 m:n läpimittaisesta hiekanottopaikasta suurin osa kerätyistä löydöksistä on peräisin. Ilmeisesti asuinpaikka jatkuu korkeuskäyrien suuntaisesti hiekanottopaikan reunasta luoteeseen, sillä tähän suuntaan johtavan Peuranpalon metsätien molempien puolten ojista saattoi kerätä varsinkin sädekiviliuskeen iskoksia useiden kymmenien metrien matkalla. Näin ollen kulttuurikerros olisi sijoittunut 50 m:n korkeuskäyrän sekä ylä-että alapuolelle.

TERVOLA **35:A-C**

Kivikaautinen asuinpaikka-alue (muinaisj.luokka II).

Sijaitsee Tervolan kirkosta noin 24 km suuntaan O71/400 ja Koivun Tiilitehtaasta noin 2 km suoraan itään, ns. I l l i n k a n k a a n maastossa. Alue osuu peruskartan 1:20 000 lehdelle KOIVU (No 2633 04).

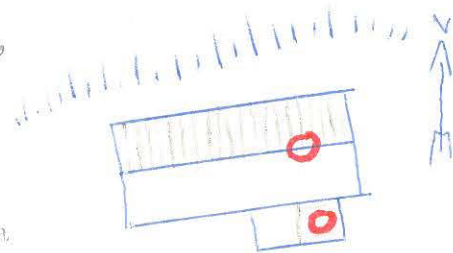

oikeassa laidassa näkyvän Vähäjoen Suukosken kaakkoispuolelle.

- Ks. liite 18, kartta:

A
KM 15312 (kiviaseen teelmän) ja KM 16089 (tuuran) löytöpaikka Koivun kylän Marttila RN:o 8:10 tilan maalla, jonka omistavat Tauno Huhtaniska ja Emil Huhtaniska ym.
- 30.7.1961 ja 17.8.1961 suoritetuissa tarkas-

tuksissa ilmeni, että kyseiset löydökset ovat peräisin Tauno Huhtaniskan asuinrakennuksen kohdalta. Ne todettiin heittomaasta, jota oli kertynyt rakennuksen pohjoispuolelle perustan kaivamisen yhteydessä. Samalla rakentajat kertoivat, että perustuksen kaivamisen yhteydessä oli todettu nokista ja punertavaa maata oheiseen piirrokseseen punaisella renkailla merkityiltä kohdilta. Muutaman metrin päässä Huhtaniskan rakennuksesta pohjoiseen on näkyvissä luiska, joka ilmeisesti edustaa muinaisrantaa. Paitsi löydösten ja kaivaustöiden aikaisten havaintojen nojalla myös maastosuhteiden puolesta vaikuttaa todennäköiseltä, että rakennuksen kohdalla on ollut kivikautinen asuinpaikka, vaikkakaan esim. kvartsi-iskoksia ei ilmaantunut näkyviin. Paikka on Imatran Voima Oy:n korkeuskartan mukaan 57 - 58 m käyrien välissä.

B

KM 15313 (kiertäen bangatun hioinkiven) löytöpaikka. Esine löytyi 17.8.1961 suoritetussa Illinkankaan maaston tarkastuksessa Suukosken kansakoulurakennuksen koillispuolella olevan kaivon vierestä, johon se lienee joutunut koulun pihamaan muokkauksen yhteydessä. Koulun tonttialueen 'Suukoskenkoulu RN:o 8:25 omistaa Tervolan kunta. Imatran Voima Oy:n korkeuskartan mukaan löytöpaikka ja koulun piha sijoittuvat 59 - 60 m käyrien väliin.

- Ks. myös valok. No 1 liitteessä 18, jossa Suukosken koulu näkyy taustan vasemmassa laidassa.

C

Olavi Huhtaniskan omistamalla Koivun kylän Kangashuhdan (RN:o 8:26) tilalla näytettiin allekirjoittaneelle e.m. tarkastuksien yhtey-

dessä 'pyyntikuopaksi' arveltua maavallin ympäröimää kuoppaa, joka on Illinkankaan metsikössä, noin 100 m:n päässä Suukosken koulurakennuksen itäkulmasta itäkaakkoon (ks. liite 18, kartta) ja saman verran Taisto Huhtaniskan asuinrakennuksesta eteläkaakkoon.

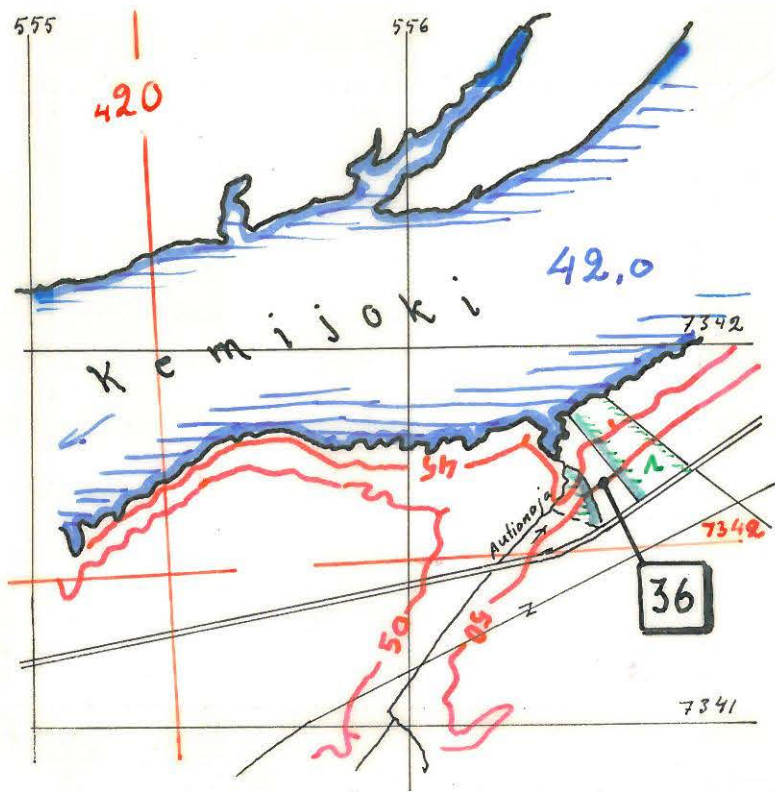
- Kysymyksessä on soikeahko, noin 8 - 10 m:n läpimittainen, ympäröivää maastoa 20 - 30 sm:n verran korkeammalle ulottuva, loiva-reunainen kohouma, jonka keskellä on vajaan metrin syvyinen kuoppa. Koko laitos oli samanlaisen turpeen peittämä kuin muukin metsikkö ja paikalla oli kasvavien puiden lisäksi kantoja (ks. liite 18, valokuva 2). Tästä päätellen kuopalla on melkoisesti ikää, ja kun se vaikutti tehdyiltä katsoin aiheelliseksi suorittaa paikalla koekaivauksen 20.8.1962 vaikkakaan vallin pohjoisnurkkaan joskus kaivetun kuopan kulttuurimaasta täysin vapaat reunat eivät liiemmin toiveita herättäneet. Kaivauksen avulla tehdyt havainnot käyvät ilmi liitteestä 19, jossa varsinkin profiili-leikkaus C - F puhtaine seinämineen käsittämkseni sulkee esim. kivikautisen asuinkuopan pois mahdollisuuksien joukosta. En pitänyt aiheellisena jatkaa kaivausta pidemmälle, mutta koska paikka lienee rinnastettavissa sellaisiin muinaisjäännöksiin kuten esim. TERVOLA 6, 7 ja 11, pystytettiin kehävallin viereen rauhoitustaulu. - Imatran Voima Oy:n 1:4000 kartan mukaan kyseinen muinaisjäännös osuu 59 m korkeuskäyrän vaiheille.

TERVOLA 36

Kivikautinen asuinpaikka (muinaisj.luokka II).

Sijaitsee Tervolan kirkosta noin 22½ km suuntaan 072/400,

Autionojan suulla, oikealla eli itärannalla. Paikka osuu perus-

kartan 1:20 000 leh-
 delle KOIVU (No 2633 04)
 sijoittuen noin 1300 m
 Koivun Tiilitehtaan
 eteläpuolelle. Perus-
 kartalla on tilan ni-
 menä Rahkala, mutta
 Imatran Voima Oy:n
 maanjakokartalla se on
 Koivun kylän Väliiryy-
 nänen RN:o 1:24, jonka
 omistajiksi on lueteltu
 Ida Strand, Leo Ryynäner
 ja Antti Pesonen (1956).

- Ks. Oiva Keskitalon kert. 15.2.1969 tarkastuksesta 30.6.1968.

- Ks. TERVOLA 31, s. 52.

TERVOLA 37

Kivikautinen asuinpaikka (muinaisj.luokka II).

Sijaitsee Tervolan kirkosta noin 6,7 km suuntaan 360/400,
Varejoen kansakoulun ja Kolonpetäjän tien pohjoispuolella.

- Ks. Anja Sarvaan kert. 2.2.1971, ss. 3 - 4: No 1a.

TERVOLA 38

Kivikautinen asuinpaikka (muinaisj.luokka II).

Sijaitsee Tervolan kirkosta noin 6,7 km suuntaan 358/400,
Varejoen kansakoulun saunarakennuksen luoteis- ja länsipuolella.

- Ks. Anja Sarvaan kert. 2.2.1971, s. 4: No 2.

TERVOLA 39

Kivikautinen asuinpaikka (muinaisj.luokka II).
Sijaitsee Tervolan kirkosta noin 6,5 km suuntaan 359/400,
Varejoen kansakoulun urheilukentän luoteisreunalla.
- Ks. Anja Sarvaan kert. 2.2.1971, s. 4: No 3.

TERVOLA 40

Kivikautinen asuinpaikka (muinaisj.luokka II).
Sijaitsee Tervolan kirkosta noin 6,7 km suuntaan 355/400,
Varejoen Lutherilaisen kellon säilytyskatoksesta 100 - 200 m länteen,
Alamikkotervon hiekkakuopan reunamilla.
- Ks. Anja Sarvaan kert. 2.2.1971, s. 6: No 7.

TERVOLA 41

Kivikautinen löytöpaikka (muinaisj.luokka II).
Sijaitsee Tervolan kirkosta noin 6½ km suuntaan 357/400,
Varejoen Terveystalosta noin 150 m länteen, Väinö Korpelan hiekka-
kuopalle johtavalla tiellä.
- Ks. Anja Sarvaan kert. 2.2.1971, s. 7: No 8.

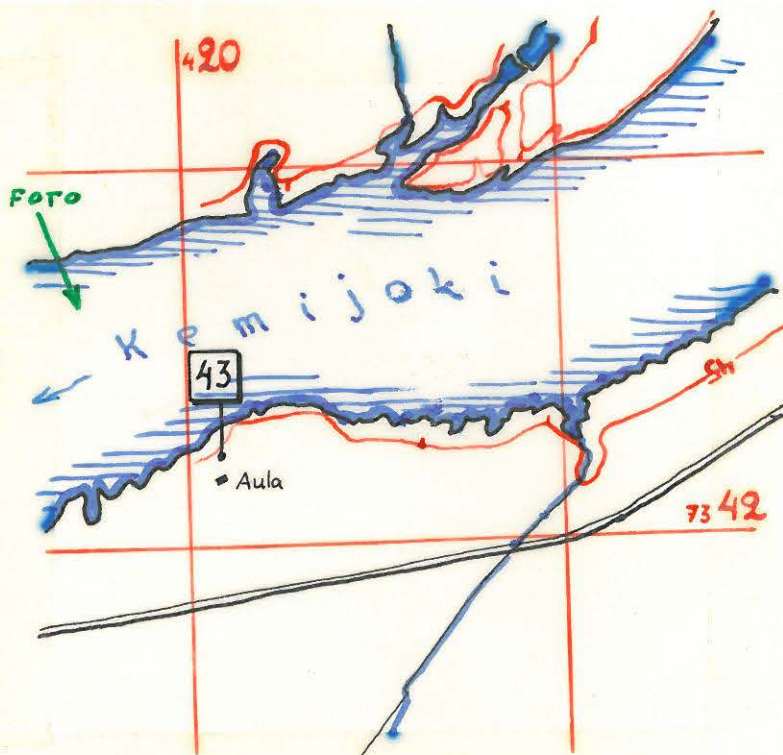
TERVOLA 42

Kivikautinen löytöpaikka ja useita 'kuoppia' (muinaisj.luokka II).
Sijaitsee Tervolan kirkosta noin 6,45 km suuntaan 357/400,
Varejoen Terveystalosta noin 100 m länteen, Väinö Korpelan hiekka-
kuopalle johtavan tien molemmin puolin.
- Ks. Anja Sarvaan kert. 2.2.1971, s. 7: No 9.

TERVOLA 43

Kivikautinen asuinpaikka (muinaisj.luokka II).

Sijaitsee Tervolan kirkosta noin 21 km suuntaan 071/400 ja Koivun rautatieasemasta noin 1100 m kaakkoon, Kemijoen vasemmalla eli itärannalla. Paikka näkyy taloudellisen kartan 1:20 000 lehdellä KOIVU (No 2633 04) alaosan keskivaiheilla ja se kuuluu Väinö Aulan omistamaan Koivun kylän tilaan Aula RN:o 16:8.

Kysymyksessä on kvartsi-iskosten ja -kaapimien KM 18415 löytöpaikka, joka todettiin 13.6.71 suoritettussa Ossauskosken voimalaitoksen padotusaltaan jälkitarkastuksessa Aulan navettarakennuksen pohjoispuolella olevalta rantapellolta tiheimpien löytöpesäkkeiden ollessa navetan pohjoisnurkasta 10-20 m koilliseen ja noin 60 m koilliseen: Ks. liite 20, valokuva ja kartta 1:4000. Löy-

dökset ovat Imatran Voima Oy:n korkeuskartan mukaan 46 - 50 m käyrien väliltä. - Ilmeisesti myös tuura KM 2571:7 'Aulan talon takalosta' on löydetty näiltä main tai sitten hieman idempänä olevan löytöpaikan TERVOLA 36 läheisyydestä.

TERVOLAN pitäjän esihistorialliset suojelukohteet

No	Paikannimi	Kohteen laji	Luokitus
✓ 1	Suvannonvaara	kivirakka + kuoppia	III
✓ 2	Suorsavaara	kivirakka + kuoppia	III
✓ 3	Pellon Kukkura	kumpu - aarnihautoja (?)	III
4	Hattuvaara	kivirakka + kuoppia	III
✓ 5	'Hannuksenvaara'	häv. Jättilin taras	III
✓ 6	Pajerinvaara	vallin ymp. kuoppa	II-III
✓ 7	Käntöyrän lehto	vallin ymp. kuoppa	II
✓ 8	Kivikota	epäm. rakenn. jäännöksi.	III
✓ 9	Oukanpalo	häv. Jättilin taras	III
✓ 10	'Kirkkorakka'	epäm. maantaneita kuoppia	III
✓ 11	Viianmaa	maakuoppa	II
✓ 12	Jyrkinhuhta	maakuoppa 'jättil.hauta'	III
✓ 13	Törmävaara	'lappalais-kehiä'	II
✓ 14	Leipäselkä	'suuri hauta'	II
✓ 15	Louhenrakka	nelikulm.kivikehikko	II
✓ 16	Kuiri	kivikaut.löytöpaikka	II
✓ 17	Franttila-Kötiabo	kivikaut.löytöpaikka	II
✓ 18	Saukkokumpu	kivikaut.löytöpaikka	II
✓ 19	Konttila	kivikaut.löytöpaikka	II
✓ 20	Huhtaniska	kivikaut.asuinpaikka	II
✓ 21	Rantakössö, padotusveden alle jäänyt löytöpaikka		III
✓ 22	Koivuperä	kivikaut.asuinpaikka	II
✓ 23	Hakala	kivikaut.asuinpaikka	II
✓ 24	Törmävaara-Varejoki	kivikaut.asuinpaikka	II
✓ 25	Tervolan Pappila	reikukiven löytöpaikka	III

(Tervolan jatkoa)

✓ 26	Törmävaara-Varej. terv. talo,	kivikaut. asuinpaikka	II
✓ 27	Törmävaara-Varej. väliaik. koulu,	kivik. asuinpaikka	II
✓ 28	Törmävaara-Haapalehto	kivikaut. asuinpaikka	II
✓ 29	Saraaja	kivikaut. asuinpaikka	II
✓ 30	Törmävaara-Varej. luth. kello,	kivikaut. asuinp.	II
✓ 31	Ryynänen	kivikaut. löytöpaikka	III
✓ 32	Vanha-Honkanen	kivikaut. löytöpaikka	III
✓ 33	Rantapeura	kivikaut. löytöpaikka	III
✓ 34	Mäkipeura	kivikaut. asuinpaikka	II
✓ 35	Illinkangas	kivikaut. asuinp. alue	II
✓ 36	Autionoja	kivikaut. asuinpaikka	II
✓ 37	Törmävaara-Varej. Kolonp.	kivikaut. asuinpaikka	II
✓ 38	Törmävaara-Varej. kk. sauna	kivikaut. asuinpaikka	II
✓ 39	Törmävaara-Varej. urb. kenttä,	kivik. asuinpaikka	II
✓ 40	Törmävaara-Varej. Alemikkotervo,	kivik. asuinp.	II
✓ 41	Törmävaara-Varej. Korpela	kivikaut. asuinpaikka	II
✓ 42	Törmävaara-Varej. terv. talo	kivikatu. asuinpaikka	II
✓ 43	Aula	kivikaut. asuinpaikka	II

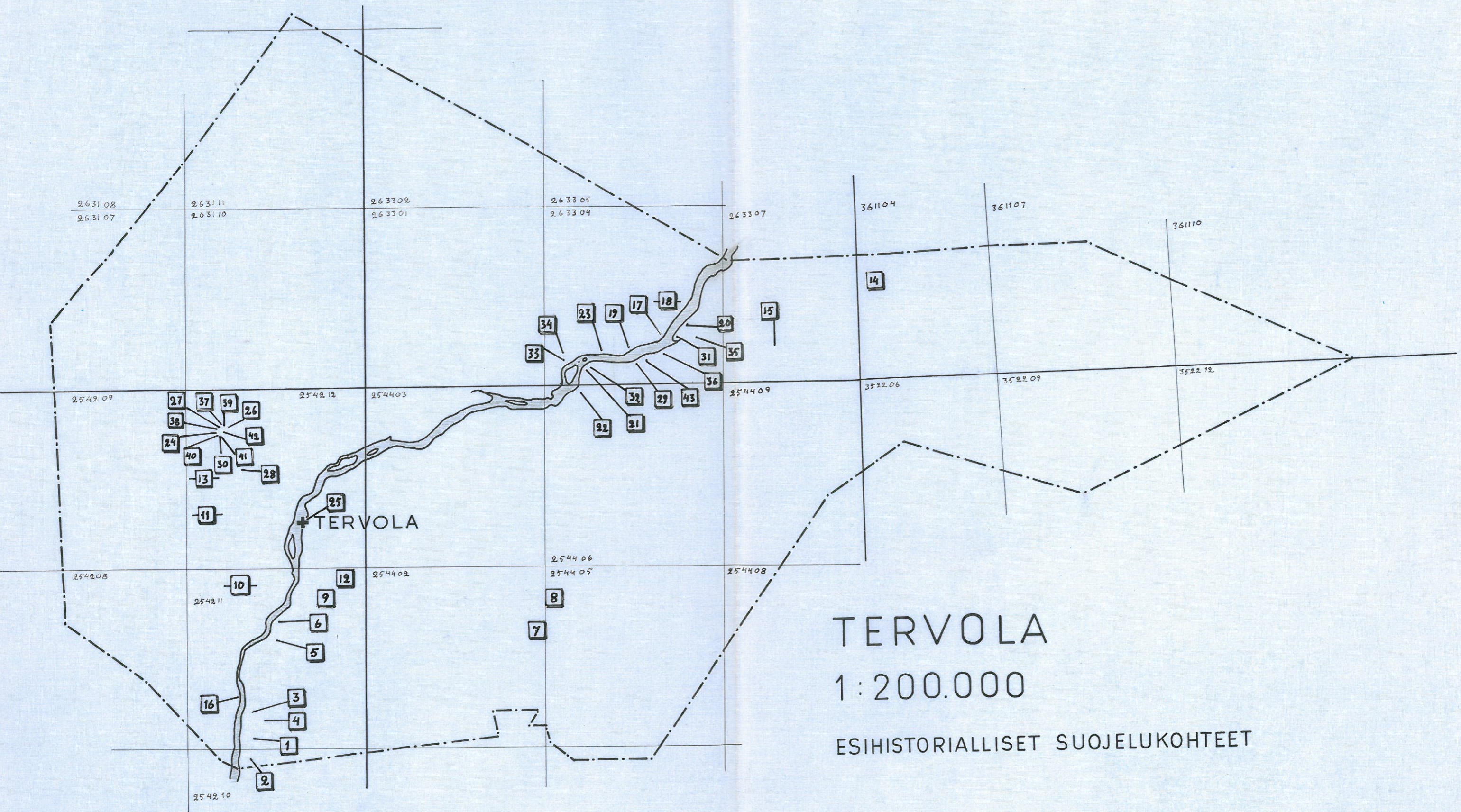
Ylläesitetyt tiedot perustuvat vuoden 1971 loppuun mennessä laadittuun luetteloon.

Helsingissä marraskuun 19. päivänä 1971

Aarni Erä-Esko

intendentti

TERVOLA

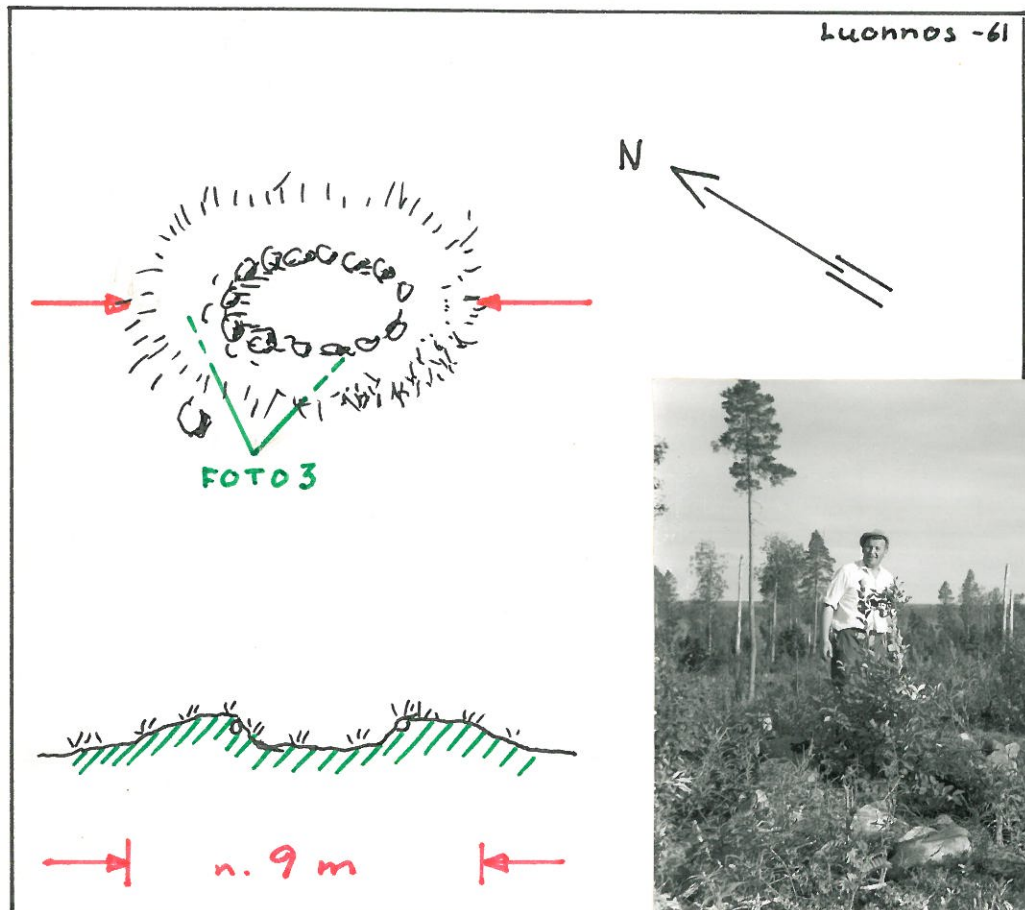
1:200.000

ESIHISTORIALLISET SUOJELUKOhteET

FOTO 1-2

(f. 36443)

(f. 36444)

Luonnos -61

FOTO 3

(f. 36445)

↑ (Erkki Kängäs)

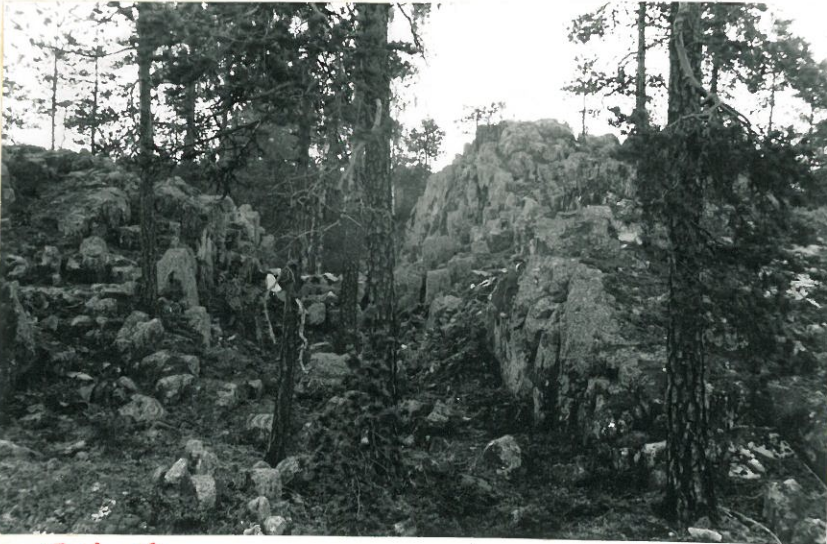

Foto 1

(f. 36446) 477

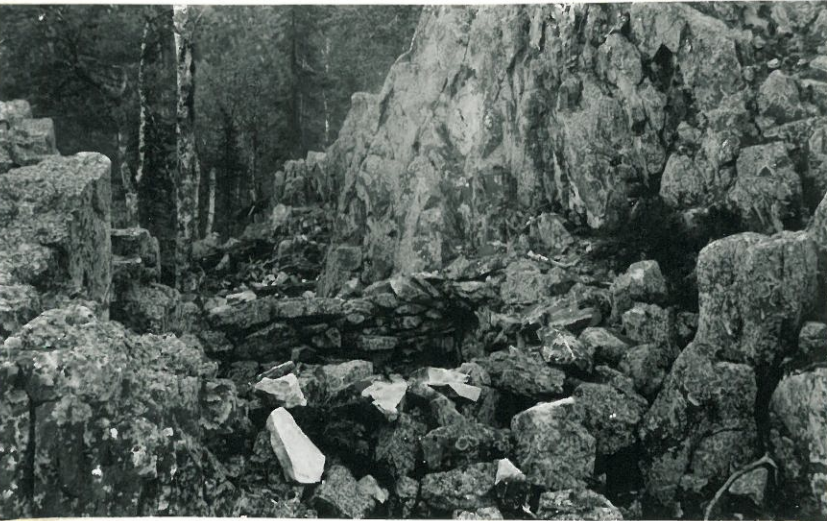

Foto 2

(f. 36447)

Foto 3

(f. 36448)

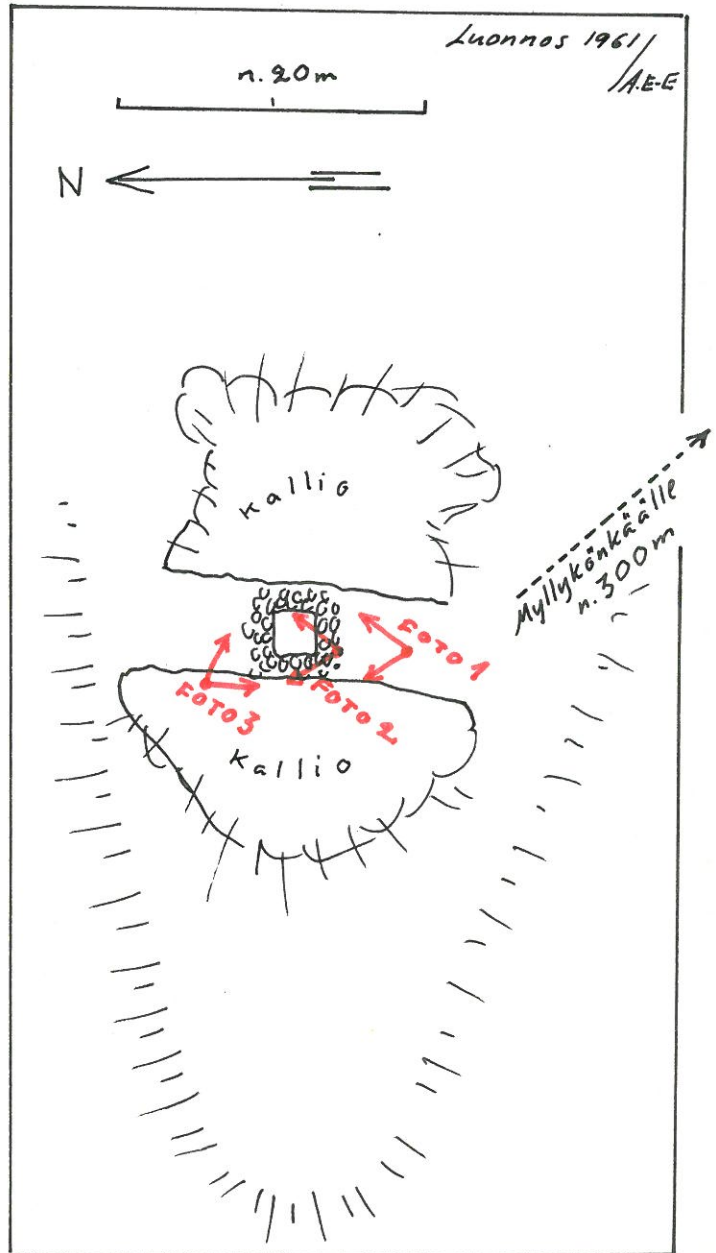
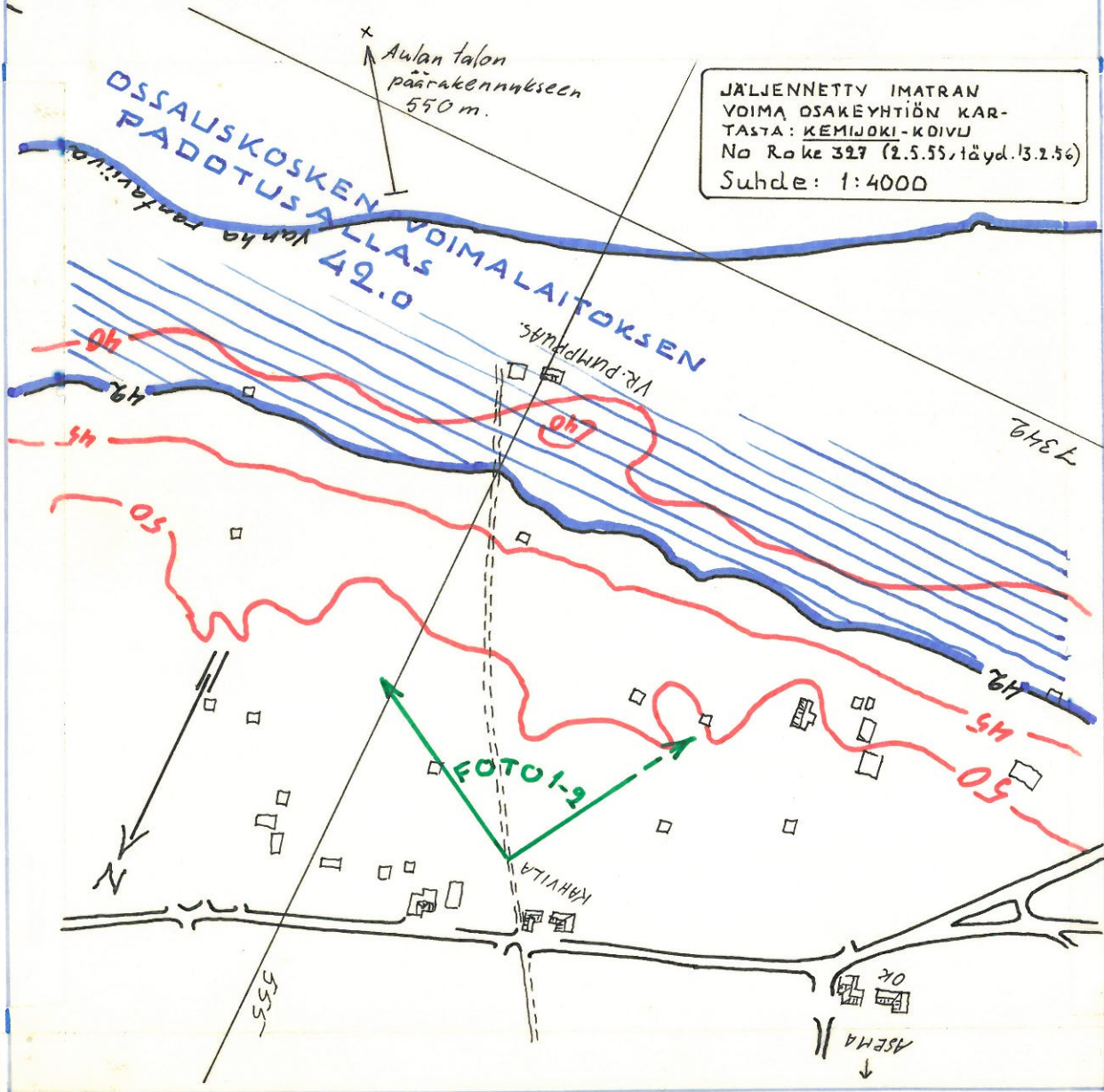

Foto 1-2 F. 20640

A.E-E 1956

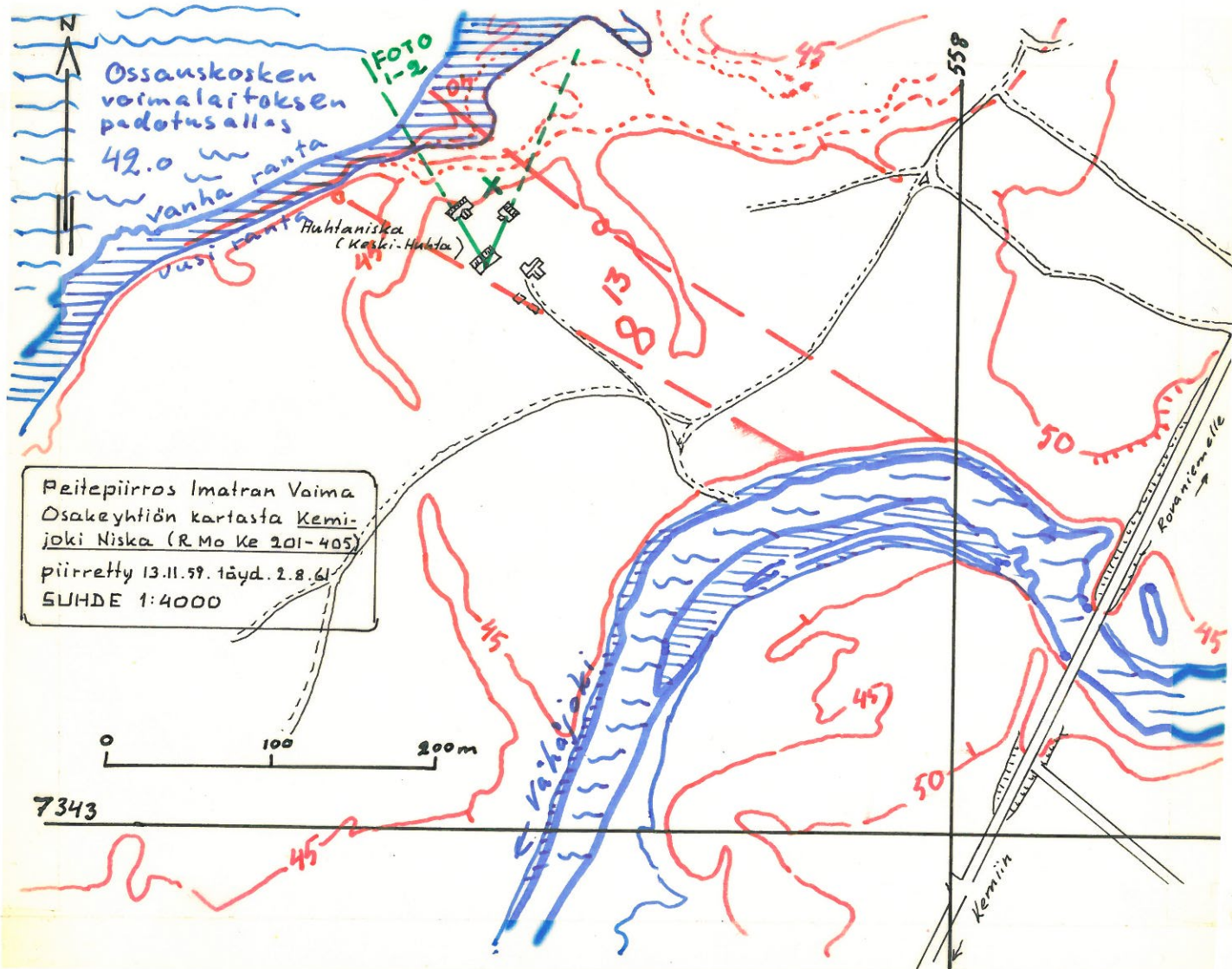
'Huhtaniska'

F. 20638

A.E.E 1956

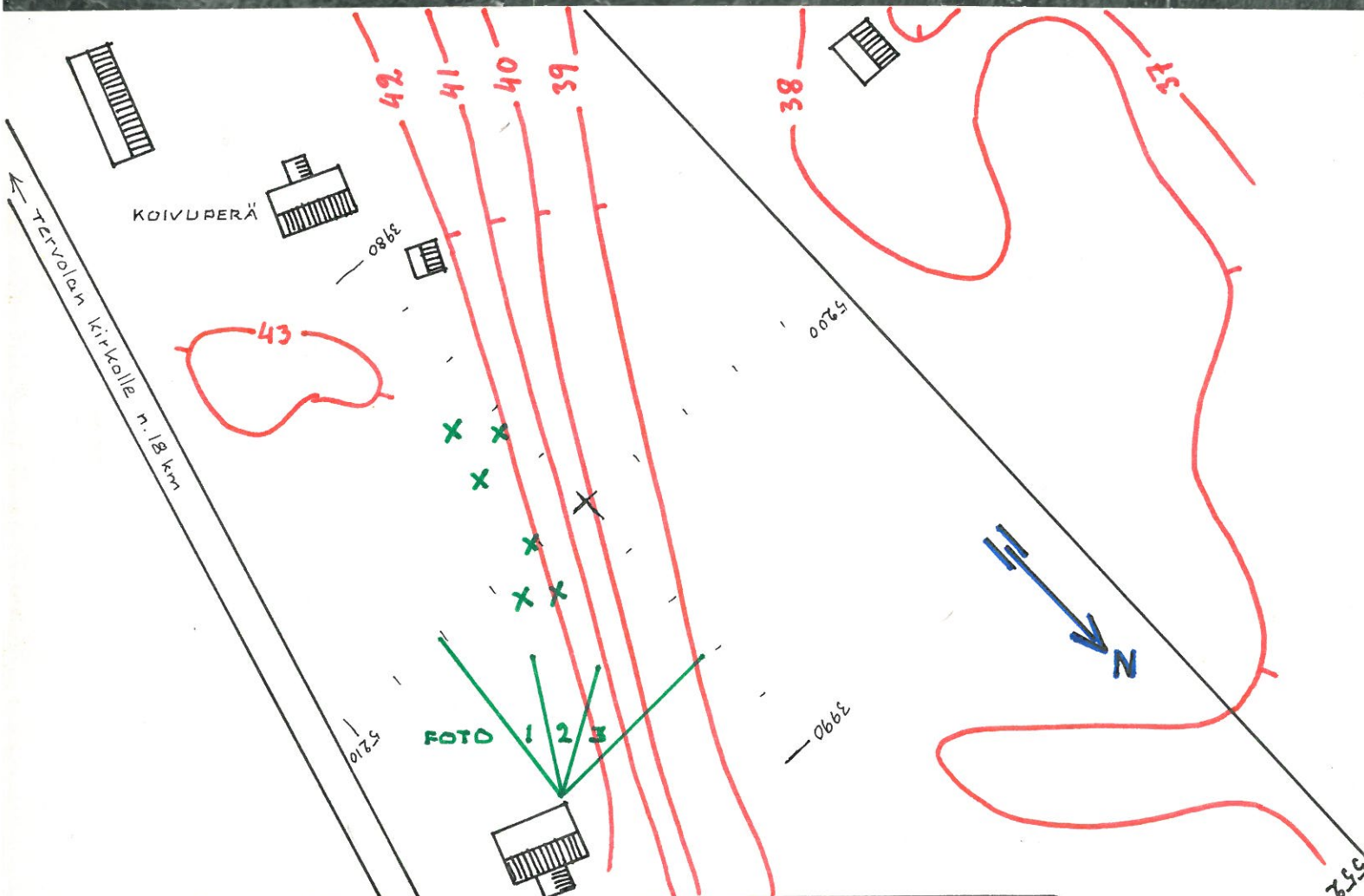

FOTO 1-2

F. 20636

(A.E.E. 1956)

Koivuperän eli "Kuoppatorrmän" talon rakennusryhmän pohjoispuolella sijaitseva kivikautinen asuinpaikka, x = kvartsi-iskoksia

A. Erä-Eskon 5.7.1956 piirtämän luonnoksen ja Imatran Voima-Osakeyhtiön kartan Kemijoki Pietinsaari Roke 336 yhdistelmä.

SKUHE 1:1000 50m

2340

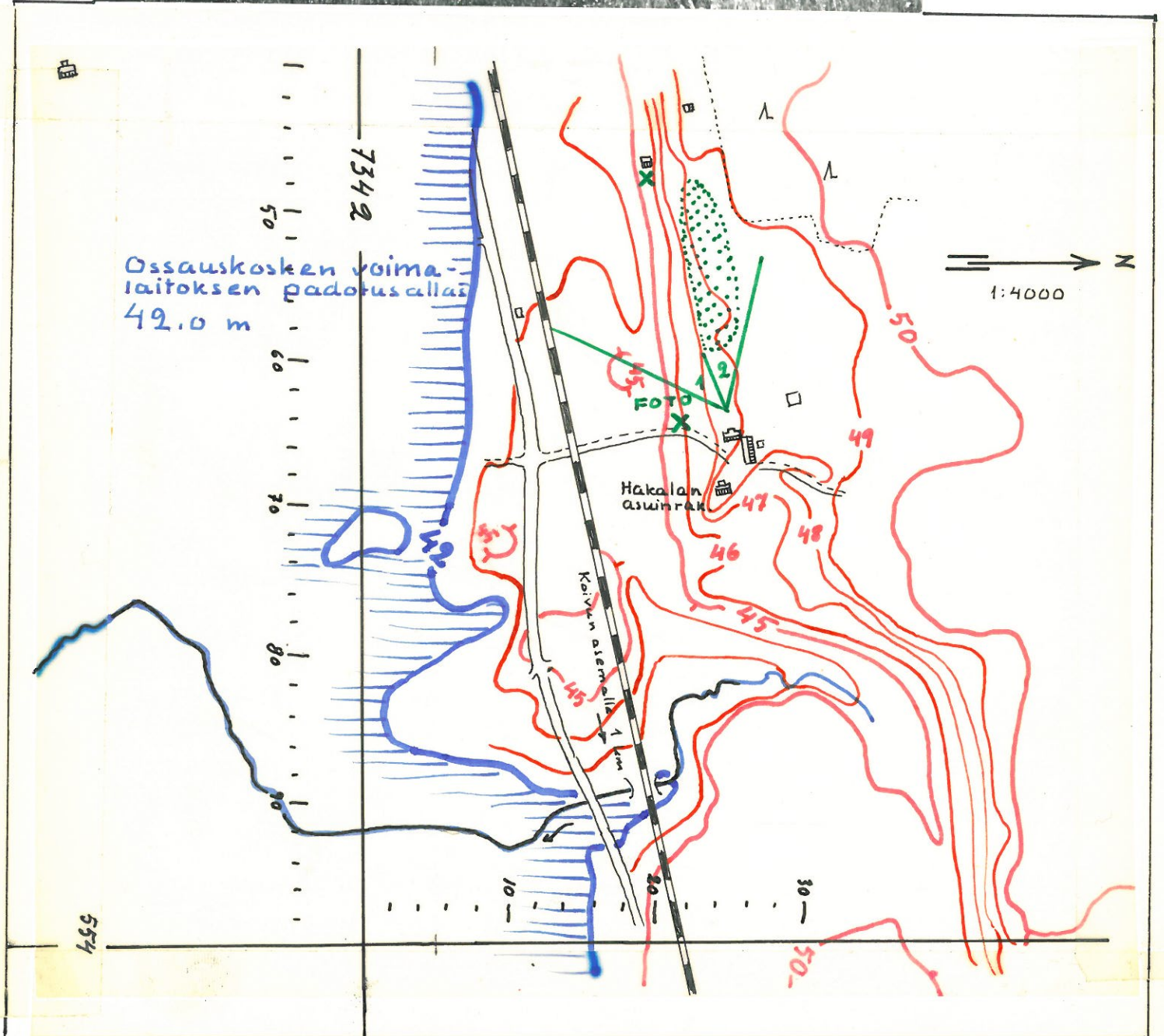
'Hakala'

F. 20641

A.E.E 1956

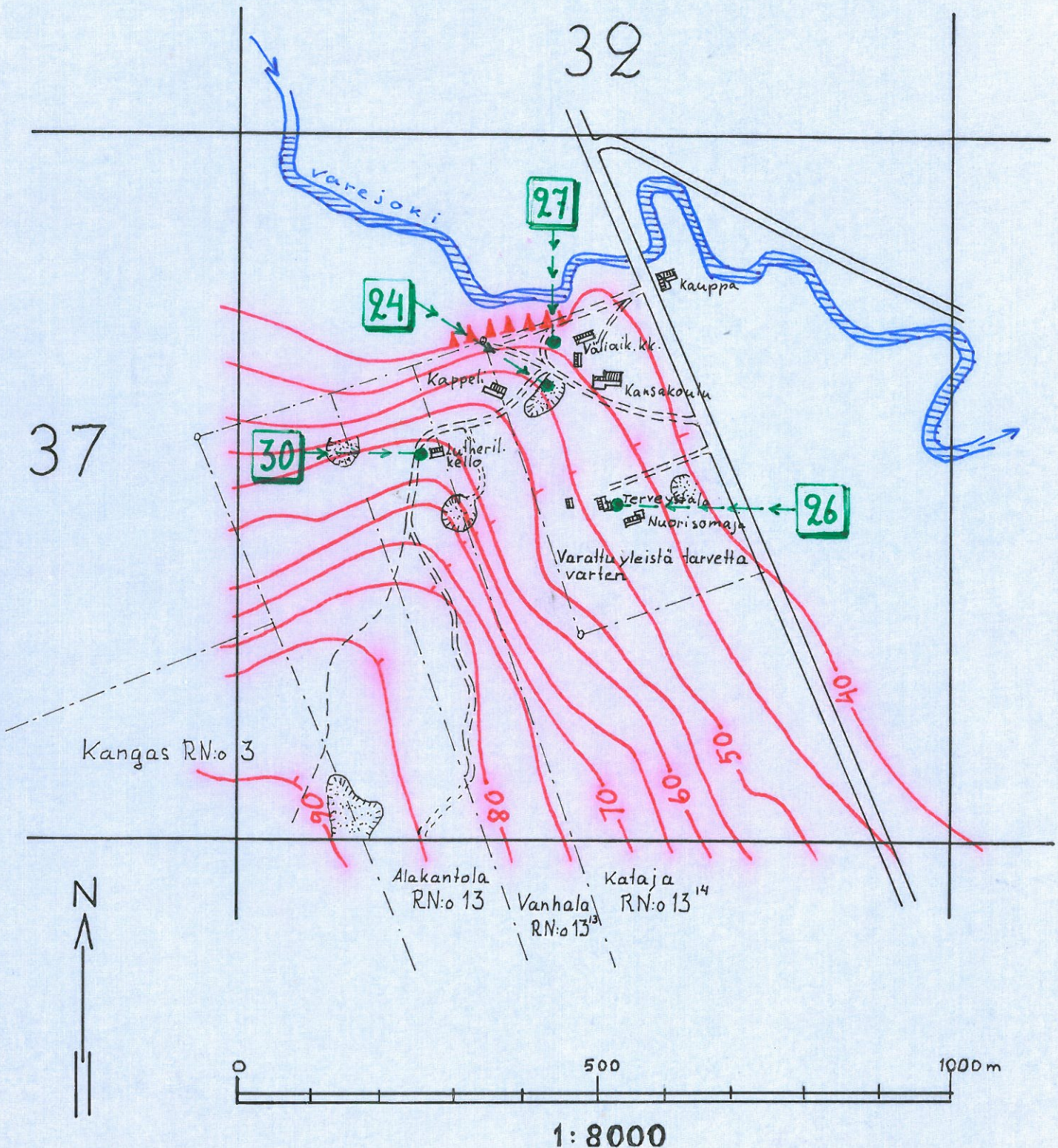

Peitepiirros Imatran
Voima Osakeyhtiön kar-
tasta Kemijoki-Koivu
Ro Ke 327 (piirretty 2.5.5
täyd. 1956)
SUHDE 1:4000

TERVOLA, Varejoen kansakoulu - Törmävaara

- Yhdistelmä seuraavista: 1) A. Erä-Eskon v. 1956 piirtämä luonnos.
 2) A. Erä-Eskon v. 1956 kopioima ote Tervolan kunnantöimiston 6-osaisesta maanjakokartasta 1:8000 "Varejoen asutusalueesta Tervolan kunnan Lapinniemen kylässä Lapin lääniä".
 3) A. Erä-Eskon v. 1971 interpoloitu suurennus peruskartan lehden No 254212 (Tervola)/v. 1960 ruudusta 37/32.

32

TERVOLA

VAREJOKI -
TÖRHÄVAARA

37

Ilmakuvasuurennus 1:4000

v. 1957

Tervola

Varejoki-Törmävaara

43

A.G-E1956

karttaluonnos N
 iirt. A. Erä-Esko
 7.1956

= kvartsi-
 iskoksia

= FOTO

suhde 1:1000

KANSAKOULU

254219 MUKAAN
 VOITETTUA KORKEUSKÄYRÄ

FOTO 1

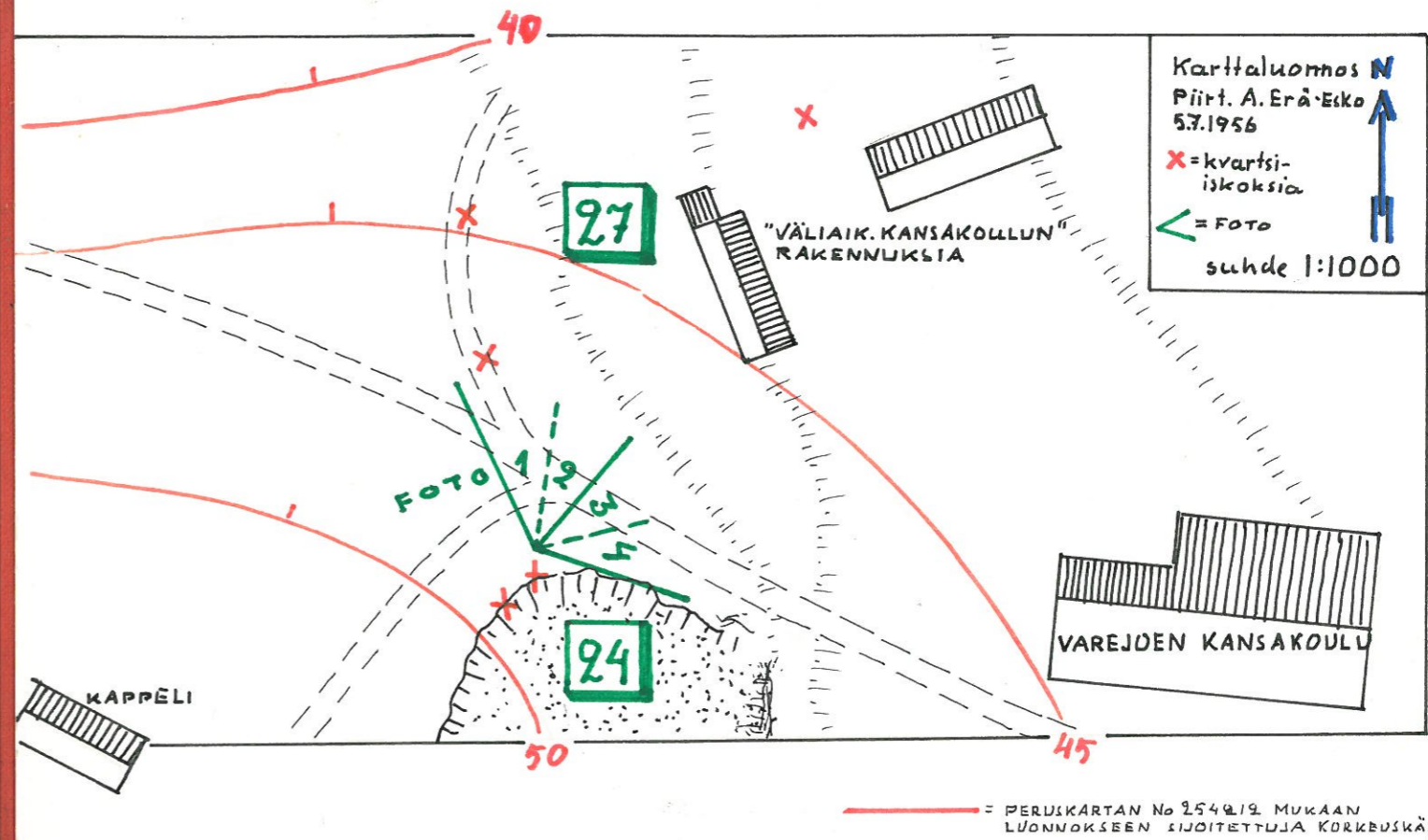
2

FOTO 3

4

F. 20643 A.G.E. 1956

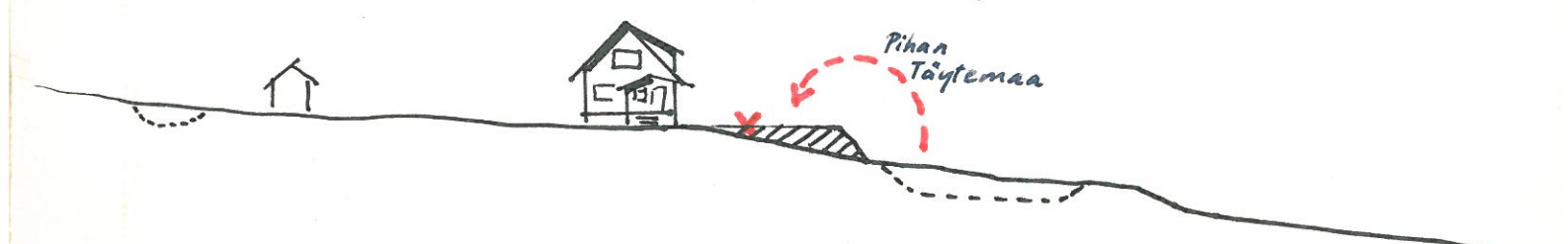
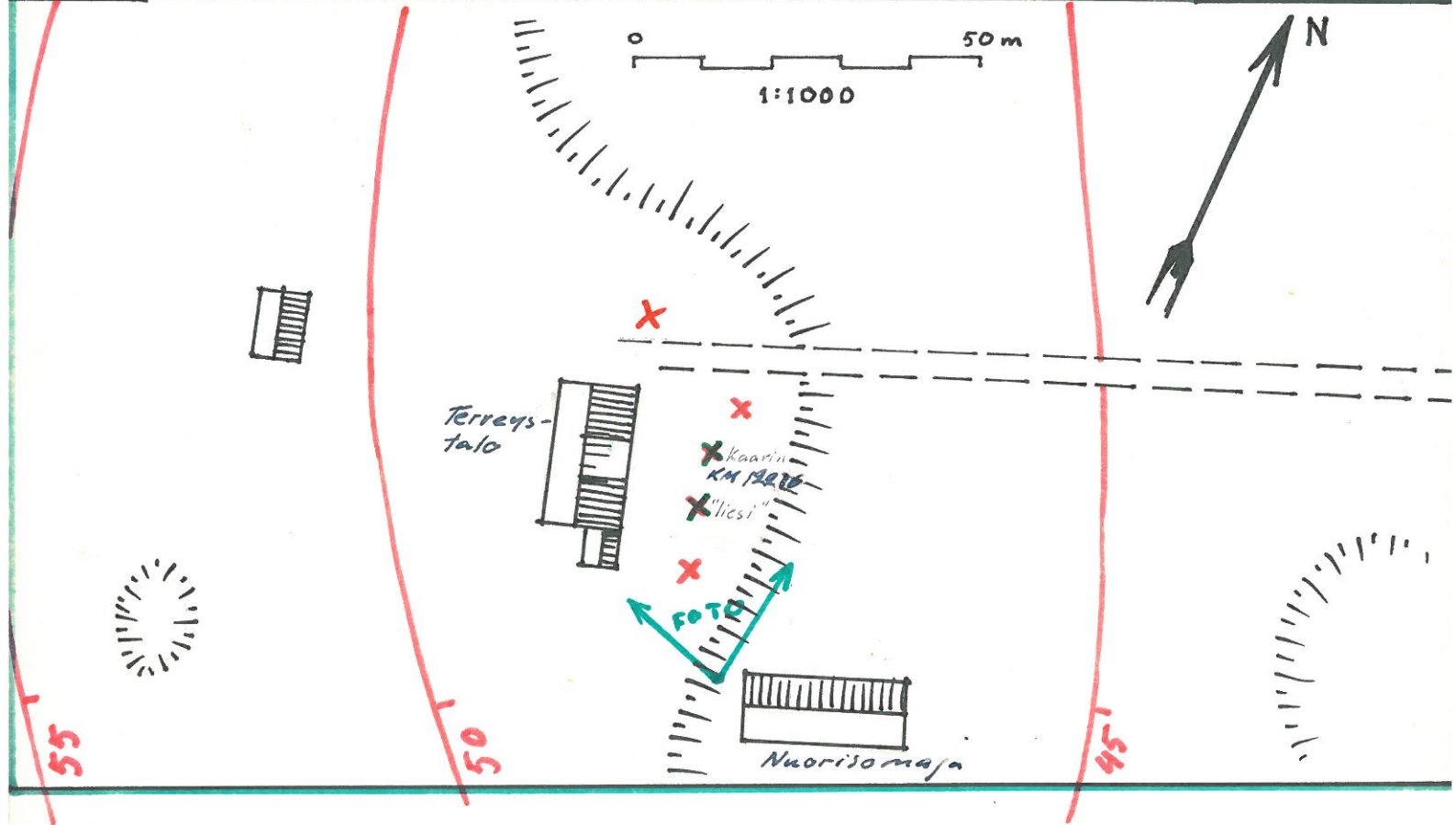

F. 20642

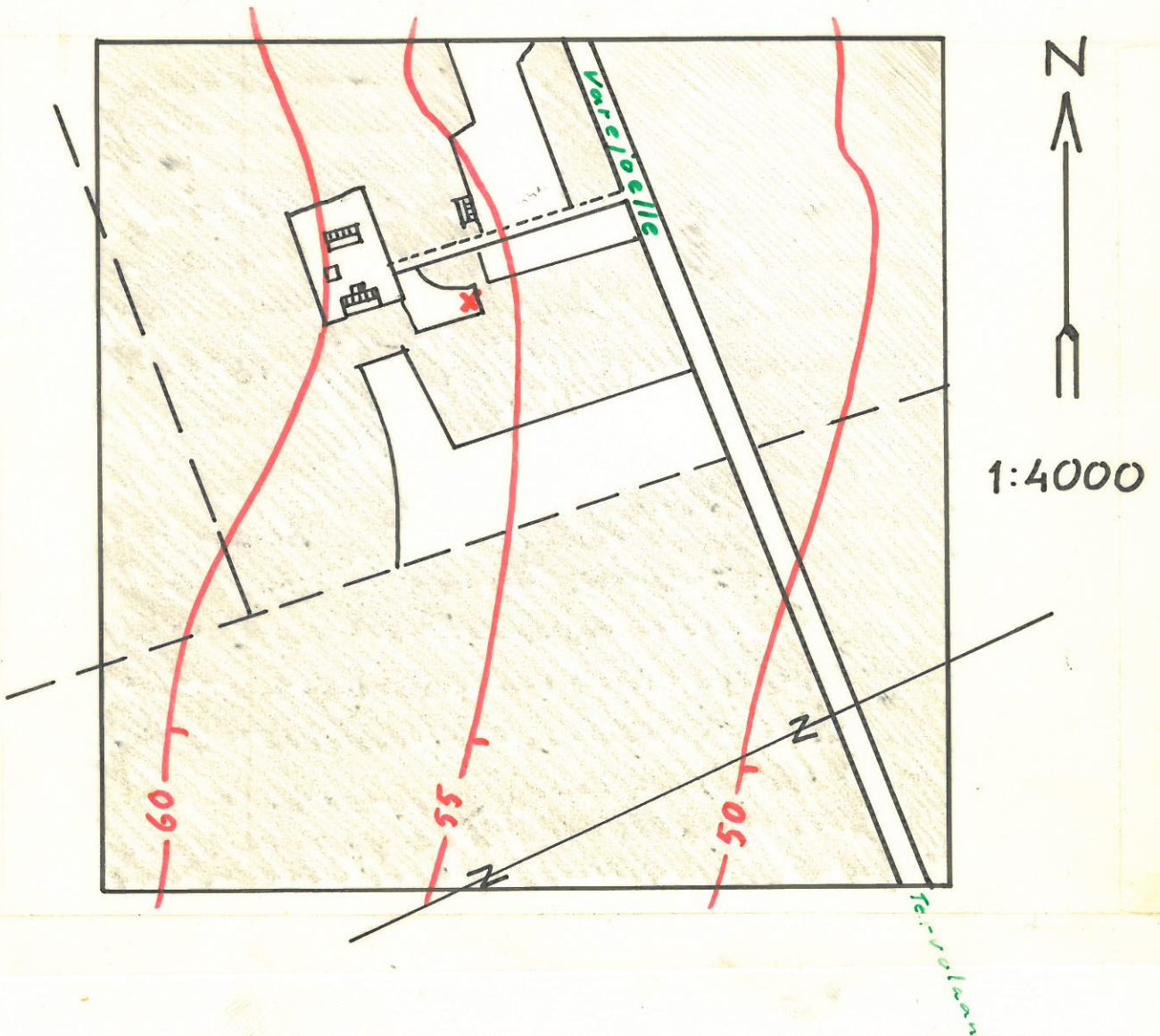
A.E-E 1956

F. 20642

Vallin asuinrak. →

F. 20637

A.E.E 1956

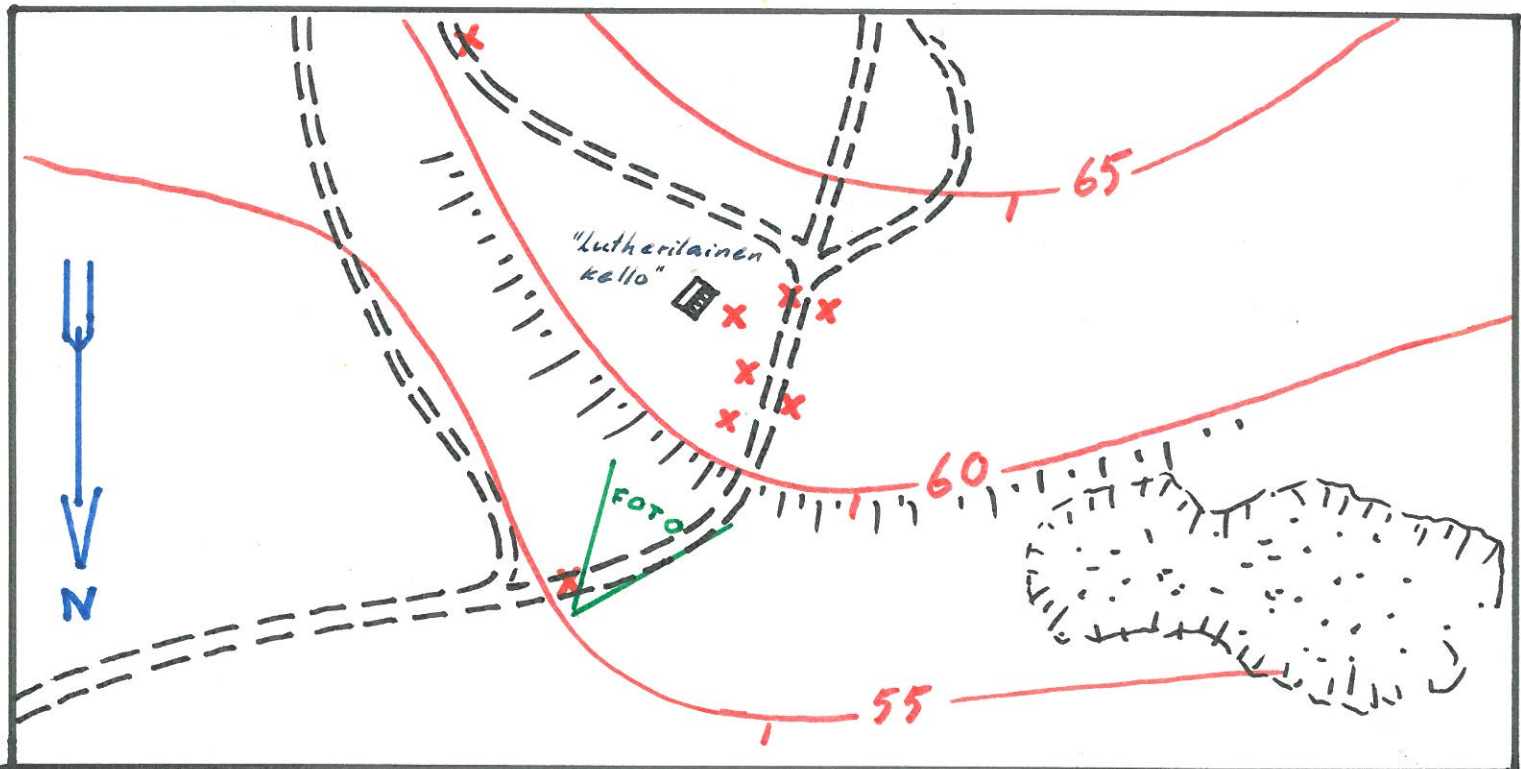

ROVANIEMELLE

1:4000

F. 20644

1:1000

F. 20639

A.E-E 1956

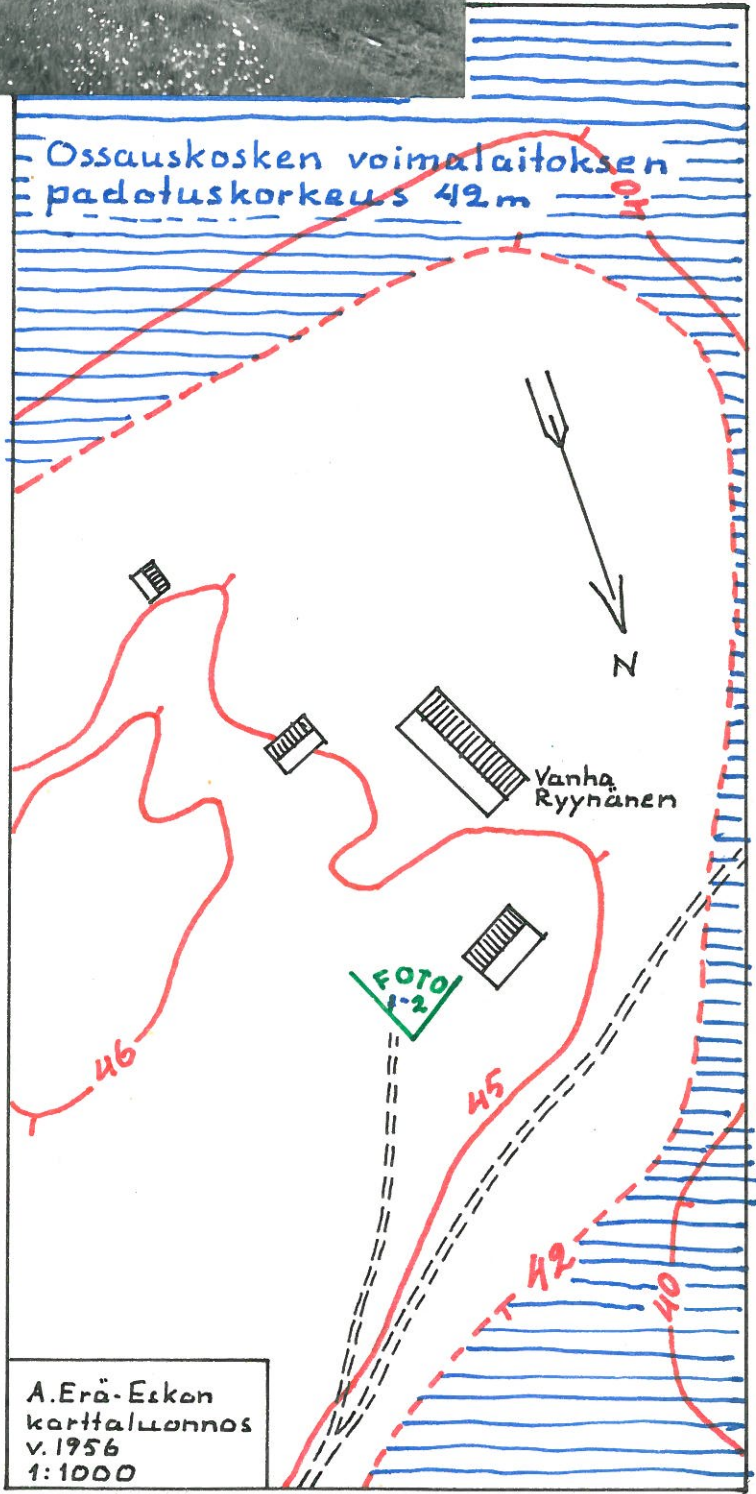
FOTO 1-2

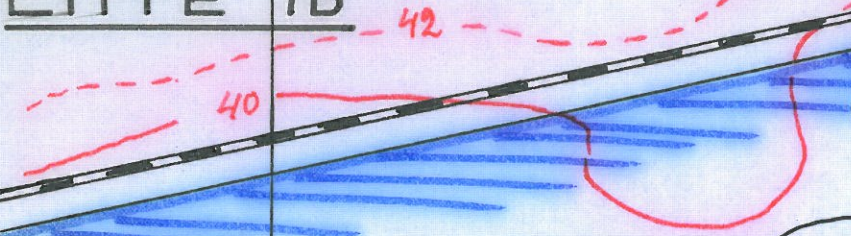
FOTO 3

FOTO 4

TERVOLA

YANHA RANTALINJA

552

OSSAVUOSKEN VOIMA-
LAITOKSEN PADOTUSALLAS

42,0

Ämmänsaari

38

PEITEPIIRROSYHDISTELMÄ
 IMATRAN VOIMA OSAKEYH-
 TIÖN KARTASTA KEMIJOKI
 PIETINSAARI (Ro Ke 336) /
 27.7.55 JA PERUSKARTAN
 LENDESTÄ KOIVU (No 263304)

Mittakaava 1:4000

21

39

MATTI KÖSSÄ

YANHA-HONKANEN

7341

JUSSI VALTATIE

35

40

45

TERVOLA 33-34

A. Erä-Eskon kertomus v. 1971

LIITE 17

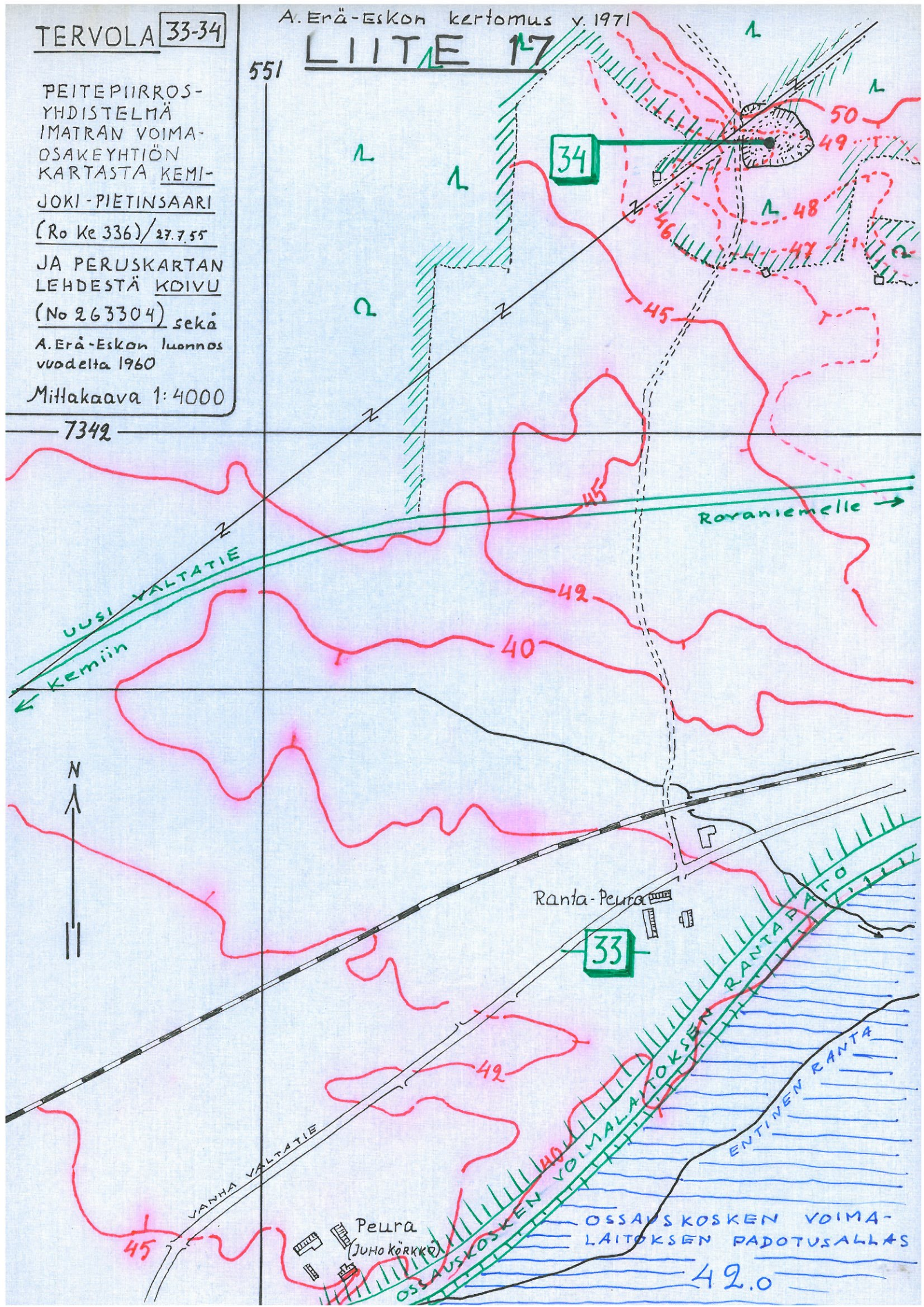
551

PEITEPIIRROS-
YHDISTELMÄ
IMATRAN VOIMA-
OSAYEHTIÖN
KARTASTA KEMI-
JOKI-PIETINSAARI
(Ro Ke 336)/27.7.55

JA PERUSKARTAN
LEHDESTÄ KOIVU
(No 263304) sekä
A. Erä-Eskon luonnos
vuodelta 1960

Mittakaava 1:4000

7342

(Suukosken kansakoulu)

FOTO No 1

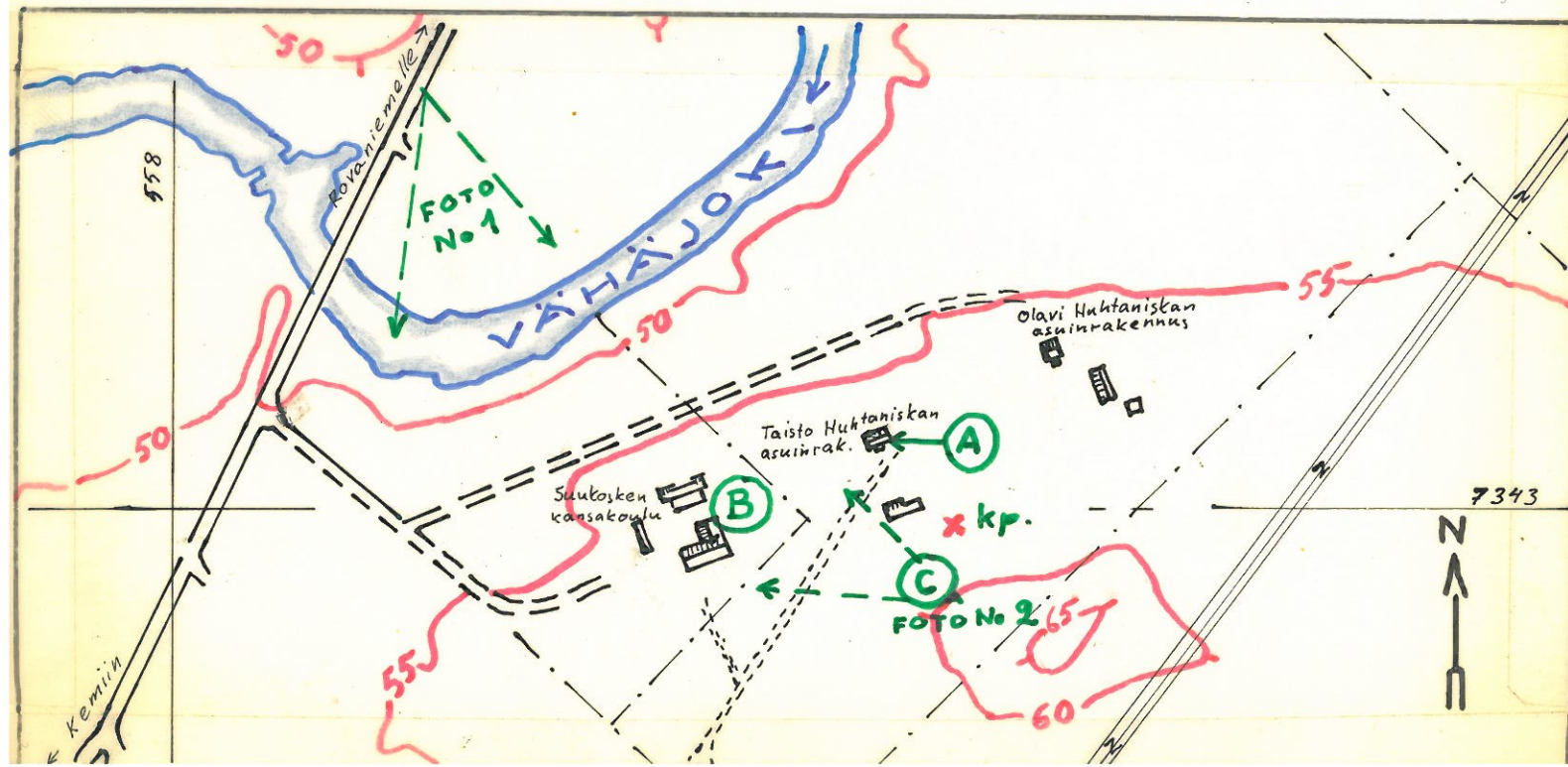

FOTO No 2

Yhdistelmä A. Erä-Eskon luonnoksista (1961-62)+ Imatran Voima Oy:n kartasta Ro Mo ke 201-405 Kemijoki Niska (1959+61)+ Peruskartasta No 263304 (1969)

Mittakaava 1:4000 metriä

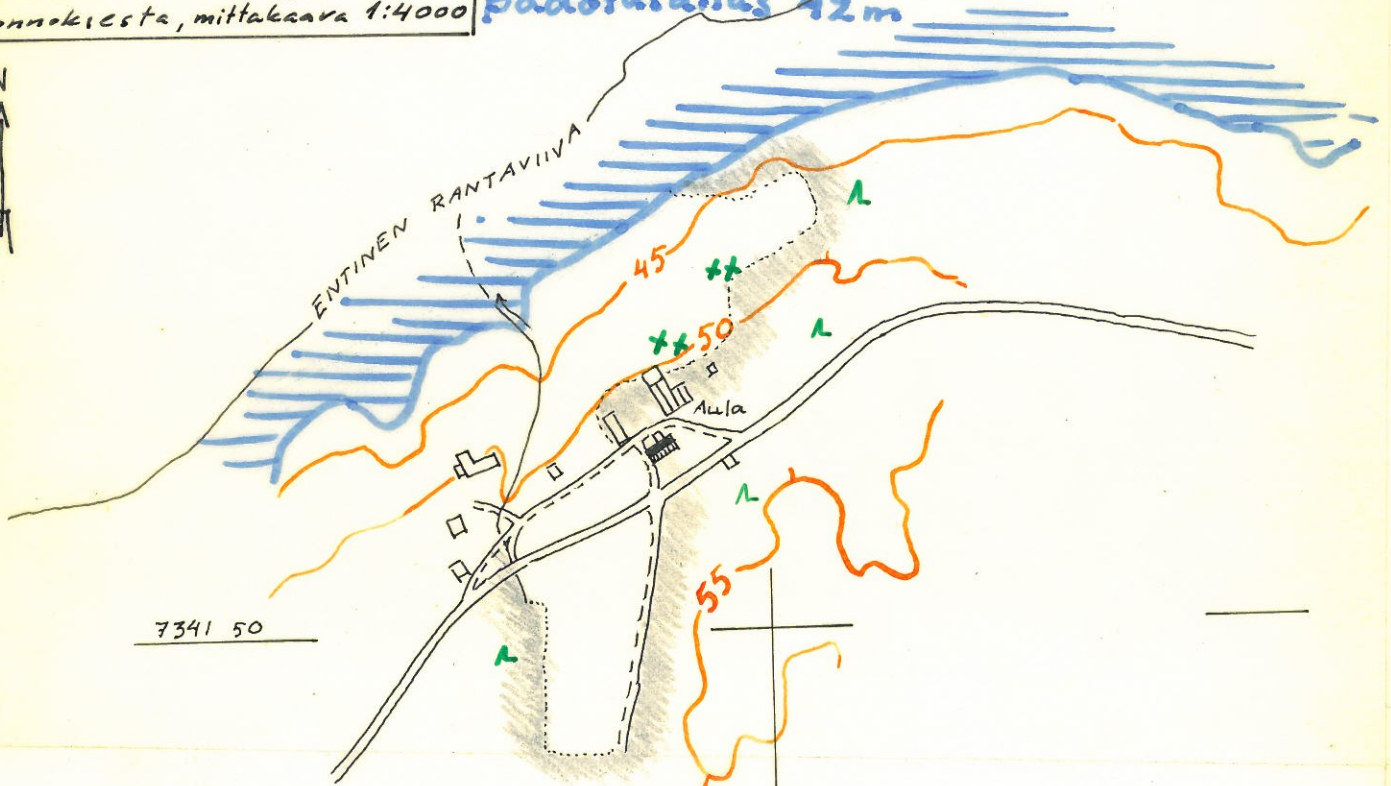

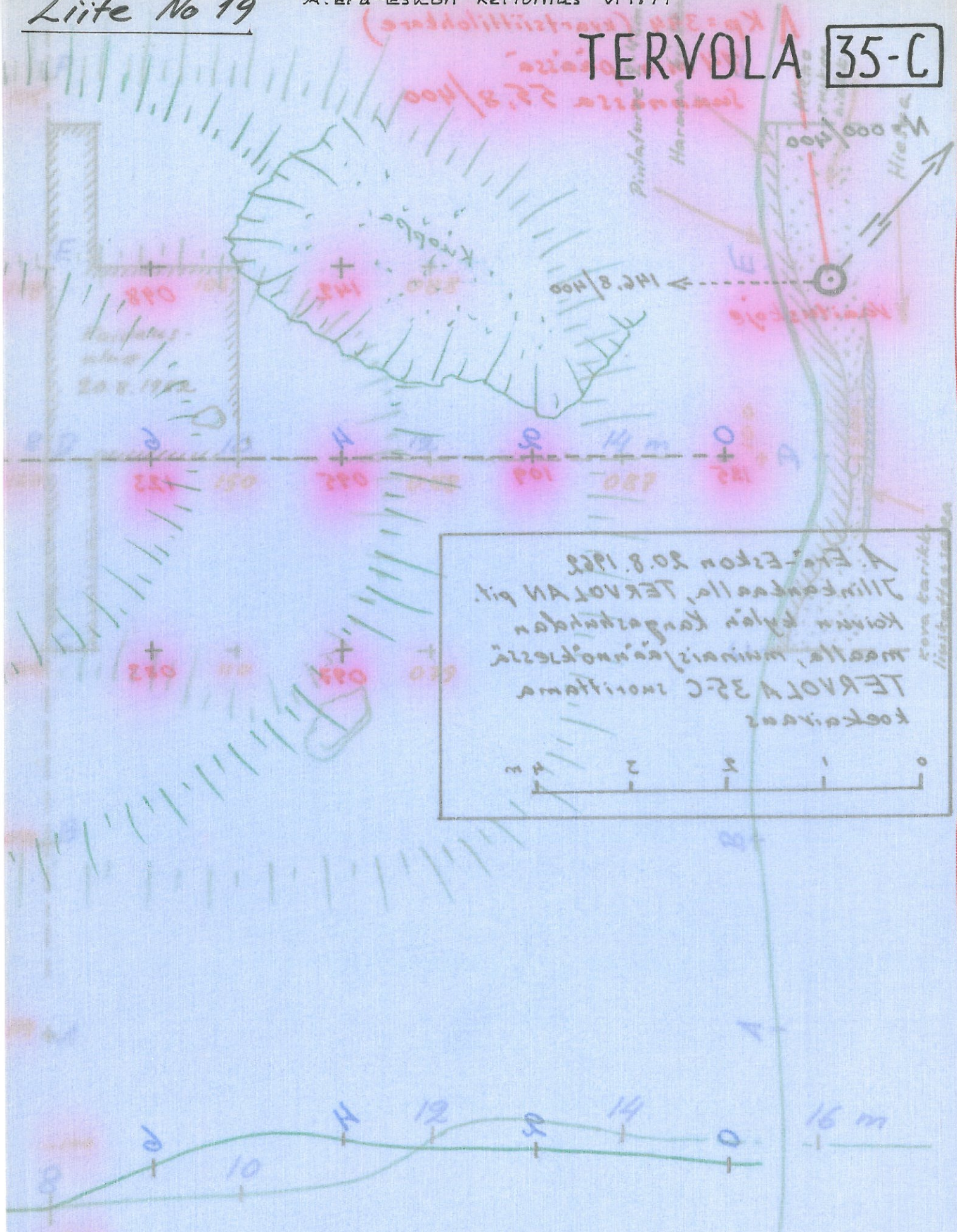
Osasuunnitus Liitteen 4 valokuvasta (f. 20640), josta A. Erä-Esko otti v. 1956 Kemijoen oikealta eli länsirannalta etelään suuntaan. Kemijoki on syvässä uomassaan pilkottaen vain hieman näkyviin peltojen keskeltä. Taustalla vasemmalla eli vastarannalla näkyy Aulan rakennusryhmä ja sen edustalle rastilla x merkityt löytökohdat.

Yhdistelmä Imatran Voima Oy:n kartasta R Mo ke 201-405 ja A. Erä-Eskon 13.6.1971 piirtämästä luonnoksesta, mittakaava 1:4000

Ossauskosken voimalaitoksen padotusallas 12m

TERVOLA 35-C

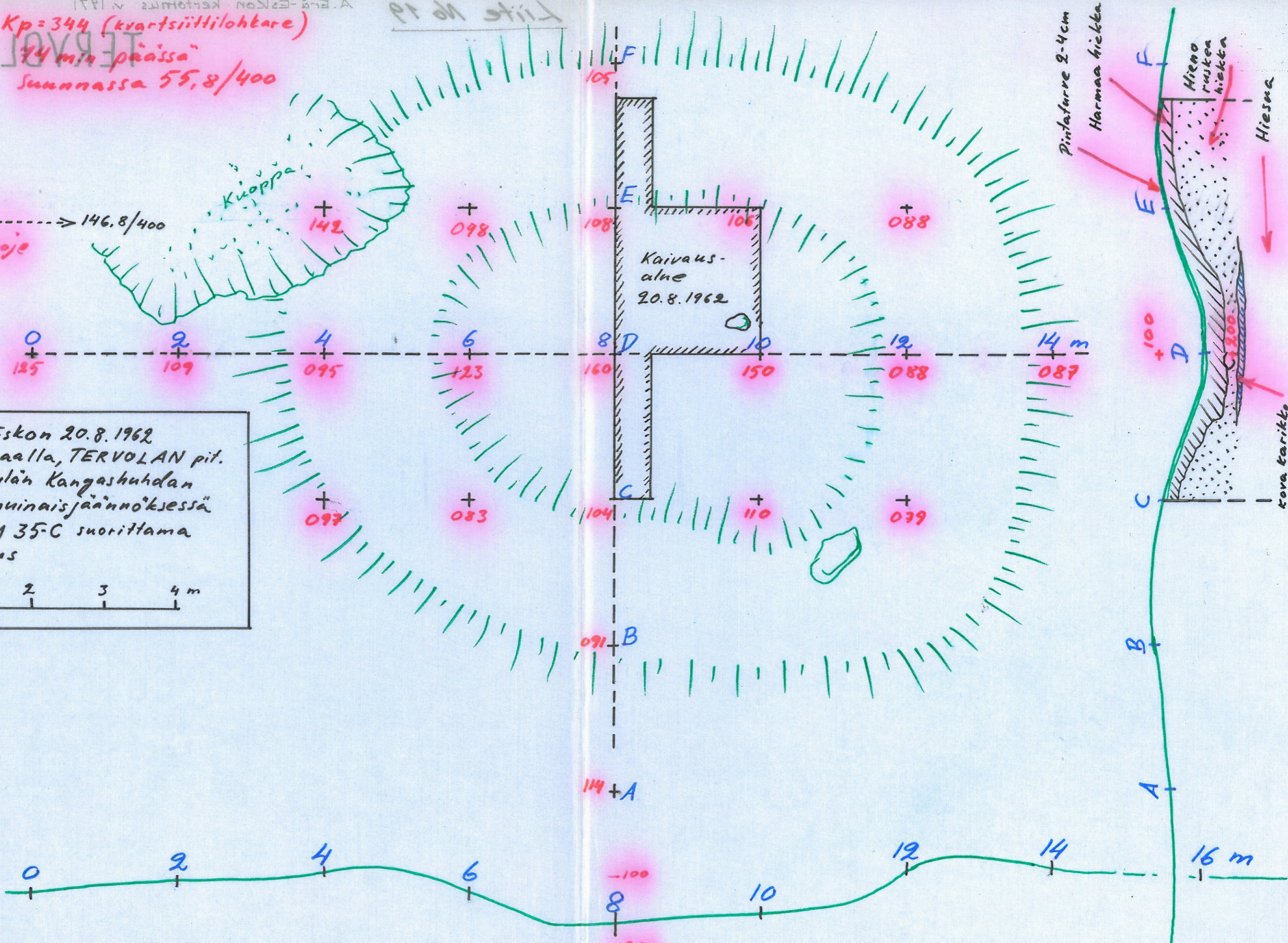
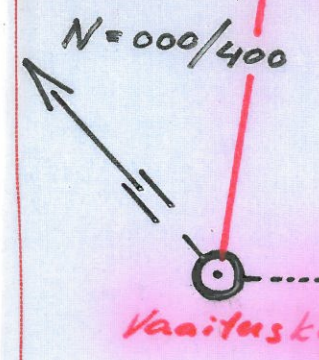

Kookkainen
 Tervola 35-C inventaari
 maalla, muinaisjäännöksiä
 koivu tyylin kangastaidan
 Jilinkantaalla, TERVOLA pit.
 A. Erä-Eskon 20.8.1971

Liite No 19
 Tervolan inv. kert. 1971
 A. Erä-Esko

32-C

Kp=344 (kvartsiittilohtare)
74 m:n päässä
Suunnassa 55,8/400

A. Erä-Eskon 20.8.1962
Jilinkankaalla, TERVOLAN pit.
Koivun kylän Kangashuhdan
maalla, muinaisjäännoksessä
TERVOLA 35-C suorittama
koekairaus

Tervola

28

Virkakirje

No tta

ASUTUSHALLITUS

Postilokero 17250
HELSINKI 17

Läh. M. Ahti'

Jpi Erä - Esko

Kansallismuseo

OTE

N:o

luettelosta, joka koskee 5 päivänä toukokuuta 1945 annetun maanhankintalain 125 §:ssä maan-vapaaehtoisen hankkimisen-järjestelystä 5. 5. 1945 annetun lain 10 §:ssä säädettyjen rajoitusten alaisia tiloja.

Lääni: Lapin Kunta: Tervola Kylä: Lapinniemmi

(tilan nimi) Haapalehto RN:o 101 Tm. Vt. 25

Muodostettu Törmän, Ruonin, Kalenterin, Uusikantolan ja Paltarin tiloista RN: 13¹², 21³ 12¹² ja 12⁹ sekä tiloista RN: 13³

Ensimmäinen ostaja: Juliana Vainio, Johannes Kusmin, Rauha Mäkiselä, Uksa Ruki, Sanni ja Aaro Vainio

Tilä

	peltoa ha	niittyä ha	vilj.kelp. maata ha	vars. metsä- maata ha	joutomaata ha	yhteensä ha
Tilalla Lisäalueella oli sitä muodostettaessa Lisäosuudella	5.080		25.320	53.180	24.680	108.260
Tilaaan liitetty valtion nimisellä tilalla RN:o metsämaasta manttaalin lisäosuuks hoitusta vastaan kylässä, johon lisäalue kuuluu, oli				20.48	7.72	28.20
Yhteensä	5.080		25.320	73.66	32.40	136.46

Merkitty
maarekisteriin
31/10/1960

Tilan hinta 1.320.000 mk. Valtion saaminen 608.000 mk.

Osuus yhteismetsään: Tervolan

Osuusluku: 38/6000

Osuuden hinta: sisältyy kauppaan

Tila on edellämaitun lain rajoitusten alainen 31.5 1957 lukien, jolloin luovutuskirja on allekirjoitettu:

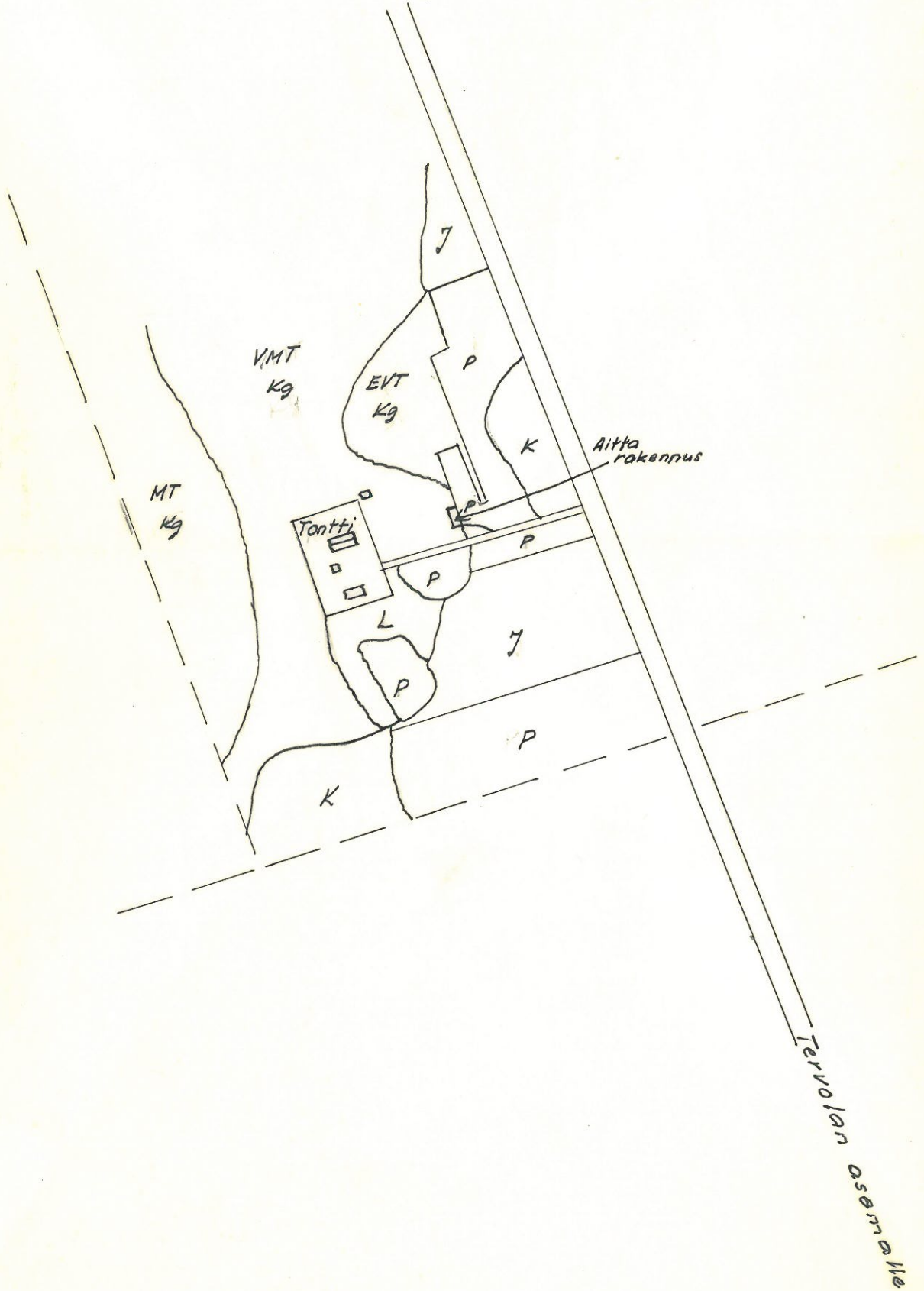
- 1) ~~20 vuotta,~~
- 2) siihen saakka, kunnes myyntihinta on maksettu, kuitenkin korkeintaan 5 vuotta. 1)

Kiinnitetty rajoitusten ja ehtojen vakuudeksi 1 1957

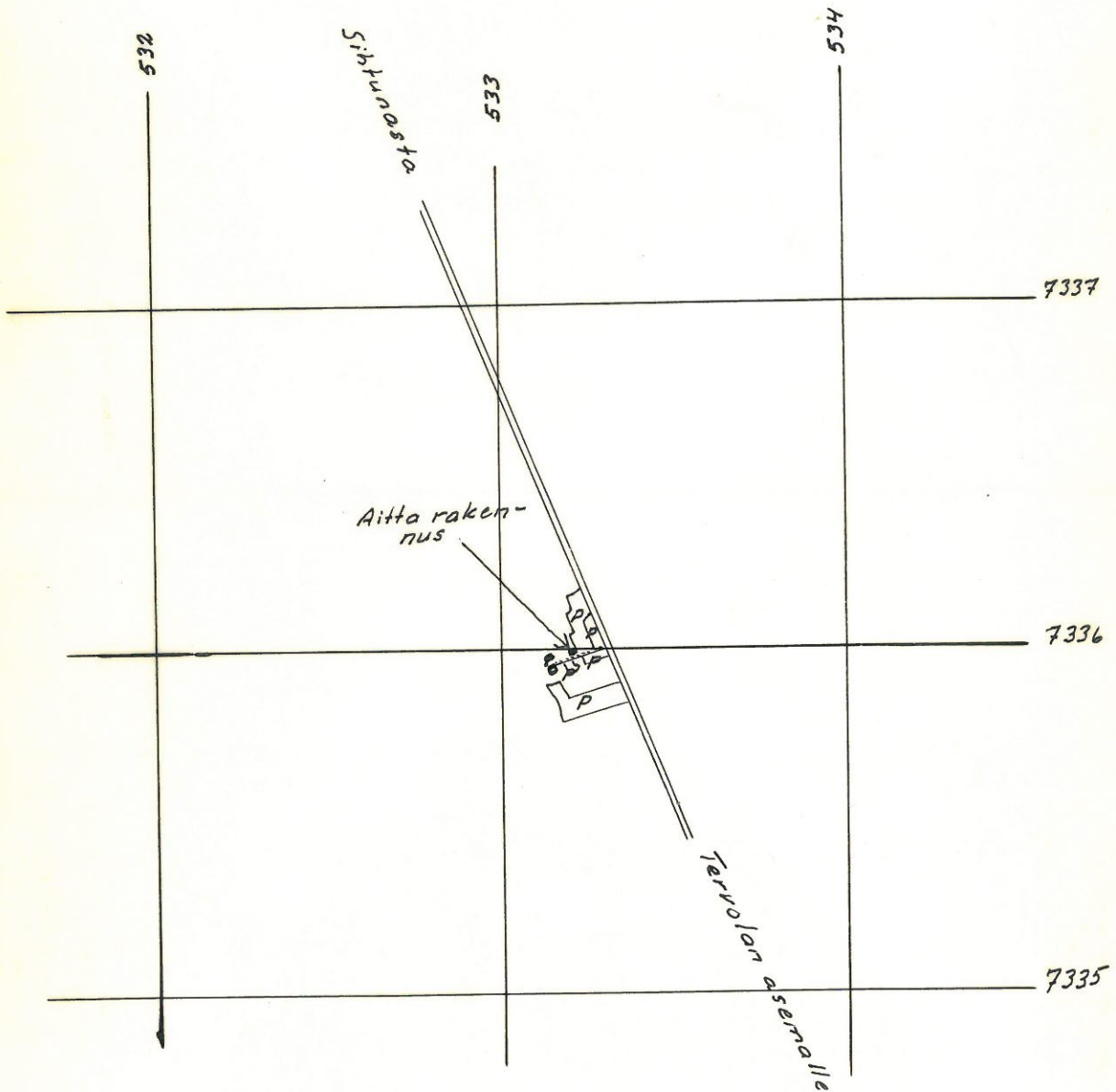
1) viiden vuoden määräaika on voimassa silloin, kun luovutuksen saaja kuuluu siirtoväkeen, muissa tapauksissa ovat rajoitukset voimassa 20 vuotta.

Sihtunasta

Piirros veroluokitus
ilmakuvasta 1:4000

Peruskartta 1:20000 N:o 2542 12

Kataja j.m. 13^a

